

(Gradivo za interno uporabo)

Predšolska vzgoja

PT

M3 RAZVOJNA PSIHOLOGIJA

in

Predšolska vzgoja

SSI

M3 RAZVOJ IN UČENJE PREDŠOLSKEGA OTROKA

Krško, 2020/21

KAZALO

1. Predmet, metode in področja razvojne psihologije	9
1.1. Zgodovinski pogled na razvojno psihologijo	9
1.2. Pojem razvojne psihologije	9
1.3. Cilji razvojne psihologije.....	10
1.4. Naloge razvojne psihologije.....	10
1.5. Metode razvojne psihologije.....	11
1.6. Zakonitosti duševnega razvoja	12
1.7. O čem se strokovnjaki strinjajo	15
2. Stopnje psihičnega razvoja otroka	16
2.1. Dejavniki psihičnega razvoja.....	16
2.2. Razmejitev razvojnih obdobij ali periodizacija	16
2.2.1. Periodizacija psihičnega razvoja	16
3. Predporodno obdobje (prenatalna doba)	25
3.1. Kratek pregled prenatalnega razvoja.....	26
3.2. Začetek aktivnosti (gibanja).....	28
3.3. Čutna občutljivost	29
3.4. Začetki vedenja (reagiranja – odzivanja)	29
3.5. Učenje plodu	29
3.6. Značilnosti poteka prenatalnega razvoja	30
3.7. Učinki zunanjih vplivov na plod.....	30
4. Rojstvo otroka in novorojenček	33
4.1. Vpliv porodnih zapletov na nadaljnji razvoj otroka.....	33

4.2. Ciklus novorojenčkovega vedenja.....	34
4.3. Posebni odzivi – refleksi.....	35
4.4. Prva učljivost.....	36
4.5. Novorojenčkova čustvenost (emocionalnost)	36
4.6. Novorojenčkovi stiki z ljudmi, njegova socialnost	36
4.7. Individualne posebnosti	36
4.8. Lastnosti temperamenta	37
5. Prvi dve leti življenja ali obdobje zaznavno-gibalne ravni duševnega razvoja	39
5.1. Telesni razvoj.....	39
5.1.1. Prvo leto življenja (od konca prvega meseca do konca prvega leta)	39
5.1.2. Drugo leto življenja.....	42
5.2. Motorični razvoj.....	44
5.3. Psihični razvoj otroka v zgodnjem otroštvu.....	47
5.3.1. Razvoj občutenja, zaznavanja in pozornosti	47
5.4. Razvoj govora.....	50
5.5. Psihološki razvoj in osnovna dejavnost.....	56
5.6. Gonilne sile otrokovega psihičnega razvoja.....	58
5.7. Zakovitosti razvoja osnovnih dejavnosti.....	60
5.8. Dejavnost in sposobnost	61
5.9. Zgodnji intelektualni razvoj.....	62
5.9.1. Osnovni pojmi v Piagetovi teoriji kognitivnega razvoja	62
5.9.2. Piagetove faze kognitivnega razvoja.....	64
5.9.3. Presoja Piagetove teorije	70
5.10. Socialno-emocionalni in osebnostni razvoj.....	71

5.10.1. Eriksonova teorija psihosocialnega razvoja	71
5.10.2. Razvoj pojma samega sebe – samopodobe	73
5.10.3. Čustveni razvoj	74
5.10.4. Mejniki v socialno-emocionalnem razvoju	77

6. Predšolski otrok od drugega do sedmega leta starosti ali obdobje nazorno-simbolične ravni duševnega razvoja.....79

6.1. Telesni razvoj	79
6.2. Psihični razvoj otroka v predšolski dobi	80
6.3. Motorični razvoj	81
6.4. Kognitivni razvoj	83
6.5. Razvoj pozornosti	86
6.6. Razvoj mišljenja in merjenje inteligentnosti v razvoju	87
6.6.1. Območje proksimalnega razvoja (po Vigotskem)	88
6.6.2. Razlike med teorijo egocentričnega govora Piageta in Vigotskega.....	90
6.6.3. Razvoj inteligentnosti	93
6.6.4. Predstavljanje in domišljija predšolskega otroka.....	94
6.6.5. Razvoj mišljenja in govora	95
6.6.6. Razvoj govora.....	96
6.7. Odnos med učenjem in razvojem.....	102
6.8. Socialno emocionalni in osebnotni razvoj.....	103
6.9. Razvoj pojma samega sebe.....	104
6.10. Razvoj prosocialnega in asocialnega vedenja v predšolskem obdobju.....	105
6.11. Oblike agresivnega vedenja.....	106
6.12. Moralni razvoj.....	107
6.13. Igra predšolskega otroka.....	108

6.13.1. Različne vrste igralnih dejavnosti po Toličiču.....	108
6.13.2. Značilnosti iger.....	112
6.13.3. Igre z razvojnega vidika.....	112
6.14. Risba predšolskega otroka.....	113
6.14.1. Čečkanje.....	113
6.14.2. Stopnja simboličnega risanja (risbe predšolskega otroka).....	113
6.14.3. Risbe človeške figure.....	114
6.15. Levičar ali desničar?.....	115
6.15.1. Razvoj lateralnosti.....	115
6.15.2. Ambidekstrija.....	115
6.15.3. Preusmerjeni levičarji.....	116
6.15.4. Pomoč levoročnemu otroku.....	116
6.15.5. Vloga možganov.....	116
7. Psihološke posebnosti otrok ob vstopu v šolo.....	117
7.1. Osnovne značilnosti psihofizičnega razvoja.....	117
7.2. Razvoj osebnosti otroka po vstopu v šolo.....	118
7.3. Oblike pripravljenosti otrok na šolo.....	118
7.4. Razvoj mišljenja.....	122
7.5. Kaj in kako učiti pred vstopom v šolo.....	125
7.5.1. Osnovni pogoji uspešnega učenja.....	126
8. Mlajši šolar ali obdobje konkretno-logičnih miselnih zmožnosti	127
8.1. Telesni razvoj.....	127
8.1.1. Razvoj okostja	127
8.1.2. Mišičje	127

8.1.3. Zobovje	128
8.1.4. Žleze z notranjim izločanjem in spolni organi.....	128
8.2. Gibalni razvoj.....	128
8.2.1. Veliki gibi	129
8.3. Pozornost.....	129
8.3.1. Vzroki motenj pozornosti	130
8.4. Igra šolskega otroka.....	131
8.5. Mišljenje in intelektualni razvoj – nivo konkretno-logičnih operacij	131
8.6. Socioemocionalni in osebni razvoj	132
8.7. Razvoj pojma samega sebe	132
9. Integracija otrok s posebnimi potrebami.....	133
9.1. Kdo so otroci s posebnimi potrebami?.....	134
9.2. Zakonske podlage.....	136
9.2.1. Kaj prinaša zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami.....	138
9.2.2. Supervizija za učitelje.....	139
10. Uporabljena literatura.....	140

1. PREDMET, METODE IN PODROČJA RAZVOJNE PSIHOLOGIJE

1.1. ZGODOVINSKI POGLED NA RAZVOJNO PSIHOLIGIJO

Človeško bitje se začne razvijati v trenutku spočetja. Pri proučevanju otrokovega razvoja gre za znanstveno raziskovanje teh procesov. Strokovnjaki, ki proučujejo otrokov razvoj, kako se otroci spreminjajo od spočetja do mladostništva, spremljajo pa tudi lastnosti, ki v vsem tem času ostajajo skoraj nespremenjene.

Otroci se seveda razvijajo, odkar obstajajo, toda formalno znanstveno proučevanje njihovega razvoja je relativno novo. Pogled v preteklost nam pokaže, kako zelo se je spreminjal pristop k raziskovanju otroškega sveta.

Zanimanje človeka za vprašanja lastnega izvora in razvoja je ena najstarejših dilem, ki si jih je skušal pojasniti. Razloge, ki so vodili človeštvo k preučevanju lastnega razvoja lahko podelimo na dve skupine:

1. »Teoretični« razlogi so bili povezani s temelji človekove zavesti v religijah in filozofijah. Tudi z razjasnitvijo svojega duševnega razvoja so naši predniki želeli odkriti resnice o svojem bivanju.
2. »Praktični« razlogi so bili povezani z vsakdanjimi skrbmi pri vzgajanju in izobraževanju otrok in mladine.

1.2. POJEM RAZVOJNE PSIHOLOGIJE

Psihologija je razvejena veda, ki se navznoter deli na različne discipline. Obsegajo specializirana področja psihologije, ki mejijo na številne druge znanosti. Nekatere so predvsem usmerjene k pridobivanju novih spoznanj, to je k pridobivanju teoretičnih ciljev, zato jih imenujemo teoretične discipline.

Pomembne teoretične psihološke discipline

Obča in eksperimentalna Psihologija	Ugotavljata splošne zakonitosti duševnega delovanja pri normalnih odraslih osebah
Razvojna psihologija	Preučuje spremembe v posameznikovem vedenju in duševnih procesih, ki so povezani z razvojem
Kognitivna psihologija	Raziskuje različne vidike spoznavnega procesa – spomin, mišljenje, govor, sklepanje itd.
Fiziološka psihologija	Ukvarja se z biološkimi osnovami vedenja in odnosi

	med duševnimi in fiziološkimi pojavi
Socialna psihologija	Raziskuje duševne pojave in obnašanje v družbenih odnosih ter situacijah
Psihopatologija	Raziskuje značilnosti in razvoj duševnih motenj

Razvojna psihologija se je razvila v zadnjih 4 desetletjih iz otroške psihologije. Predmet razvojne psihologije je v prvi vrsti duševni razvoj od rojstva in deloma še od predporodnega obdobja pa do človekove vsaj relativne osebne zrelosti.

Razvojna psihologija najprej opisuje vedenje v posameznih starostnih obdobjih, nato skuša dokazati procese in spremembe med razvojem. Pojasniti skuša razvoj in ugotoviti vzročno-posledične zveze ter najti zveze med zunanjimi pojavi in vedenjem v različnih starostnih obdobjih.

1.3. CILJI RAZVOJNE PSIHOLOGIJE

Razložiti, kako se ena razvojna stopnja preoblikuje v drugo;

Določiti dejavnike sprememb;

Ugotoviti, kaj pospešuje ali zavira duševni razvoj v določenem obdobju posameznikovega razvoja.

1.4. NALOGE RAZVOJNE PSIHOLOGIJE

Opis vedenja v posameznih razvojnih obdobjih;

Pojasnjevanje razvoja (oblikovanje teorij o razvoju);

Predvidevanje vedenja in razvoja;

Nadzor in usmerjanje;

Vplivanje na razvoj in človekovo vedenje.

Razvojna psihologija mora določiti posamezna obdobja otrokovega in mladostnikovega duševnega razvoja, obenem pa v okviru celotnega razvoja osebnosti raziskati, opisati in razložiti nastajanje, značilnosti in spremenljivost duševnih funkcij, lastnosti in obnašanje otroka, mladostnika ter odraslega človeka kot celote. Posebno pozornost posveča na novo nastajajočim razvojnim prvinam, se pravi prehodom iz enega duševnega obdobja v drugo. S tem postavlja v ospredje dinamičnost duševnega razvoja.

Tega razvoja ne smemo proučevati samega po sebi. Otrok je živa celota, ki se razvija tudi na osnovi telesnega zorenja, v določenih družbenih razmerah, v določenem družbenem okolju. Vse to se prepleta z duševnim razvojem. Pojem »razvojno« kaže na procese med zaporednimi

obdobji, na zakonite odnose med njimi in na vpliv, ki ga ima poprejšnja faza razvoja na kasnejši razvoj. Samo preučevanje duševnosti otroka na določeni razvojni stopnji še ni razvojna psihologija. Normativne podatke moramo urediti, preden jih vključimo v razvojno psihologijo in na njihovi podlagi sklepamo o zakonitostih razvoja.

Razvojna psihologija je veda, ki preučuje izvor in razvoj duševnih procesov pri človeku od spočetja do smrti kot tudi izvor in razvoj duševnih procesov od najpreprostejših pa do najbolj razvitih živih bitij.

Prvo področje preučevanja je povezano z individualnim razvojem in ga imenujemo ontogenetsko; drugo področje pa zajema preučevanje duševnih funkcij pri bitjih na različnih stopnjah razvoja in ga imenujemo filogenetsko.

1.5. METODE RAZVOJNE PSIHOLOGIJE

V razvojni psihologiji uporabljamo večji del metod, ki jih uporabljajo v drugih panogah psihologije. To so eksperiment, vprašalnik, intervju, test it.d. Uporaba teh metod pri otrocih je nekoliko bolj zahtevna kakor pri odraslih. Z otroki je težje vzpostaviti stik in jih motivirati za sodelovanje.

Opazovanje kot metoda študija otrok predstavlja eno od pomembnih znanstveno-raziskovalnih metod v razvojni psihologiji, ki jo uporabljamo takrat, ko želimo opisati in pojasniti posameznikovo vedenje in njegove interakcije z drugimi posamezniki (Pellegrini, 1996). Vsako opazovanje mora biti strukturirano in sistematično.

Vrste opazovanj:

1. Opazovanje v naravnem okolju in laboratorijsko opazovanje

Opazovanje v naravni situaciji predstavlja raziskovalno metodo, s pomočjo katere določeno vedenje preučujemo v naravnem okolju, laboratorijsko opazovanje pa tisto, s pomočjo katere vedenje različnih posameznikov preučujemo in zapisujemo v enaki situaciji ter v kontroliranih pogojih.

Opazovanje vedenja lahko kontroliramo tako, da kontroliramo okolje, v katerem posameznika ali skupino opazujemo. Visoko stopnjo kontrole nad okoljem lahko dosežemo z opazovanjem v laboratoriju. Kljub številnim prednostim laboratorijskega opazovanja ima to tudi vrsto pomanjkljivosti, saj lahko predstavlja zelo umetno okolje, ki zavira določeno vrsto posameznikovega vedenja.

2. Opazovanje v naravnem okolju z in brez udeležbe opazovalca

Opazovanje z udeležbo imenujemo opazovanje, pri katerem se opazovalec do določene mere vključi v skupino posameznikov, katerih vedenje opazuje, za opazovanje brez udeležbe pa je

značilno, da opazovalec posameznika ali skupino opazuje z razdalje in nima nobenega vpliva na opazovano vedenje.

Raziskovalec, ki opazuje vedenje posameznika ali skupine, le težko ostane neopažen. Opazovanje vedenja je veliko bolj naravno, če se opazovalec vključi v vsakodnevne interakcije med posamezniki, ki jih opazuje. Vključevanje v situacijo omogoča boljše razumevanje vedenja posameznikov ter zmanjšuje možnost napačne interpretacije, ki je lahko posledica kratkih opazovanj vedenja.

3. Metoda časovnega vzorčenja in vzorčenja vedenja

Ko opazujemo določeno vedenje, nas zanima, kako pogosto je, kako dolgo traja in kdaj se pojavi. Določeno vedenje lahko opazujemo, ko se pojavi, ali pa pogostnost vedenja opazujemo v vnaprej določenem časovnem intervalu.

Metoda časovnega vzorčenja predstavlja opazovanje in beleženje prisotnosti ali odsotnosti določenega vedenja posameznika ali skupine v kratkih časovnih intervalih, ki so enako dolgi. Opazovalec se mora za opazovanje vedno vnaprej pripraviti ter določiti vedenja, ki jih želi opazovati, časovni interval opazovanja ter način beleženja prisotnosti ali odsotnosti vedenja. Za metodo časovnega vzorčenja je značilno, da opazovalec zapisuje pogostnost pojavljanja določenega vedenja v vnaprej določeni časovni enoti.

Vedenje, ki ga na ta način opazujemo, mora biti jasno razpoznavno in pogosto, npr. igra ali jok otroka sta jasno prepoznavni vedenji, katerih pojavljanje lahko preštejemo, medtem ko reševanje problemov ni primerno vedenje za takšno opazovanje, saj opazovalcu ni vedno jasno razvidno.

Metoda vzorčenja vedenja predstavlja drugo metodo opazovanja, za katero je značilno, da opazovalec počaka, da se določeno vedenje pojavi, in ga nato zapiše. Poleg ugotavljanja pogostnosti vedenja ta metoda omogoča tudi preučitev pogojev, v katerih se določeno vedenje najpogosteje pojavlja, saj je za raziskovalca pogosto pomembno vedeti, kaj sproži določeno vedenje (npr. pretep), da bi ga nato lahko ustrezno nadzirali. Metoda vzorčenja vedenja je primerna predvsem za opazovanje tistega vedenja, ki se pojavlja ob nepredvidljivem času ali neenakomerno.

Pri uporabi te metode mora opazovalec najprej določiti enoto vedenja, ki ga opazuje, nato pa tudi okolje, v katerem se bo vedenje najverjetneje pojavilo. Vzorčenje vedenja je primerno tudi takrat, ko nas zanima struktura samega dogodka in ga želimo opazovati ter zapisati od začetka do konca, opazovalec pa lahko opazuje še vzroke in posledice določenega vedenja.

1.6. ZAKONITOSTI DUŠEVNEGA RAZVOJA

Niti telesni niti duševni razvoj nista enoličen proces. Razvoj je najhitrejši v zgodnjem obdobju. Lahko rečemo, da je telesni razvoj najbolj nagel v predporodnem obdobju, duševni razvoj pa nekje v prvih treh letih življenja.

Tempo razvoja v predšolski dobi – med tretjim in šestim letom je še zmeraj hiter, čeprav še zdaleč ne več tak, kot je bil do tretjega leta. Pri šestem letu starosti prihaja praviloma do upočasnitve v telesni rasti. Ta se vse bolj umirja do obdobja pubertete, ko pride ponovno do hitre rasti.

Stalnost tempa razvoja

Čeprav je človekov razvoj opredeljen z genetskimi dejavniki in ti dejavniki določajo meje tega razvoja, vplivajo na razvoj tudi različni zunanji dejavniki. Tempo razvoja se pri posamezniku le težko menja.

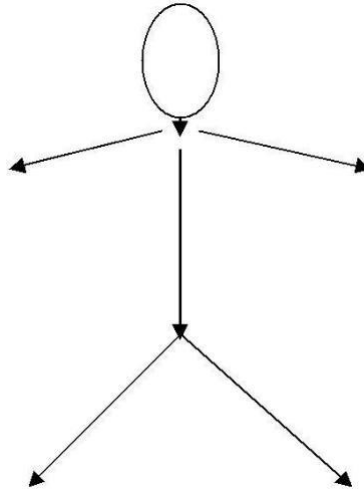
Lastnosti razvoja:

Obstajajo splošne značilnosti človekovega razvoja, ki pomembno vplivajo na to, kako bo ta potekal.

Razvoj poteka po modelu

Človeški razvoj poteka po zakonitostih, ki jih lahko za posameznika že vnaprej predvidimo in to celo v predporodnem obdobju. Vsaka faza je rezultat predhodne in tudi že prvi pogoj za razvoj naslednje faze. Ameriški psiholog Gesell trdi, da sledi razvoj človekovega vedenja stalnemu modelu, na katerega lahko z vplivi okolja in učenja vplivamo le zelo malo. Vsak otrok ima sicer svoj posebni model razvoja, toda ta je samo varianta splošnega modela.

1. Razvoj poteka zmeraj od glave proti spodnjim okončinam, kar imenujemo cefalo-kavdalna smer razvoja. To pomeni, da otrok v razvoju najprej dviga glavo, potem sedi in nazadnje stoji ter shodi.
2. Druga smer razvoja poteka od hrbtenice na obe strani in jo imenujemo proksimalno-distalna smer razvoja. Otrok najprej kontrolira tiste dele telesa, ki so bližji hrbtenici; naprej lahko kontrolira premikanje rok v ramenih in zelo pozno fino motoriko prstov na roki, ki je potrebna pri usvajanju spretnosti pisanja.

Cefalo-kavdalna in proksimo-distalna smer razvoja (Ludvik Horvat »Razvojna psihologija« str. 26)

Razvoj poteka od splošnih k posebnim oblikam reagiranja

Ta zakonitost velja za vsa področja razvoja od telesnega pa do višjih mentalnih procesov (mišljenje). Npr: razvoj pojmov. Otrok najprej razlikuje žive objekte od neživih, nato loči ljudi od drugih živih bitij in šele nato prične razlokovati med ljudmi.

Vsaka normalna oseba preide skozi vse razvojne faze.

Za človeka, kot za vrsto značilno, da v svojem telesnem in duševnem razvoju gre skozi iste faze po nekem določenem zaporedju.

Razvoj se lahko predvidi.

Glede na dejstvo, da razvoj, bolj ali manj stalen za vse ljudi in da grede vse osebe skozi iste faze razvoja, lahko razmeroma zanesljivo predvidimo nadaljnji razvoj.

Razvoj posameznih delov telesa in tudi duševnih procesov se odvija z različnim tempom.

V prvih letih poteka nagel senzorni in motorični razvoj, ki se po šestem letu umiri, ko se prične hiter razvoj socialnih procesov človekove osebnosti.

1.7. O ČEM SE STROKOVNJAKI STRINJAJO

Z razvojem discipline proučevanja otrok so strokovnjaki dosegli soglasje o mnogih temeljnih točkah.

1. Vsa področja razvoja se povezujejo. Čeprav znanstveniki pogosto ločeno obravnavajo posamezna področja ali vidiki razvoja, vsako vpliva na ostala. Vse večja telesna gibljivost, na primer, otroku pomaga pri spoznavanju sveta. Hormonske in telesne spremembe v puberteti vplivajo na čustveni razvoj.
2. Normalni razvoj vključuje širok razpon medosebnih razlik. Vsak otrok je že od začetka drugačen od ostalih. Nekdo je družaben, drugi je plašen. Nekdo je okreten, drugi je okoren. Kako pride do teh in množice drugih razlik? Nekateri vplivi na posameznikov razvoj so prirojeni, drugi izvirajo iz izkušenj, najpogosteje pa so posledica obojega. Značilnosti družine, spol, družbeni razred in etnična pripadnost, telesne, mentalne in čustvene motnje – vse to vpliva na razvoj otroka.
3. Otroci sooblikujejo svoj razvoj in vplivajo na to, kako se bodo nanje odzvali drugi. Z odzivi, ki jih sprožijo v drugih, dojenčki že vse od začetka oblikujejo svoje okolje in se na to odzivajo na to kar so soustvarjali. Vpliv je dvosmeren, ko dojenček beblja, mu odrasli odgovarjajo, zaradi česa otrok še bolj zavzeto »govori«.
4. Na razvoj močno vplivata zgodovinsko in kulturno okolje. Vsak otrok se razvija v specifičnem okolju, ki določata čas in kraj. Otrok, ki se danes rodi v Sloveniji, bo verjetno imel drugačne izkušnje od otroka, rojenega na Kranjskem pred sto leti in drugačne od otroka, rojenega v istem času v Maroku ali na Grenlandiji.
5. Zgodnje izkušnje so pomembne, toda otroci so lahko izjemno prožni.

Travmatičen dogodek ali hudo prikrajšanje v otroštvu lahko pustita globoko čustvene posledice, toda življenjske zgodbe nešteti ljudi kažejo, da je mogoče premagati tudi zelo bolečo izkušnjo, kakršna je odraščanje v revščini ali smrt starša.
6. Razvoj v otroštvu je povezan z razvojem skozi ves življenjski cikel. Nekoč so bili prepričani, da se rast in razvoj, tako kot knjiga, končata v mladostništvu. Danes se večina strokovnjakov strinja, da se razvoj nadaljuje skozi vse življenje. Dokler so ljudje živi, imajo možnost, da se spreminjajo.

(povzeto po Papalia, D., 2003)

2. STOPNJE PSIHIČNEGA RAZVOJA OTROKA

Številne raziskave dokazujejo, da poteka fizični, umski in čustveni razvoj otrok po stopnjah oz. obdobjih. Razvojne stopnje si sledijo v točno določenem zaporedju, kar pomeni, da otrokov razvoj ne more preiti na neko stopnjo, dokler ni šel skozi vse predhodne. Obstajajo seveda individualne razlike v rasti in dozorevanju otrok, posledično pa tudi v tem, pri kateri starosti otroci dosežejo določeno stopnjo razvoja (Skinner, Bandura 1977, Piaget 1954, Miller 1993, Bronfenbrenner in Morris 1998, Vigotski 1978).

2.1. DEJAVNIKI PSIHIČNEGA RAZVOJA

Na otrokov psihični razvoj vplivajo:

- vzgoja in izobraževanje,
- sama aktivnost otroka,
- okolje,
- dednost.

Otrokova psiha se razvija in oblikuje z aktivnim usvajanjem zunanjega predmetnega sveta skozi različne oblike dejavnosti preko interakcije z odraslim. Odrasli vodijo otrokove dejavnosti v vzgojno-izobraževalnih ustanovah, to je specialno organiziranih oblikah predaje družbeno-zgodovinskih izkušenj.

2.2. RAZMEJITEV RAZVOJNIH OBDOBIJ ALI PERIODIZACIJA

Danes v svetu ni uveljavljene enotne periodizacije psihičnega razvoja človeka. Številni poskusi poenotenja niso uspeli, celo nasprotno, pripeljali so do cele vrste novih. V naslednji tabeli je predstavljena primerjava nekaj najbolj znanih periodizacij.

2.2.1. Periodizacija psihičnega razvoja

Faza	Perioda	Avtor
Dojenček	Do enega leta	Muhina, B.S., 1998 Erikson, E., 1963
	Do osemnajstih mesecev	Bromley, D., 1966
	Do dveh let	Craig, G., 1996, 2000
	Do treh let	Quinn, V., 2000
Zgodnje otroštvo	Od enega do treh let	Muhina, B.S., 1998

		Erikson, E., 1963
	Od osemnajstih mesecev do petih let	Bromley, D., 1966
	Od treh do šestih let	Quinn, V., 2000
	Od dveh do šestih let	Craig, G., 1996, 2000
Predšolska doba (doba igre)	Od treh do šestih let	Erikson, E., 1963 Muhina, B.S., 1998
Srednje otroštvo	Od šestih do 12 let	Craig, G., 1996, 2000
Zgodnja adolescenca	Od 12 do 19 leta	Rice, P. 1996
Zgodnja odraslost	Od 20 do 40 leta	Craig, G., 1996, 2000
Srednja odraslost	Od 40 do 60 leta	Craig, G., 1996, 2000
Pozna odraslost	Od 60 leta	Quinn, V., 2000

Vir podatkov: Rean in drugi (2002, 90-93).

Obstaja več različnih periodizacij duševnega razvoja. Pri nas se je uveljavila periodizacija z naslednjimi dobami:

Predporodna ali prenatalna doba (nosečnost od 0 do 280 dni ali 40 tednov)

V tem obdobju se pojavljajo **temeljni nadaljnega razvoja**, zato ga imajo za prvo in pogosto najpomembnejše obdobje, ki se z rojstvom konča. Da se plod lahko normalno razvije, mora mati živeti v ugodnih razmerah. Zarodek neposredno reagira tako na mamino telesno, kot tudi duševno stanje in tudi na nekatere zunanje dražljaje. Usodna za otrokov razvoj so lahko nekatera obolenja matere, zloraba drog, zdravil, alkohola, pa tudi povečana izpostavljenost stresnim situacijam, udarcem, padcem... Prenatalno obdobje delimo:

ovum od 0 do 2 tednov

embrio od 2 do 14 tednov

fetus od 14 tednov do rojstva

Zgodnje otroštvo (od 0 do 2 leti)

V zgodnjem otroštvu se razvijejo osnovne funkcije, ki omogočajo dobro zaznavanje in obvladovanje prostora. Otrok zaznava svet, shodi, spregovori, razvije osnovne čustvene odzive, navaja se na red in čistočo, uči se povezovati izkušnje, razvije osnovne pojme o svetu, drugih ljudeh in o sebi. Razvije tudi samostojnost in lastno pobudo (začetek).

Zgodnje otroštvo delimo na **dve obdobji**:

novorojenček (prvi mesec po rojstvu) – v tem obdobju se novorojenček prilagaja na nove pogoje izven maternice

dojenček (prvo leto po rojstvu)

Rojstvo pomeni bistveno spremembo okolja, ko otrok pride iz zaščitene v novo okolje polno dražljajev, ki se jim mora prilagajati.

Tabela: področja otrokovega razvoja v zgodnjem otroštvu

PODROČJE OTROKOVEGA RAZVOJA	TELESNO	ZAZNAVNO in MOTORIČNO	SOCIALNO in ČUSTVENO	KOGNITIVNO	GOVORNO	SAMO-ZAVEDANJE in SAMO-PODOBA
ZGODNJE OTROŠTVO (0 – 2 leti)	Hitro naraščanje telesne teže in višine.	Prijemanje in premikanje; otrok zaznava globino in obraze.	Vzpostavi se čustvena vez med otrokom in tistim, ki zanj skrbi, posnemanje drugih, strah pred tujci.	Pojavi se senzorno motorično razumevanje, razvija se spomin.	Stavki z eno ali dvema besedama, širjenje besednjaka .	Začne se samozavedanje , otrok vidi sebe ločeno od drugih ljudi, razvije se zaupanje v ljudi, oralno, analna faza.

Srednje otroštvo (od 2 do 6 let)

Temu obdobju pravimo tudi **predšolsko obdobje**. V njem poteka pospešeni govorni in miselni razvoj. Širijo in razvijajo se stiki z ljudmi, predvsem vrstniki. Oblikuje se smisel za lastno delovanje, hotenje in volja. Močno se poveča tudi poznavanje in upoštevanje družbenih pravil, moralnih norm. Razvijajo se notranja merila o pravilnosti in ustreznosti ravnanja.

Tabela: področja otrokovega razvoja v srednjem otroštvu

PODROČJE OTROKOVEGA RAZVOJA	TELESNO	ZAZNAVNO in MOTORIČNO	SOCIALNO in ČUSTVENO	KOGNITIVNO	GOVORNO	SAMOZAVEDANJE in SAMOPODOBA
SREDNJE OTROŠTVO (2-6) LET	Velikost Možganov narašča, otrok še vedno raste, vendar ne več tako hitro.	Groba motorika se razvije pred fino motoriko, razvije se stranskost, levoročnost ali desnoročnost.	Spolne vloge, pojavljati se začne altruistično vedenje.	Predoperativno mišljenje, uporaba simbolov.	Razumevanje slovničnih pravil, velik napredek v širini besednjaka	Spolna identiteta, začetek samopodobe, Identifikacija z drugimi.

Pozno otroštvo (od 6 do 12 let)

To je **šolsko obdobje**. Nadaljuje se razvoj na dveh področjih. Hiter telesni razvoj omogoča obvladovanje težavnejših spretnosti in športov. Govor je razvit, pojavijo se bolj razvite oblike mišljenja (logično pa tudi že abstraktno) in njim ustrezne in intenzivnejše oblike učenja. Razširijo se socialni stiki in odnosi. Moralne presoje postanejo zahtevnejše. Razvija se smisel za pravično in krivično, pošteno in nepošteno. Vse bolj se kaže tudi usmerjanje k dosežkom, storilnosti in produktivnosti (marljivost).

Tabela: področja otrokovega razvoja v poznem otroštvu

PODROČJE OTROKOVEGA RAZVOJA	TELESNO	ZAZNAVNO in MOTORIČN	SOCIALNO in ČUSTVENO	KOGNITIVNO	GOVORNO	ZAVEDANJE in SAMO-PODOBA
POZNO OTROŠTVO (6-12 let)	Telesna rast Je že počasnejša. Narašča telesna moč. Možgani se še vedno razvijajo.	Drobna in groba motorična koordinacija se z izkušnjami izboljšata.	Razvijajo se odnosi med vrstniki. Prijateljstva postanejo zelo pomembna. Strahovi postanejo bolj realistični.	Konkretno operacije Poveča se obseg in trajanje pozornosti. Izboljša se spomin.	Sestavljanje zahtevnejših stavkov. Širjenje besednjaka, zmožnost besednih iger.	Oblikuje se podoba o sebi in samospoštovanje. Povečana stopnja introspekcije. Konflikt med delavnostjo in manjvrednostjo je razrešen.

Mladostništvo – adolescenca (od 12 do 18 let)

To obdobje je predvsem pomembno za **osebnostni razvoj**, saj pomeni prehod iz otroštva v odraslost, iz nesamostojnega življenja in odvisnosti od družine k samostojnemu življenju.

Obdobje sovпада tudi s telesnim in spolnim dozorevanjem. Vse bolj so v ospredju problemi z oblikovanjem samopodobe in identitete. Velik pomen dobijo odnosi z nasprotnim spolom, zlasti pri vzpostavljanju partnerskega odnosa. Značilno je tesno povezovanje z vrstniki, zlasti tistimi, ki imajo podobne probleme. Iščejo vzornike, pomembni postanejo poklicni in drugi interesi.

Tabela: področja otrokovega razvoja v adolescenci

PODROČJE RAZVOJA	TELESNO	ZAZNAVNO in MOTORIČNO	SOCIALNO in ČUSTVENO	KOGNITIVNO	SAMO-ZAVEDANJE in SAMO-PODOBA
ADOLESCENCA	Hitra telesna rast in spolna zrelost.	Neenakomerna rast v zgodnji adolescenci je vzrok za nerodnost. V pozni adolescenci je dobra usklajenost gibov.	Pomembna so prijateljstva družjenje v skupine. Večja nagnjenost k tveganju.	Pri nekaterih Mladostnikih Faza formalnih Operacij. Zmožnost Zamišljanja Hipotetičnih in Idealiziranih Situacij.	Samopodoba je odvisna od telesnega dozorevanja. Egocentričen pogled na sebe še dodatno povečuje predstavljanje namišljenega občinstva.

Zgodnja odraslost (od 18 do 40 let)

Značilni so predvsem dogodki, ki se prepletajo ob **pomembnih življenjskih odločitvah** kot so: zaključek šolanja, pridobitev poklica in delovnega mesta, sklenitev zakonske zveze in formiranje družine. Oblikujejo se izkušnje z družinskim življenjem, poklicnimi in delovnimi dolžnostmi in partnerskimi odnosi. Finančne, materialne in stanovanjske zadeve postanejo poleg družinskih in vzgojnih pomembna sestavina življenja.

Tabela: področja razvoja v zgodnji odraslosti

PODROČJE RAZVOJA	TELESNO	ZAZNAVNO in MOTORIČNO	SOCIALNO in ČUSTVENO	KOGNITIVNO	SAMO-ZAVEDANJE in SAMO-PODOBA
ZGODNJA ODRASLOST	Višek telesnega in biološkega delovanja.	Senzorne in motorične sposobnosti. dosežejo višek.	Vzpostavitev spolne in nespolne intimnosti, manj prijateljev, trajnost partnerstva.	Pri nekaterih odraslih pojav faze Pooperacionalnega razmišljanja, mišljenje je bolj realistično.	Rešitev konflikta med osamljenostjo in intimnostjo. Selitev od doma, neodvisnost. kariera, poroka, družina. Identiteta je izoblikovana

Srednja odraslost (od 40 do 65 let)

Obdobje pomeni **napredek pri delu in ustvarjanju**. Večina v tem obdobju doseže višek kariere. Po drugi strani pa se v tem obdobju soočijo z novimi zahtevami in spremembami, ki terjajo prilagoditev, tako da je to obdobje za marsikoga kritično.

Tabela: področja razvoja v srednji odraslosti

PODROČJE RAZVOJA	TELESNO	ZAZNAVNO in MOTORIČNO	SOCIALNO in ČUSTVENO	KOGNITIVNO	SAMO-ZAVEDANJE in SAMO-PODOBA
SREDNJA ODRASLOST	Klimakterij, upad spolnih hormonov, upadanje mišične moči.	Postopno upadanje natančnosti vida. Nekoliko počasneje upadajo slušne sposobnosti, upočasni se reakcijski čas.	Prazno gnezdo ali izguba partnerja vodita v stres in vznemirjenje.	Upad fluidne inteligentnosti sovпада z naraščanjem kristalizirane inteligentnosti.	Razrešitev konflikta med generativnostjo zrelo ustvarjalnostjo in stagniranjem. Osebnost je stabilna, le v nekaterih primerih se pojavi kriza srednjih let.

Pozna odraslost ali starost (od 65 let do smrti)

Glede na to, da v današnjem času dočaka to starost vse več ljudi, je pomembno, da je **deležno vse več družbene pozornosti.**

Tabela: področja razvoja v pozni odraslosti

PODROČJE RAZVOJA	TELESNO	ZAZNAVNO in MOTORIČNO	SOCIALNO in ČUSTVENO	KOGNITIVNO	SAMO-ZAVEDANJE in SAMO-PODOBA
POZNA ODRASLOST ali STAROST	Upad delovanja vseh telesnih funkcij. Centralni živčni sistem deluje počasneje. Kronične bolezni so pogostejše.	Delovanje senzornih sposobnosti je vedno manj učinkovito. Reakcijski časi se še podaljšujejo. Kostna in mišična masa se zmanjšujeta.	Depresivnost je najpogostejši odziv na izgubo družinskih članov in prijateljev. Možna je socialna osamitev.	Upad spomina. Razlika med fluidno in kristalizirano inteligentnostjo se še poveča. Modrost.	Občutek večje notranje povezanosti jaza. Manjša odvisnost od spolnih vlog. Konflikt med integriteto (življenjsko moralo in pogumom) in obupom je razrešen.

3. PREDPORODNO OBDOBJE (PRENATALNA DOBA)

Temelji nadaljnega razvoja so bili postavljeni že pred rojstvom – v predporodnem obdobju. To je prvo in v mnogih pogledih najpomembnejše obdobje, ki se z rojstvom konča. Za otroka torej pomeni rojstvo hkrati konec in nov začetek.

Zanimanje za prenatalni razvoj je že zelo staro. Že Aristotel je menil, da stvari najbolj spoznamo, če jih spremljamo od samega začetka. Njegova pojmovanja o prenatalnem razvoju so vplivala na tako imenovano teološko embriologijo, to je na razlago o vseljevanju duše v embrio.

V srednjem veku so verovali, da neodvisno od telesa obstaja duša, ki se po mnenju nekaterih cerkvenih očetov združi s telesom že na samem začetku, po mnenju drugih pa šele v drugem mesecu embrionalnega razvoja. Tukaj lahko potegnemo povezavo s krščansko teorijo o izvirnem grehu. Vendar pa tako pojmovanje izvirnega greha pelje v paradoks: zakaj bi bil novo rojeni človek grešen, če se duša iz neba vseli vanj ob rojstvu.

Šele v XVII. stoletju je mistično obravnavanje embriologije zamenjalo znanstveno, ki je bilo zasnovano na empiričnem proučevanju. V XIX. stoletju so postavljeni temelji embriologiji kot znanosti.

Embriologija je veda, ki se ukvarja s proučevanjem razvoja pred rojstvom. Ta mlada znanost, ki je že dala pomembne rezultate, uporablja številne metode:

- Neposredno beleženje sporočil bodoče matere o svojih občutkih;
- S fonendoskopom lahko slišimo prve gibe in poslušamo srčni utrip plodu;
- Posebne naprave:
  - elektrokardiogram – utripanje srca plodu;
  - elektroencefalogram – registracija električnih tokov v možganih plodu;
  - ultrazvok;
- Eksperimenti, narejeni na plodovih, ki so bili iz različnih zdravstvenih razlogov s pomočjo carskega reza odstranjeni iz materinega telesa.
- Metoda proučevanja prezgodaj rojenih otrok.

Preden lahko pride do oploditve, morajo spolne celice dozoreti. Bistvo tega dozorevanja je v tem, da se število dednih telesc ali kromosomov skrči za polovico, torej na 23. O oploditvi govorimo takrat, ko se približa moška spolna celica, semenčica ženski spolni celici – jajčecu in se z njo združi. Oplojeno jajčece ima zopet 46 kromosomov. Kromosomi nosijo v sebi še manjše delce – gene, ki so resnični nosilci dednih lastnosti. V genih je zapisan načrt poteka nadaljnega razvoja. V tem načrtu je določeno, kako se bodo celice naprej množile in spreminjale v visoko specializirane sestavine človekovega telesa. Naselitev oplojenega jajčeca

v maternici imenujemo spočetje. To se zgodi nekako 10 dni po oploditvi. Tedaj se začenja prava nosečnost in od tega obdobja naprej imenujemo razvijajoč se organizem embrio ali zarodek. Življenje novega organizma se začne v trenutku spočetja.

Obdobje zarodka –od 2. do 10. tedna

V tem obdobju poteka hitra rast organizma in oblikovanje glavnih sistemov organov.

Otrokov spol je določen že v oploditvi. Jajčece vsebuje 46 kromosomov, od teh jih je 44 enakih in 2 spolna kromosoma (X + X).

Žensko bitje (44+2X)

Moško bitje (44+X+Y)

Obdobje plodu (fetusa) od 10. tedna do rojstva

V fetalnem obdobju poteka v glavnem proces izpopolnjevanja, podrobnejše izdelave tega, kar se je v prvinski obliki pojavilo že v embrionalnem obdobju. Glavna izjema v tem razvojnem poteku je le živčni sistem, ki je v 8. tednu še v zelo prvinski obliki. Glavni razvoj možganov in živčnega sistema poteka šele v zadnjih treh mesecih nosečnosti in se nadaljuje še šest mesecev do leto dni po rojstvu.

Obdobje nosečnosti traja deset luninih mesecev ali devet koledarskih mesecev in sedem dni, 280 dni.

3.1. KRATEK PREGLED PRENATALNEGA RAZVOJA

Mesec	Opis
En mesec	V prvem mesecu je rast hitrejša kot kadarkoli pred ali po rojstvu: zarodek je že desettisočkrat večji, kot je bila zigota. Ob koncu prvega meseca je dolg približno 13 mm. Po njegovih izredno nežnih venah in arterijah se že pretaka kri. Miniaturno srce zarodka opravi 65 udarcev v minuti. Oblikovati se začnejo možgani, ledvice, jetra in prebavni trakt. Popkovina, zarodkova vez z materjo, opravlja svojo funkcijo. Pri natančnem pregledu skozi mikroskop lahko na glavi vidimo izbokline, iz katerih se bodo razvili oči, ušesa, usta in nos. Spola še ni mogoče določiti.
Sedem tednov	Od konca drugega meseca je organizem dolg manj kot 2,5 cm in tehta 2 grama. Polovico velikosti zavzema glava. Jasno so razviti deli

	<p>obraza ter izrastki za jezik in zobe. Oblikujejo se roke, prsti in palci, na nogah so vidna kolena, gležnji in prsti. Zarodek je pokrit s tanko plastjo kože, oblikujejo se dlani in stopala. Pri osmih tednih se pojavijo kostne celice. Možganski impulzi usklajujejo delovanje sistema organov. Razvijati se začnejo genitalije, srčni utrip je enakomeren. Želodec proizvaja prebavne sokove, jetra pa krvni celice. Ledvice iz krvi odstranijo sečno kislino. Koža je zdaj dovolj občutljiva, da se odzove na dotik. Če se dotaknemo osem tednov starega zarodka, se odzove z upogibanjem trupa, stegovanjem vratu in pomikanjem rok nazaj.</p>
<p>Trije meseci</p>	<p>Ob koncu tretjega meseca je plod približno 7 cm in tehta 30 g. Ima nohte na prstih rok in nog, očesne veke (še vedno zaprte), glasilke, ustnice in lepo viden nos. Glava je še vedno velika – približno tretjina celotne velikosti – čelo je izbočeno. Spol se lahko zlahka določi. Organski sistemi delujejo, plod lahko diha, požira plodovnico v pljuča in jo izpljune, občasno urinira. Rebra in hrbtenica ploda se spreminjajo v hrustanec. Plod je zmožen cele vrste različnih gibov: premika noge, palce in glavo, požira ter odpira in zapira usta. Če se dotaknemo očesnih vek, zamežika, če se dotaknemo dlani, jo stisne skoraj v pest, če se dotaknemo ustnic, začne sesati, in če dotaknemo stopal, iztegne prste. Ti refleksni gibi so ob rojstvu še vedno prisotni, a v prvem mesecu izginejo.</p>

Štirje meseci

Velikost telesa se usklajuje z velikostjo glave, ki zdaj meri le še četrtno celotne velikosti ploda. To razmerje se ne spremeni do rojstva. Plod zdaj meri 20 do 25 cm, tehta pa okoli 170 g. Popkovina je tako dolga kot plod in bo z njim še najprej rasla. Posteljica je popolnoma razvita. Mati lahko zazna brcanje ploda, gibe, ki jih nekatere družbe in verske skupine pojmujejo za začetek življenja. Refleksi, ki so se pojavili v tretjem mesecu, so zdaj živahnejši, saj se mišice intenzivno razvijajo.

Pet mesecev

Plod, ki je zdaj dolg približno 30 cm in tehta 340 do 450 g, začne kazati znake individualne osebnosti. Spi in zbuja se po določenem časovnem vzorcu, v maternici ima svoj najljubši položaj, postaja vse bolj aktiven – brca, se razteguje, zvija, lahko se mu celo kolca. Če na materin trebuh prislonimo uho, lahko slišimo njegov srčni utrip. Znojne in lojne žleze delujejo. Dihalni sistem še ne dovolj razvit za življenje zunaj maternice; če se otrok rodi v tem obdobju, običajno ne preživi. Za obrvi in trepalnice se začenjajo pojavljati grobe, na lasišču pa nežne dlake, kožo pa pokrijejo

dlačice, ki jim pravimo lanugo.

Šest mesecev	Rast se rahlo upočasni – plod približno meri 35 cm, tehta okoli 550 g. Pod kožo se mu začne nabirati maščevje, oči ima povsem razvite, odpirajo se in zapirajo, plod lahko gleda v vse smeri. Prav tako tudi sliši in lahko močno stisne pest. Če se otrok rodi s šestimi meseci, ima še vedno le majhne možnosti za preživetje, ker dihalni aparat še ne dovolj razvit. Vendar nekateri v tem času rojeni otroci preživijo tudi zunaj maternici.
Sedem mesecev	Ob koncu sedmega meseca meri plod približno 40 cm in tehta med 1300 in 2200 g. Refleksni vzorci so že povsem razviti. Joka, diha, požira, lahko sesa tudi palec. Lasje še naprej rastejo. Če je deležen medicinske oskrbe, so možnosti za preživetje nedonošenega otroka, ki ob rojstvu tehta vsaj 1500 g., precej visoke. Zelo verjetno je, da bo moral ostati v inkubatorju, dokler na doseže teže okoli 2200 g.
Osem mesecev	Plod, star je osem mesecev, meri 45 do 50 cm, tehta pa okoli 2200 do 3200 gramov. Njegovo življenjsko okolje mu postaja premajhno, zato se manj giblje. V osmem in devetem mesecu se po vsem telesu nabira podkožno maščevje, ki mu bo olajšalo prilagajanje na spremenljive temperature zunaj maternice.
Devet mesecev	Teden dni pred rojstvom plod doseže povprečno težo okoli 3400 gramov in dolžino okoli 50 cm ter neha rasti. Dečki so običajno malo novorojenček večji in težji kot deklice. Blazinice maščevja nastajajo še naprej, organski sistemi delujejo bolj učinkovito, srčni utrip se poveča in skozi popkovino se izloča več odpadnih snovi. Rdečkasta barva kože postopoma blede. Ob rojstvu je donošen plod v maternici preživel 266 dni, izračunana nosečnostna starost pa običajno znaša 280 dni.
Opomba:	Zarodki se razlikujejo tudi v najzgodnejših obdobjih. Opisi veljajo za povprečje.

(Povzeto po Papalija, D., 2003)

3.2. ZAČETEK AKTIVNOSTI (GIBANJA)

Kot prvi znak aktivnosti embria se že v sedmem tednu pojavi srčni utrip.

Gibanje (premikanje) plodu zaznajo mnogorodnice že pri 18 tednih. Ob koncu 20. tedna pa se plod že krepko giblje, kar občutijo tudi že vse matere, ki bodo prvič rodile.

3.3. ČUTNA OBČUTLJIVOST

Čut za vonj

Do rojstva so nosne votline izpolnjene s tekočino, ki ni ustrezen dražljaj za vonjalni čut. Zato v prenatalni dobi ni občutka vonja.

Občutki vidnega čuta

Tudi za vidni čut v prenatalni dobi ni ustreznega dražljaja. Proučevanje otrok, ki so bili prezgodaj rojeni, je pokazalo, da fetus pri sedmih mesecih reagira na močno svetlobo. Ni znano, če reagira tudi na barvo.

Občutki slušnega čuta

Fetus reagira na močan zvok. Znano je tudi, da nedonošenček sliši, ko se osuši srednje uho, ki je v prenatalni dobi napolnjeno s tekočino.

Občutki bolečine

Odziv na bolečino se razvije že pred rojstvom.

3.4. ZAČETKI VEDENJA (REAGIRANJA – ODZIVANJA)

Živčni elementi, ki so potrebni za enostaven refleks, so oblikovani že v šestem tednu, vendar pa so šele v začetku fetalnega obdobja sposobni za delovanje: tedaj so bili opaženi prvi odzivi plodu na zunanje dražljaje – dotik v okolici ust je povzročil upogib glave stran od izvora draženja. Ta odziv je prvi zabeležen znak vedenja kot posledice neposrednega draženja človeškega organizma – zato ga štejemo za začetno točko vedenja.

Pri 11 tednih lahko opazimo prve znake prijemalnega refleksa. pri 15 tednih je ta refleks že popolnejši in draženje dlani plodu bo že povzročilo, da se bo zaprla in držala kak predmet. Od tega obdobja naprej so refleksi in gibanje popolneje razviti in plod ima že enake vzorce odzivanja, kot jih opazujemo pri novorojenčku – razen seveda dihalnih gibov in glasu. Vendar bo potrebno nekaj časa, preden bodo lahko ti vzorci refleksov in gibanj zadovoljivo delovali.

3.5. UČENJE PLODU

Eksperimentalno je bilo dokazano, da je mogoče že v prenatalni dobi izzvati pogojni refleks kot najpogostejšo obliko učenja. Nekatera refleksna reagiranja, ki jih opažamo pri otroku

takoj po rojstvu, so rezultat učenja.

3.6. ZNAČILNOSTI POTEKA PRENATALNEGA RAZVOJA

Za prenatalni razvoj je predvsem značilno, da poteka po točno določenem zaporedju, ki je značilno za vrsto, da je torej zelo pravilen in predvidljiv. V glavnem poteka pod vplivom biološkega zorenja – maturacije. Zorenje nadzorujejo določena šifrirana sporočila, ki jih vsebujejo geni.

3.7. UČINKI ZUNANJIH VPLIVOV NA PLOD

Razvoj v obdobju pred rojstvom otroka poteka predvsem po genetsko določenem načrtu. Vendar pa lahko razni močni zunanji vplivi zmotijo proces dozorevanja plodu.

Vplivi na prenatalni razvoj – teratogeni (grško: teras, teratos/monster, pošast)

Razvoj poteka po določenem zaporedju, ki je značilno za vrsto. Tako je razvoj tudi zelo predvidljiv. Kljub temu, da poteka po genetsko določenem zaporedju, ga lahko zmotijo številni močni zunanji vplivi oz. teratogeni.

Med zunanje vplive lahko štejemo:

- nekatero bolezen matere (rdečke v prvih štirih mesecih nosečnosti, spolne bolezni...)
- zdravila
- kajenje, lahko vpliva na nizko porodno težo otroka
- sevanje
- alkohol
- neprimerna prehrana

Poleg zgoraj omenjenih škodljivih vplivov je nenazadnje pomembna tudi **starost matere** v času nosečnosti. Pri starejših materah obstaja večje tveganje za razne genetske nepravilnosti in druge težave pri otroku. Kadar je pa mati premlada in sama v procesu zorenja, bo sama težko nudila otroku ustrezno prenatalno okolje. Z rojstvom se mlade matere srečajo še s kupom težav (šolanje, finančne težave...).

Doživljanje **močnih čustev** matere močno vpliva na nerojenega otroka. Nekateri hormoni prehajajo skozi placento v neposredno okolje plodu. Le ta se nanje odzove z povečano aktivnostjo. Če traja močna vznemirjenost ali stres daljši čas, je tudi plod daljši čas povečano aktiven

Različni **strahovi nosečnic** glede poroda, otroka ali lastno nezaupanje, lahko povzročijo pri bodoči materi različno dolga stanja napetosti in tesnobe, kar lahko škodljivo vpliva na nosečnost in porod.

Možne težave, ki jih bo kazal otrok v prvih letih življenja zaradi delovanja teratogenov

Navadno je več dejavnikov, ki vpliva na okvaro pri otroku. Tem dejavnikom pravimo

teratogeni. Njihova posledica je pridobljena težava in napaka ali okvara, ki lahko postopoma izzveni, ali pa spremlja otroka celo življenje. Ti dejavniki so: bolezni, sevanje, droge, diete, pomanjkanje kisika, krvne motnje, značilnosti matere (čustveno stanje, število porodov...). Enojajčna dvojčka sta že ob rojstvu različna, saj je imel eden v maternici boljše pogoje. Praviloma mlajši in lažji splošno zaostaja v intelektualnem razvoju. Največ se o teratogenih dejavnikov naučimo od prizadetih oseb. Pomembno je, kako starši spremljajo rizičnega otroka.

1. virusi

- rdečke – gluhot, srčne napake, mentalne retardacije
- ošpice – fetalna smrt, okvara srčnega aparata
- mumps – fetalna smrt, okvara srčnega aparata
- gripa – fetalna smrt, okvara srčnega aparata
- škrlatinka – fetalna smrt, okvara srčnega aparata

2. spolne bolezni

- sifilis – slepota, gluhot, mentalna retardacija, fetalna smrt
- herpes simplex – slepota, mentalna retardacija, fetalna smrt
- gonoreja – slepota, fetalna smrt
- neinfekcijske bolezni – *anemija* (možganske poškodbe, mrtvorojenost, fetalna smrt) in *diabetes* (fetalna smrt in splav, dihalne stiske)

3. ekološki faktorji kot teratogeni dejavniki

- svinec – krvavitve, mikrocefalija, levkemija, rak, anemija, abortus)
- živo srebro – cerebralna paraliza
- radiacije – mikrocefalija, levkemija, očesna mrežnica, zaostala rast

4. materino stanje

- stres – nosečniške težave Downov sindrom
- slaba prehranjenost – nizka porodna teža, šibkejši intelektualni razvoj, upočasnjena rast
- materina starost – nizka porodna teža, Downov sindrom, mrtvorojenost
- visok krvni pritisk matere – velika verjetnost abortusa
- nezdržljivost rh-faktorja – anemija, fetalna smrt, duševne motnje
- čustveno stanje matere – emocionalni stres vpliva na komplikacije pred in med porodom. Kar se zgodi na psihičnem področju se odraža na fiziološkem nivoju – psihosomatske motnje. (anksiozne krize, zlatenica, akutni čir, težave z nespečnostjo, hiperaktivnost, težave s hranjenjem, prebavo).

5. droge, hormoni in druge kemikalije -

- analgetiki – dihalne stiske
- anestetiki, barbiturati – dihalne stiske, abortus, depresija novorojenčka
- alkohol – upočasnjena rast, mentalni zaostanki, mikrocefalija, srčne težave -
- antihistaminiki – fetalna smrt, genitalne malformacije
- heroin – smrt, respiratorne težave, tremor, abstinenčna kriza -
- kinin - gluhot

- tobak – nizka porodna teža, visok srčni utrip
- streptomycin - gluhotota

Skrb za telo

Za pojav raznih komplikacij sta odločilnega pomena zdravstveno stanje in telesna kondicija matere. Velik pomen ima zdrava in uravnotežena prehrana.

4. ROJSTVO OTROKA IN NOVOROJENČEK

Rojstvo pomeni prekinitev zveze med materjo in otrokom in s tem bistveno spremembo v življenju novega organizma.

Porod se začne, ko je plod dozorel za življenje izven maternice. Večina porodov poteka normalno in brez zapletov. Za ocenjevanje otrok po rojstvu uporabljajo **Apgarjevo lestvico**, po kateri otroka ocenijo na podlagi tonusa, dihanja, barve kože, srčne frekvence in refleksov. Večina otrok dobi na lestvici od 0 do 10, ocene 8, 9, ali 10 točk.

Otroci se običajno rodijo težki med 2500 in 3800 grami, njihova dolžina pa je od 48 do 53 cm. V trenutku, ko prerežejo popkovino in tako prekinejo fizično povezavo z materjo, pride v otrokovem telesu do pomanjkanja kisika in nakopičenja obrabljenih snovi. Sedaj si bo moral otrok sam z lastno aktivnostjo zagotoviti kisik in dihati z lastnimi pljuči

Človeški novorojenček je v primerjavi z živalskimi najbolj nedodelan, zato pa je tudi najbolj in najdlje vezan na pomoč neposredne okolice. Mati in novorojenček, pozneje dojenček sta tako navezana drug na drugega, da normalno še vedno tvorita življenjsko enoto, čeprav je seveda ta enota sedaj kakovostno drugačna kot pred rojstvom.

4.1. VPLIV PORODNIH ZAPLETOV NA NADALJNI RAZVOJ OTROKA

Kakšni zapleti lahko nastopijo ob porodu in kakšen bo njihov vpliv na nadaljnji razvoj otroka?

4.1.1. Pomanjkanje kisika

(pred porodom, med porodom ali po porodu)

Posledica daljšega obdobja pomanjkanja kisika (anoksija) so lahko možganske poškodbe (otroška cerebralna paraliza), ki se kažejo v motoričnih težavah. Otroci imajo kasneje velike težave pri učenju hoje in jasne izgovorjave.

Krajša obdobja pomanjkanja kisika pa lahko povzročijo določeno pomanjkljivo dozorevanje nekaterih funkcij centralnega živčnega sistema, ki se kaže v specifičnih težavah pri učenju.

4.1.2. Nedonošeni otroci, otroci z nizko porodno težo

Ali je otrok prezgodaj rojen, je mogoče določiti le približno. Eden izmed kriterijev je otrokova telesna teža (otrok, ki ima ob rojstvu manj kakor 2,5 kg).

Drugi kriterij je čas nosečnosti. Ta variira od 26 do 46 tednov. Ne glede na čas nosečnosti ali težo pri rojstvu obstajajo velike razlike glede zrelosti novorojenčkov. Dogaja se tudi, da je prezgodaj rojen otrok v razvoju na višji stopnji kakor otrok, ki se je rodil po normalni dobi

nosečnosti. Zaradi prezgodnjega rojstva običajni razvoj pri nedonošenčku ni dokončan, zato gre razvoj skozi »izpuščene faze« po rojstvu.

Zaradi tega potrebuje novorojenček posebno nego v inkubatorju. Prezgodaj rojeni otroci imajo vse značilnosti fetusa tiste starosti. Vendar se nedonošenček po rojstvu razvija nekoliko hitreje kakor v primeru, da nosečnost ne bi bila prekinjena. Razlika v razvoju med normalno rojenim otrokom in nedonošenčkom se postopoma zmanjšuje.

Nedonošenček običajno v telesnem razvoju dohiti druge otroke v enem letu. Če je zdrav in ga pravilno negujemo, tudi v duševnem razvoju ne zaostaja za drugimi.

4.2. CIKLUS NOVOROJENČKOVEGA VEDENJA

4.2.1. Potreba po hranjenju, izločanje

Novorojeni otrok prav tako ne more več dobivati hrane na isti pasivni način kot pred rojstvom, temveč mora sam izvajati aktivne gibe sesanja in požiranja. Potreba po hranjenju je velik instinkt prve življenjske dobe. Sesanje ponavadi sproži dotikalni dražljaj na ustnicah. S sesanjem in požiranjem, ki predstavljata bistveni sestavini uživanja hrane, se novorojenček instinktivno odziva na ustrezne dražljaje.

Novorojenček se pomoči 20 do 30 krat v enem dnevu in izprazni črevo enkrat do trikrat in tudi do štirikrat na dan. Pri tem sta potrebni stalna pomoč in nega staršev.

4.2.2. Ob rojstvu opazimo tudi reflekse kašljanja, kihanja, bruhanja in mežikanja.

Otrok torej prinese na svet nekatere samogibne mehanizme – reflekse, ki mu omogočajo prehranjevanje in obrambo.

4.2.3. Potreba po spanju

Potreba po spanju spada med osnovne potrebe. Novorojenček prespi večji del dneva (16 - 20 ur) vendar lahko določene razlike opazimo že pri novorojenih otrocih.

4.2.4. Stanje budnosti

Stanja budnosti se pri novorojenčku razlikujejo. Prehodno stanje med spanjem in budnostjo imenujemo stanje dremavosti.

Tudi v budnem stanju so razlike:

Budna neaktivnost – novorojenčkove oči so odprte in imajo vesel, bister videz. Obraz je sproščen.

Budna aktivnost – aktivnost novorojenčka je celostna ter zajema gibanje trupa, udov in

glave.
Jok

V stanju jokanja je novorojenčkova vokalizacija močnejša (kričanje) kot pri občasnem cviljenju in cmerjenju v stanju budne aktivnosti. Jokanje spremlja močnejša motorična aktivnost. Z različnimi vzorci jokanja novorojenček opozarja na lakoto, bolečino, neugodno stanje, kasneje pri štirih do šestih tednih z jokom sporoča svojo željo po pozornosti.

Tipični cikel novorojenčka ima običajno naslednje zaporedje: spanje, zbujanje, vznemirjenost in jokanje, hranjenje, budnost (budno opazovanje okolja), dremavost, spanje itd. Z dozorevanjem se spreminja trajanje obdobja spanja in budnosti.

4.3. POSEBNI ODZIVI – REFLEKSI

Novorojenček se mora začeti tudi aktivno prehranjevati. Sam mora sesati, kar mu do sedaj ni bilo treba. Sesanje ni tako enostavno vedenje. Novorojenček mora pri tem usklajevati tri različne in do določene mere povsem nasprotujoče si funkcije: **dihanje, sesanje in požiranje**. Najboljšo usklajenost doseže, ko med vdihavanjem sesa in nato med vdihom in izdihom pogoltne vsesano mleko. Sesanje poteka v koordinaciji z dihanjem in požiranjem dvakrat na sekundo. Otrok pride na svet z avtomatičnimi refleksi: **dihanja, mokrenja, iztrebljanja in izparevanja**. Iz telesa mora izločiti odpadne produkte. Prej varno okolje je otroku zagotavljajo tudi stalno telesno temperaturo. Stalno telesno temperaturo uravnava avtomatični refleksi mehanizem. Pomembna pa je tudi pomoč staršev s primernim oblačenjem (čebulasto oblačenje) in gretjem prostora.

S seboj na svet prinese otrok tudi številne samogibne mehanizme oz. reflekse: **kašljanje, kihanje, bruhanje in mežikanje**.

Novorojenček ima še nekatere druge samogibne kretnje (reflekse), ki niso tako pomembne za razvoj njegove duševnosti in z zorenjem organizma izginejo. Najbolj znani so Darwinov refleks, refleks Babinskega in Moorov refleks.

- **Darwinov ali prijemalni refleks.** Če se s čim dotaknemo notranje strani novo-rojenčkove dlani ali prstov, novorojenček hitro zapre dlan in se z vso silo oprime predmeta, tako da lahko s celotno težo telesa obvisi na njem. Tak refleks po nekaj mesecih izgine, namerno prijemanje pa se začne šele ob koncu prvega leta.
- **Refleks Babinskega.** Če dražimo podplat na nogi, bo otrok iztegnil palec na nogi in ga ločil od ostalih prstov ali bo iztegnil palec in ostale prste na noge. Tudi ta refleks izgine skoraj pri vseh otrocih proti koncu prvega leta.
- **Moorov ali objemalni refleks.** Ob močnem dražljaju (močna svetloba, ropot itd.) bo novorojenček refleksno stegnil roke in noge, kot bi hotel koga objeti. Pri 3 - 4 mesecih tudi ta refleks izgine.
- **Hodilni refleks.** Če novorojenčka držimo pokonci, tako da se z nogami dotika trde

površine, začne delati gibe, kot bi hodil ali vozil kolo. Prava hoja se razvije kasneje, brez kakršnekoli povezave s tem refleksom.

4.4. PRVA UČLJIVOST

Novorojenček ni le instinktivno in brezpogojno refleksno bitje, temveč tudi bitje, ki je že zmožno elementarnega učenja, s tem da si pridobiva prve pogojne reflekse. Tako si začenja kar kmalu po rojstvu izpopolnjevati obnašanje.

Novorojenčka uči izkušnja. Ob koncu prvega meseca oziroma v začetku drugega začenja otrok ločevati tiste podobe, ki jih stalno srečuje pri zadovoljevanju svojih bioloških potreb (to še ni predmetno doživljanje).

4.5. NOVOROJENČKOVA ČUSTVENOST (EMOCIONALNOST)

Novorojenček se odziva tudi čustveno. Njegova čustva so sprva povsem strnjena, prepletena, nediferencirana. Novorojenček se na posebne pobude čustveno ne odziva na specifičen način. Na osnovi začetne čustvene nediferenciranosti, na osnovi začetnega nerazločljivega izogibanja neugodju se postopoma razvijeta reakciji strahu in jeze.

Začetna čustva se družijo predvsem z otrokovimi organskimi potrebami in občutki. Značilno je, da novorojenček na začetku doživlja precej čustev neugodja oz. da jih doživlja sorazmerno pogosteje kot čustva udobja.

4.6. NOVOROJENČKOVI STIKI Z LJUDMI, NJEGOVA SOCIALNOST

Novorojenček še ne zmore stikov z ljudmi, saj jih niti ne doživlja kot osebe. Tudi matere še ne doživlja tako, pač pa le kot del samega sebe. Pri njem še ni zaslediti socialnih odzivov, za socialne pobude še ni zrel. Najbolj pomembne so še vedno organske potrebe in čutna izkustva.

Novorojenček še ne loči notranjega in zunanjega sveta, še ne ve za okolico. Novorojenčkova notranjost, njegova zavest je po mnenju nekaterih psihologov nekaj nedoločenega, nekaj preplet čutnih in čustvenih prvin.

4.7. INDIVIDUALNE POSEBNOSTI

Otrok je zelo aktiven partner pri oblikovanju raznih vzorcev vedenja. Med novorojenčki obstajajo določene biološke razlike, ki jih imenujemo razlike v temperamentu in odzivanju. Osnove tega temperamenta (načina, stila odzivanja) ležijo v posameznikovi dedni zasnovi. Na oblikovanje temperamenta lahko delujejo tudi razni bolezenski dejavniki, ki vplivajo na razvoj in delovanje možganov.

4.8. LASTNOSTI TEMPERAMENTA

(Ludvik Horvat »Razvojna psihologija«)

4.8.1. Nivo aktivnosti

Dojenčki se že v prvih mesecih življenja precej razlikujejo v gibalni aktivnosti in živahnosti; nekateri se veliko gibljejo in malo spijo, drugi pa so bolj umirjeni.

4.8.2. Rednost

Pri nekaterih se osnovne fiziološke potrebe po spanju, hranjenju, odvajanju itd. pojavljajo v rednih časovnih presledkih in jih lahko predvidimo.

4.8.3. Prilagodljivost

Nekateri se na nove dražljaje, npr. novo osebo ali novo jed odzovejo s sprejemanjem novosti in se hitro prilagajajo na nove življenjske situacije, pri drugih pa predstavlja vsaka novost neprijetno izkušnjo.

4.8.4. Osnovno razpoloženje

Pri nekaterih otrocih prevladuje dobro razpoloženje. Ti so že od rojstva pretežno nasmejani in dobre volje. Drugi pa so brez kakšnih posebnih frustracij in ob starših, ki so jim naklonjeni in pripravljeni ustreči, pretežno čemerni in jokavi. Pri njih prevladuje negativno osnovno razpoloženje.

4.8.5. Jakost odzivanja

Nekateri dojenčki se tudi tedaj, ko so že dokaj lačni, odzovejo zelo rahlo, drugi pa ob vsaki najmanjši frustraciji reagirajo z »največjo močjo«.

4.8.6. Nivo senzornega praga

Nekateri otroci imajo zelo nizek nivo senzornega praga. Že ob najmanjšem dražljaju se zbudijo in prisluhnejo, njihova čutna občutljivost je večja, in nasprotno.

4.8.7. Odvrnljivost, odkrenljivost

Nekatere otroke lahko že najmanjša stvar odvrne od njihove aktivnosti.

4.8.8. Vztrajnost

Za nekatere otroke je značilno, da se lahko zelo dolgo časa zaposlijo s kako aktivnostjo, drugi pa pri vsaki aktivnosti zdržijo le malo časa.

TIPI TEMPERAMENTNIH POTEZ:

- Težavni otroci – zanje so značilni nerednost osnovnih bioloških funkcij, zelo počasna prilagodljivost (za prilagajanje na vsako spremembo v načinu življenja in na novo okolje potrebujejo veliko časa in predvsem veliko potrpljenja ostalih), prevladujoče slabo razpoloženje, burnost reakcij in impulzivnost.
- Lahko vzgojivi otroci – zanje so značilni pozitivno osnovno razpoloženje, rednost bioloških funkcij, manjša intenzivnost čustvenega reagiranja, hitra prilagodljivost in pozitivno sprejemanje novih stvari.
- Otroci, ki se nekoliko počasneje prilagajajo in so pasivnejši. Za njih so značilni počasna prilagodljivost, nizek nivo aktivnosti, negativna začetna reakcija na nove dražljaje, nizka intenzivnost reakcij, večja pogostost osnovnega negativnega razpoloženja (manj intenzivno, mirno)

Otrok je s svojimi prirojenimi načini odzivanja in vedenja aktiven partner pri oblikovanju svoje vzgoje. Posamezne značilnosti temperamenta imajo velik vpliv na načine vzgajanja in oblikovanja odnosa med materjo in otrokom.

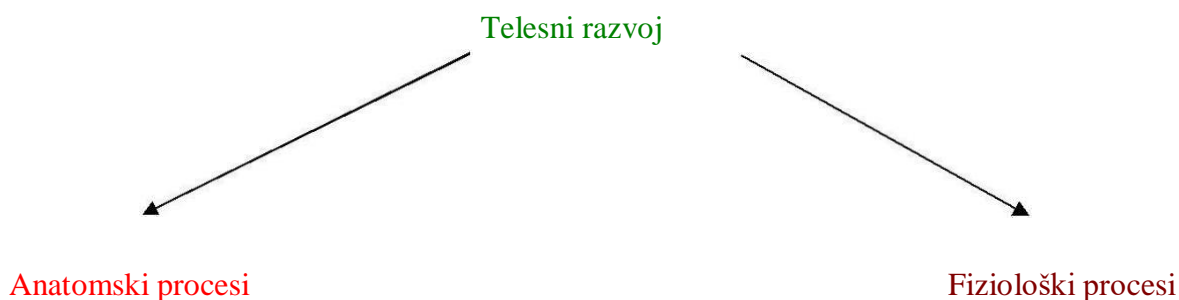
5. PRVI DVE LETI ŽIVLJENJA ALI OBDOBJE ZAZNAVNO-GIBALNE RAVNI DUŠEVNEGA RAZVOJA

Temelji človekove osebnosti zorijo že v prvih dveh letih življenja. To je obdobje nagle telesni rasti in hitrega duševnega razvoja. Raziskave so pokazale, da se otroci, ki se hitreje razvijajo telesno, razvijajo hitreje tudi duševno in to zaradi razvoja živčnega sistema vključno z velikimi možgani kot biološko osnovo duševnih procesov in razvoja žlez z notranjim izločanjem (endokrini sistem), ki pomembno vplivajo na posameznikovo vedenje.

5.1. TELESNI RAZVOJ

5.1.1. PRVO LETO ŽIVLJENJA (OD KONCA PRVEGA MESECA DO KONCA PRVEGA LETA)

Kaj zajema telesni razvoj otroka?

Telesni razvoj predstavljajo spremembe v razmerjih (to je rast) in spremembe v kompleksnosti strukture in oblike (to je diferenciacija). Vzrok za prvi pojav je rast celic, za drugi pojav pa različen razvoj teh celic.

Anatomske in fiziološke značilnosti

Velikostinteža

Prvo življenjsko leto je doba otrokove najhitrejše rasti. Toliko ne zraste otrok v enem letu nikdar več. Način telesne rasti je v prvem letu vse bolj kompleksen.

MESEC	VELIKOST	TEŽA
2.	55 cm	4 kg
4.	58 cm	5 kg
6.	62 cm	6 kg
8.	65 cm	7 kg
12.	70 cm	9 – 10 kg

Okostje

Otrokovo okostje se zelo razlikuje od okostja odraslega človeka. Kosti so pri otroku sklenjene z večjimi razmaki. Kosti so sprva zelo mehke, razdalja med konci kosti pri sklepih razmeroma velika in ker tudi kite še niso tako trdne, je otrok izredno gibčen, prožen. Okostje se razvija tako, da pridobiva na velikosti, da se večja število kosti in da se spreminja kostno tkivo. Nezrele kosti imajo sorazmerno več vode, manj pa rudninskih snovi, zato pa se jim lažje deformira oblika.

Okostenitev ali osifikacija se začne že v prvem letu in se konča malo pred koncem pubertete. Obstajajo individualne razlike v razvoju. Pri enih otrocih zori okostje hitreje, pri drugih počasneje. Poleg tega so že pri rojstvu določene razlike v okostju med dečki in deklicami.

Zobje

Rast otrokovih zob je zelo pomemben znak telesnega razvoja. Rast zobovja je odvisna od:

- Dednosti;
- Predporodnih pogojev;
- Prehrane pred rojstvom in po njem;
- Otrokovega zdravja in bolezni;
- Določenih endokrinih momentov.

Rast zob je dolg, nepretrgan proces, ki se začne približno v petem mesecu prenatalnega obdobja, zaključí pa tedaj, ko se med 21. in 25. letom dokončno razvijejo še modrostni zobje. Otrokovi prvi zobje so nestalni, imenujemo jih tudi mlečni zobje.

Najprej zrastejo sekalci: med 6. in 8. mesecem spodnja ter med 7. in 9. mesecem še zgornja sekalca. Ob koncu prvega leta ima otrok že okrog 8 zob, po štiri v vsaki čeljusti.

Rast prvih zob običajno spremljata občutek bolečine in čustvo neugodja. V tem času je otrok pogosto razdražljiv, upade mu tek, se slini in nemirno spi. Zdravniki opozarjajo, da vse otrokove nevšečnosti v tem času ne smemo pripisovati rasti otrokovega zobovja, ker lahko spregledamo kake resne bolezenske znake (različne infekcije). Zdravniška pomoč je potrebna zaradi bolezni in ne zaradi rasti zob, ker sta to dva pojavi, ki se v tem obdobju pogosto pojavita istočasno, nimata pa nobene vzročne povezave.

Ko začnejo rasti prvi zobje, otrok pokaže fiziološko nujo, da bi grizel in žvečil.

Glava, možgani, lobanja, razvoj in rast centralnega živčnega sistema

Obseg glave je ob rojstvu okoli 30 - 35 cm, ob letu pa okoli 40 do 50 cm. Posebno hitro pridobivajo na teži veliki možgani. Možgani v obdobju prvega leta starosti postanejo povprečno 4-krat težji. Rast možganske teže temelji na večanju možganskih celic, na razvoju sistemov živčnih poti in na rasti vezivnega tkiva. Sami veliki možgani rastejo v prvem letu zelo hitro, pozneje pa zelo počasi. Prostornina lobanje je povezana z rastjo možganov.

Tudi razvoj živčnega sistema poteka z razvojem nezrelih celic in z nastajanjem novih živčnih zvez.

Psihični razvoj otroka v obdobju dojenčka

Dejavnost	Komunikacija	Odnos med otrokom in odraslim
<p>1. Gibalna:</p> <p>0 – 3 mesece:</p> <p>1 Neorientirani gibi. 4 – 6 mesecev:</p> <p>2 Orientirani gibi, 3 Samostojno sedi, 4 Sedi z oporo. 7 – 9 mesecev: 5 Stoji z oporo,</p>	<p>1. Govorni zametki:</p> <p>0 – 3 mesece:</p> <p>2. Beblja. 4 – 6 mesecev:</p> <p>Vokalizira dva ali več 3. glasov. 7 – 9 mesecev: 4. Čeblja, 5. Razume nekaj besed. 10 – 12 mesecev:</p>	<p>Odrasel je posrednik v predmetni svet.</p>

<p>6 Pleza. 10 – 12 mesecev:</p> <p>7 Samostojno se dvigne v stoječi položaj,</p> <p>8 Hodi z oporo,</p> <p>9 Ob pomoči se spusti z namenom, da bi dosegel nek predmet.</p> <p>10. Predmetno-manipulativna.</p> <p>11. Pojav elementarnih oblik zaznav in miselnih dejavnosti.</p>	<p>Posluša in oponaša zvoke</p> <p>6. iz okolice,</p> <p>7. Lahko izgovarja nekaj preprostih besed.</p>
--	---

Vir podatkov: Papalia (2003, 93-245);

Prirejeno po: Ivić in drugi (ni datirano).

5.1.2. DRUGO LETO ŽIVLJENJA

Anatomsko – fiziološke posebnosti

Drugo leto je še vedno obdobje zelo hitre telesne rasti, čeprav se bistveno zmanjša pridobivanje telesne teže. Otrok porabi veliko energije za nove oblike motorične aktivnosti (npr.: hoja).

Normalna in zdrava telesna rast pomeni, da se otrokova celotna osebnost nemoteno razvija. Slabotnejši razvoj in posebej slabotnejša telesna rast negativno vpliva na otrokovo vitalnost, na njegovo sposobnost koncentracije in njegovo samozaupanje. Otrokovo počutje na različnih razvojnih stopnjah je v veliki meri odvisno od njegove celotne telesne razvitosti. Skladno s tem se otrok tudi obnaša.

Velikost in teža dvoletnih otrok

	Dečki	Deklice
Višina	80,3 - 91,4	79,2 - 90,1
Teža	11,1 – 14,5	10,5 – 13,7

Okostje

Kosti se razvijajo vsa leta telesne rasti. V zgodnjih letih življenja je okostje v marsičem seveda nezrelo in se zato tudi razlikuje od okostja odraslega človeka.

Okostje je pri otroku v drugem letu še vedno razmeroma prožno, čeprav poteka nagel proces okostenitve. Hrbtenica ni več vodoravna, pač pa kaže fiziološke krivine, ki so v zvezi z otrokovim pokončnim vzravnavanjem in njegovo hojo. Pri tej starosti je še večja nevarnost, da pride do iznakazitve okostja (njegova prožnost, veliko hrustančastega tkiva). Razlike v okostju med dečki in deklicami se večajo. Spreminjajo se tudi telesna razmerja. Roke postanejo za 60 do 70 % daljše, noge pa za 40% daljše kot so bile ob rojstvu. V prvih dveh letih hitro rastejo dlani in stopala.

Rast zobovja

V drugem letu ima otrok že vse nestalne zobe. Vseh mlečnih zob je 20, v vsaki čeljusti po 10. Ti zobje so manjši od stalnih. Rasti in zdravju zob je treba posvečati vso pozornost in nego.

Rastinrazvojni mišic

V drugem letu življenja prihaja s pokončno hojo do obremenitev, ki so značilne le za človeka. Pokončna hoja narekuje poseben razvoj mišičevja. Razvoj mišičja se kaže v daljšanju in debeljenju mišic, v njihovi strukturi in povezanosti ter v njihovem nadzoru prek živčnega sistema. V zgodnjih letih so velike mišice bolj razvite, male pa manj. Zato je tedaj otrok tudi spretnější pri tistih dejavnostih, ki terjajo velike gibe, manj pa pri natančnejših.

V otroštvu se mišičje v razmerju do telesne teže razvija razmeroma počasi, hitro pa v puberteti. Moč mišičja je vseh dobah močnejša pri dečkih ko pri deklicah.

Rastinrazvoj možganov

Živčevje se razvija hitro nekako do tretjega, četrtega leta, potem pa se razvoj umiri in postane počasnejši. Celice še vedno dozorevajo in se razvijajo, ne množijo pa se več toliko po številu. Isto velja za možgane, kar pomeni, da se v drugem letu življenja že začenja umirjati rast teže velikih možganov. V drugem letu dosežejo povprečno težo 1 kg, kar predstavlja približno tri četrtine teže možganov odraslega človeka. Razvoj možganske skorje vodi ne le k rasti, ampak tudi k diferenciaciji živčnih celic.

V prvih dveh – treh letih se višja živčna dejavnost hitro izpopolnjuje. Pri tem razvoju je zelo pomembno, da pri otroku prav organiziramo in utrdimo menjavo budnosti in spanja, zaposlenosti in počitka, kar zagotavlja in utrjuje ritem vseh bioloških procesov.

Prehrana in nega

Za zdrav telesni razvoj potrebuje otrok v prvih dveh letih življenja ustrezno prehrano in nego. Zlasti je pomembno, da si otrok oblikuje ustrezni biološki ritem, ki je za vsakega človeka zelo značilen in mu zagotavlja uravnoteženo delovanje v okolju. Posledica neusklajenega biološkega ritma in premočnih dražljajev je, da se živčne celice hitro izčrpajo, kar se potem odraža tudi v spremenjenem otrokovem obnašanju.

Pravilen in zdrav telesni razvoj predstavlja osnovo za zdrav in normalen duševni razvoj.

5.2. MOTORIČNI RAZVOJ

Najbolj izrazita oblika psihofizičnega razvoja je gibalni ali motorični razvoj. Še posebej izrazit je človekov motorični razvoj v prvih treh letih življenja.

Gibalni razvoj je odraz zorenja (na katerega vplivajo predvsem genetski, pa tudi okoljski dejavniki), ki določajo univerzalno sosledje pojavljanja posameznih gibalnih sposobnosti v razvoju, ter posameznikovih izkušenj, ki vplivajo na hitrost doseganja mejnikov v gibalnem razvoju. Za razvoj novih gibalnih sposobnosti je potrebna določena raven razvitosti otrokovega mišičja, živčnega in zaznavnega sistema. Pomemben pa je tudi proces učenja. Na gibalni razvoj vpliva tudi okolje s svojimi značilnostmi, kar pomeni, da ga lahko spodbudimo z učenjem.

Učenje zgodnjih gibalnih sposobnosti vpliva na to, kdaj otrok shodi. Tako so dojenčki, ki so bili takoj po rojstvu vključeni v vaje stopanja, začeli hoditi prej kot dojenčki, ki niso sodelovali v zgodnjem učenju. Pri tem so učinki zgodnjega učenja specifični in se ne nanašajo na razvoj drugih gibalnih sposobnosti. Nekateri avtorji poudarjajo, da je pomemben tudi čas učenja. Obstaja pa tudi obdobje občutljivosti, v katerem je učenje novih gibalnih sposobnosti najbolj uspešno. Če otroka učimo novih gibalnih sposobnosti prezgodaj ali pa po obdobju občutljivosti, bo to učenje manj uspešno oz. bo napredek manjši.

Otrok se lahko novih gibalnih sposobnosti uči s:

- a) **poskusi in napakami** – otrok po naključju brez vodenja poizkuša različne gibe
- b) **s posnemanjem** – otrok opazuje gibanje modela (starša, starejšega otroka) in ga posnema, ter se na ta način uči hitreje kot s poskusi in napakami, čeprav se na ta način lahko uči tudi manj učinkovitega gibanja
- c) **učenje z vodenjem in nadzorom** – model otroku pokaže neko gibalno sposobnost ter preverja in popravlja njegovo izvedbo.

Gibalni razvoj spodbujajo in usmerjajo tudi različni materiali, ki jih otroku nudijo starši (gugalnice in tobogani spodbujajo razvoj usklajevanja gibov in moči, sestavljanke, prstne barve, avtomobili, punčke spodbujajo razvoj drobnih gibov).

V neindustrijskih delih sveta otroci gibalne sposobnosti pogosteje razvijajo preko neposrednega vključevanja v delo odraslih (nabiranje pridelka na polju, prenašanje pridelka na trg...)

Takoj po rojstvu je opaziti pri otroku aktivnosti, ki zajamejo celoten organizem: otrok brca, se zvija, suva z rokami in nogami. Gibi so spontani, slučajni, niso namerni. Šele postopoma otrok zmore nadzirati gibe. Nadzor nad gibi glave, oči, rok, trupa in nog, to je gibanje glave v zaželeni smeri, prijemanje raznih predmetov, sedanje, plezanje, stoja, hoja, tekanje, skakanje in druge spretnosti, ima velik pomen za otrokov socialni in intelektualni razvoj ter za celotno vzgojo.

V prvih letih življenja se razvija groba motorika in šele po tretjem letu se pričnejo razvijati fine motorične spretnosti. Za razvoj fine motorike je potrebna razvita kontrola velikih mišičnih sistemov.

Razvoj nadzora lastnega telesa poteka vzporedno z razvojem motoričnih centrov v možganih. Motorični razvoj je odvisen od zorenja živčnega sistema, kosti, mišičnih struktur, spremembe telesnih proporcev (razvoj zgornjih in spodnjih okončin) kot tudi ob priložnosti za učenje, kako se lahko koordinira razne skupine mišic.

To pomeni, preden bi se lahko otrok naučil neke motorične spretnosti, je potrebna zrelost celotnega telesnega aparata.

Pokončnahoja

V otrokovem razvoju k pokončni hoji opažamo naslednji vrstni red:

- dviga glavo, če leži na trebuhu;
- dvigne glavo in prsi, če leži na trebuhu in naslonjen na komolce;
- sedi v naročju;
- sedi tako, da se z rokami opira na podlago;
- stoji, če mu kdo pomaga;
- stoji tako, da se drži za stol;
- začne se plaziti,
- hodi, če mu kdo pomaga;
- s pomočjo stola vstane;
- sam stoji brez tuje pomoči;
- hodi s tujo pomočjo;
- hod sami;
- sam se dvigne in hodi brez tuje pomoči.

Razvoj k pokončni hoji so proučevali mnogi psihologi, med njimi A.Gesell in M.Shirley. Vsi so prišli do istega zaporedja glede nadzora nad posameznimi gibi, niso pa njihovi rezultati skladni v tem, kdaj pri otroku pride do obvladovanja posameznih gibov. Tukaj so individualne razlike. Vendar se celoten zgoraj navedeni razvoj končuje pri otrocih, ko so stari leto on pol.

Okolje v večji meri ne vpliva na čas, kdaj otrok shodi.

Gibalni razvoj roke in natančno prijemanje

Pod vplivom dozorevanja, učenja in aktivnosti se razvija spretnost uporabe roke. S pomočjo roke otrok marsikaj spozna v okolju, ki ga obkroža. Prva koordinirana gibalna aktivnost roke je obrambna gesta pred močno svetlobo ali pred približevanjem predmeta. Prijemanje, ki je zavestno, že zahteva sodelovanje očesa in roke in sicer tako, da oko usmerja gibe rok. Tako gibanje se lahko prične razvijati šele med tretjim in četrtem mesecem, ko pride do nadzora gibanja očesnih mišic.

V četrtem mesecu govorimo o poskusu prijemanja, pri šestih mesecih pa so gibi že toliko koordinirani, da lahko otrok brez težav prime predmet.

Pri rojstvu otroka srečamo refleks prijemanja, ki sčasoma ugasne. Refleks prijemanja ni osnova za prijemanje, zato ker ga možganski centri ne nadzorujejo. Pri tem prijemu otrok zagradi predmet z vsemi petimi prsti na enak način.

Razvoj sposobnosti prvega prijemanja gre v povsem drugi smeri: palec je vse bolj v opoziciji do ostalih štirih prstov. Ta zmožnost se pojavi šele po četrtem mesecu starosti. Pri 9. mesecih starosti otroka se pojavi namenska zmožnost prijemanja predmeta.

Gibalni razvoj trupa

V drugem mesecu je otrok že sposoben, da se obrne s strani na hrbet, v četrtem mesecu pa se obrne obratno – s hrbta na stran.

Pri šestih mesecih starosti se otrok lahko prevali s trebuha nazaj na trebuh.

Sposobnost sedenja brez opore je povezana z razvojem nadzora velikih hrbtnih mišic (samostojno, vzravnano brez opore, vsaj deset minut). Ta razvoj sposobnosti je neprekinjen proces in doseže svoj končni uspešni stadij okrog desetega meseca starosti.

Gibalni razvoj nog, valjanje, plazenje, stoja, hoja

1. Najzgodnejša oblika gibanja je valjanje, ki zajema obremenitev glave in mišic ramen.
2. Gibanje v sedečem položaju: ena noga zvita in pomaga obdržati ravnovesje, drugo nogo otrok premika naprej, roke porivajo telo in mu obenem dajejo oporo za ravnotežje. Tako gibanje se pojavi okrog šestega meseca starosti in z njim se otrok vedno premika naprej, tako da se giblje ritensko.
3. Plazenje je naslednja oblika gibanja v razvoju proti hoji. Prvi znaki plazenja se pojavijo že v četrtem mesecu, vrhunec pa doseže med sedmim in devetim mesecem starosti.
4. Pokončna stoja. Za otroka je lažje stati ob opori, kot pa da se sam dvigne iz sedečega v

stoječi položaj.

5. Ko otrok usvoji sposobnost pokončne stoji, začne s prvimi koraki. Sprva hodi sam ob opori in se pri tem postopno uri v vse večji koordinaciji celotnega telesa. Večina otrok shodi že okrog prvega leta starosti, samostojno pa hodi pri 18. mesecih.

5.3. PSIHICNI RAZVOJ OTROKA V ZGODNJEM OTROŠTVU

Dejavnost	Komunikacija	Odnos med otrokom in odraslim
1. Gibalna: 13 – 18 mesecev: 2. Počepne in vstane, 3. Samostojno hodi. 19 – 24 mesecev: 4. Teče, Brez pomoči se 5. vzpenja	1. Razvoj govora: 13 – 18 mesecev: – Tvorijo stavke z dvema samostalnikoma, – Združijo samostalnik in glagol. 19 – 24 mesecev: – Uporablja 200 do 250	1. Odrasel oblikuje otrokovo potrebo po komunikaciji. 2. Otrok se zgleduje po vedenjskem vzorcu odraslega. 3. Otrok se primerja z ljudmi
po stopnicah, S pomočjo se spušča 6. po stopnicah. 2 – 3 leta: Hodi po prstih in 7. petah, naprej in nazaj, 8. Ves čas je v gibanju.	besed, 2 – 3 leta: Uporablja zaimke – »jaz«, – Ves čas sprašuje: »Kdo?«, »Kaj?«, »Zakaj?«. – Uporablja 600 do 800 besed.	okoli sebe. Otrok loči sebe od drugih 4. ljudi. 5. Dojemanje »Jaza« - predstava o lastnih sposobnostih in lastnostih.

Vir podatkov: Papalia (2003, 93-245);

Prirejeno po: Ivić in drugi (ni datirano).

5.3.1. RAZVOJ OBČUTENJA, ZAZNAVANJA IN POZORNOSTI

Razvoja občutkov ni mogoče ločiti od razvoja zaznav in sposobnosti aktivnega, zavestnega opazovanja. Vse troje je organsko povezano z gibanjem in se vključuje v otrokovo obnašanje. Zato je tudi čustveno obarvano. V prvih dveh letih življenja vzpostavlja otrok stik z okoljem v glavnem z očmi, ušesi, nosom, jezikom in prsti.

Sluh

Novorojenček je občutljiv na močnejši zvok. Med prvim in drugim letom začne otrok sam intenzivno poslušati in izvabljeni zvoke in tone iz predmetov in z njimi eksperimentirati (zvončki, piščali ...). Proti koncu drugega leta je marsikateri otrok že sposoben proizvajati glasbene tone in zloge.

V splošnem imajo otroci te dobe manj čuta za zvoke, več pa za ritem.

Vid

Novorojenček že zazna svetlobo in če nanj močno posvetimo, se bo začel močneje gibati, mežikati in obračati oči proti viru svetlobe.

V prvem mesecu življenja se ostrina vida močno izboljša. Čeprav doseže otrok šele pri 10 – 15 letih tako ostrino vida, ki je značilna za odraslega, pa ima štirimesečni otrok že tako ostrino vida, ki zadošča za normalne potrebe.

Malčku so še vedno najbolj znane rdeča, rumena, modra in zelena barva. Po drugem letu prepoznava modro barvo. Dveletni otrok se poskuša tudi že v poimenovanju teh barv.

Deklice z večjo gotovostjo zaznavajo in razlikujejo barve kot dečki.

Občutljivost za barve ni enaka pri vseh otrocih. Barvno prevzemajo otroka predmeti predvsem, če barva močno izstopa, če ima močan čustveni poudarek.

Tipanje

Otrok uporablja tip za raziskovanje najrazličnejših stvari, ki ga obdajajo, zato zelo rad otipava. Posebno radoveden postane med poldrugim in tretjim letom, ko je na višku raziskovanja trdote in mehko, gladkosti in hrapavosti, toplote in mraza.

Vonj in okus

Čuta vonja in okusa sta med seboj tesno povezana. Novorojenčki že lahko vohajo. Izgleda tudi, da novorojenčki lahko ločijo med štirimi osnovnimi okusi: kislim, slanim, sladkim in grenkim.

Razvoj in stalnost zaznavanja

Na razvoj zaznavanja vplivajo izpopolnjene dejavnosti posameznih analizatorjev, diferenciacija in izboljšanje posameznih občutkov, pa tudi rast in izpopolnjene dejavnosti možganskih hemisfer, otrokova igra, delo, konkretna dejavnost. Zaznavanje se širi tako po obsegu in globini ter začenja prehajati v opazovanje.

Sposobnosti stalnega zaznavanja predmetov se razvijajo od 2. do 3. leta. Pri šestih mesecih otroci zaznavajo globino. Stalnost zaznavanja oblike je vedno prisotna že pri dvomesečnem otroku.

Poleg urjenja številnih veščin občutenja in zaznavanja, ki so v prvinski obliki prisotne že ob rojstvu, se mora dojenček naučiti še tri pomembne stvari o predmetih:

1. Stalnost (konstantnost) predmeta – otrok mora dojeti, da ostajajo predmeti isti, čeprav navidezno zgleda, da se spreminjajo. Ena izmed spretnosti, ki so potrebne za razvoj konstantnosti velikosti, je globinsko gledanje. Stalnost velikosti smo sposobni ocenjevati na osnovi ocenjevanja razdalje, in če razdalje nismo sposobni oceniti, ne moremo ohraniti konstantnosti velikosti (zato se nam pri pogledu iz letala ljudje dozdevajo kot lutke...).
2. Stalnost oblike – dojemati obliko predmeta kot nekaj stalnega.
3. Ohranitev svetlosti predmeta in barve (bel list v temi je bel).

Pojem predmeta

Otrokovi pojmi rastejo z izkustvom in sposobnostjo, da dojema zveze med novimi in prejšnjimi situacijami. Pomembno spoznanje, ki ga mora otrok razviti, je tudi pojem predmeta. Za to pojmovanje potrebuje:

- Razumevanja trajnosti predmeta. Otrok se mora naučiti, da predmeti ne nehajo obstajati, potem ko jih ne zaznava več. Spoznanje o trajnosti predmetov se razvija postopoma v prvem in drugem letu. Pri 12 do 24 mesecih večina otrok dojame pomembno dejstvo, da predmeti obstajajo tudi potem, ko jih ne vidijo, slišijo ali otipavajo.
- Spoznanje, da posamezni predmeti ohranijo svojo identiteto (istovetnost). Identiteta se najprej pokaže pri 5 mesecih.

Razvoj pozornosti

Kaj je to pozornost? Pozornost je termin, ki se uporablja za oznako višjih hipotetičnih mehanizmov, ki organizmu omogočajo istočasno predelavo in zbiranje informacij. Je zelo homogena in hkrati celostna sposobnost, ki ima pomembno vlogo tudi v procesu učenja. Selektivno osredotočenost na del informacij, ki so trenutno uskladiščene v senzornem registru, imenujemo pozornost.

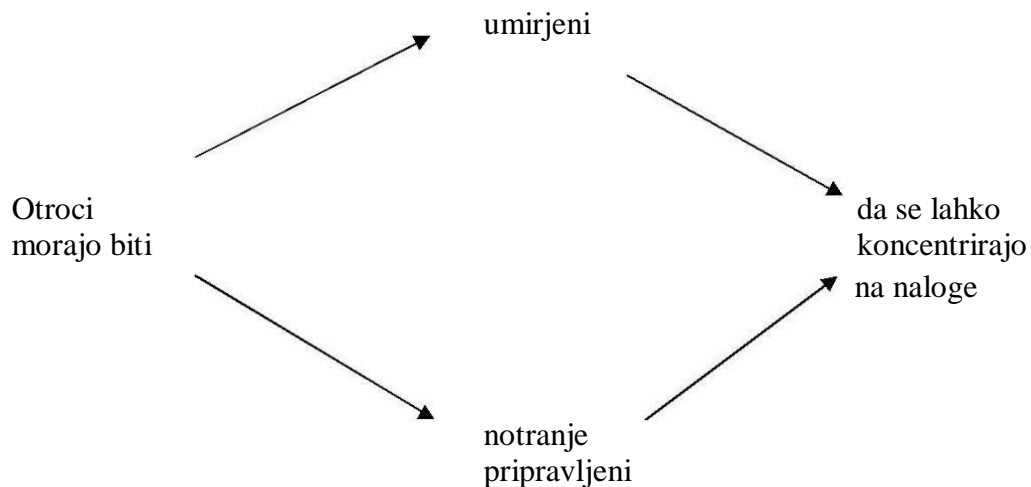
Kaj pritegne dojenčkovo pozornost?

V prvih dveh mesecih pritegnejo dojenčkovo pozornost predvsem koti in robovi figur. Najdlje bo z očmi opazoval tiste dele figur, ki vsebujejo največje kontraste.

Približno pri dveh mesecih pride do pomembne spremembe v otrokovih odzivih na predmete in na slike. Njegova pozornost postane bolj elastična.

Pri 2 do 3 mesecih postane pomembna stopnja novosti ali zapletenosti – kompleksnosti. Dojenček bo najdlje in najraje gledal tiste predmete (dražljaje), ki so zmerno novi (ne povsem nove).

Pozornost še ni vztrajna. Vztrajnost se krepi s postopnim razvojem potreb in otrokove dejavnosti. Malček vzdrži pri igri povprečno 15 – 17 minut med prvim in drugim letom, ter 25 – 27 minut med drugim in tretjim letom.

Značilno za otroka starega eno leto in pol je, da hoče vse izpeljati do konca. Sicer pa znaša trajnost mačkove pozornosti v drugem letu 7 minut, v tretjem pa približno 9 minut.

Malček ne more obseči s pozornostjo dveh vtisov, dražljajev hkrati. Pozornost se razvija v tesni zvezi z interesi.

5.4. RAZVOJ GOVORA

Govor daje človeku med vsemi živimi bitji posebno mesto. Razvoj govora je pri otroku povezan s celotnim razvojem, zlasti z razvojem mišljenja. Otrok začne govoriti, ko doseže določeno stopnjo v umskem razvoju. Z govorno aktivnostjo si tudi razvija umske sposobnosti. Tako napreduje od zaznavno – praktičnega k verbalno – abstraktnemu mišljenju (Zdenka

Zalokar Divjak »Vzgoja za smisel življenja«, 1998).

Za razvoj govora morajo obstajati določeni pogoji:

1. Razvito čutilo sluha. Otrok mora slišati govor drugih, razlikovati med glasovi, slišati mora sebe, da doseže razlikovanje med lastnimi glasovi.
2. Razviti morajo biti govorni organi: pljuča, sapnik, grlo z glasilkami, ustna votlina, gibljivost jezika in ustnice, trdo in mehko nebo, zobje.
3. Zdrav živčni sistem, ki omogoča dozorevanje na umskem področju. Razviti se morajo psihične funkcije: pozornost, volja, pomnjenje, interesi, mišljenje. Na emocionalnem področju mu govorna aktivnost prinaša zadovoljstvo. Na social-nem področju čuti potrebo po vzpostavljanju medsebojnih odnosov.
4. Dobro počutje otroka je pogoj, da je otrok aktiven in se želi sporazumevati.

Povprečen začetek govora je pri približno 15 mesecih. Deklice ponavadi spregovorijo nekoliko prej kot fantje. Med otroki seveda obstajajo individualne razlike.

Nekako do 3. leta je govor oblikovan v grobih potezah. To pomeni, da otrok izgovarja večino glasov in uporablja skoraj vse besedne vrste. Lahko tvori stavke.

Stopnje v razvoju govora

pripravljalna faza

govorna faza

1. Pripravljalna faza traja od 12. do 30. meseca ali celo več in traja do pojava prvih besed. Otrok beblja, kar pomeni, da daje kratke, nerazločne glasove, podobne govorjenju. Pomen besede še ni vezan na konkreten predmet ali osebo.
2. Govorna faza se začne s prvimi besedami, ki imajo določen pomen. Ta faza ima tri etape:
  - I. etapo predstavlja osvajanje govora v procesu primarne socializacije, ki jo opravljata družina in vrtec.
  - II. etapo predstavlja doba obveznega šolanja, ki prinaša sistematično vplivanje na jezik.
  - III. etapo predstavlja življenjsko učenje ob sistematičnem izobraževanju in samoizobraževanju.

Že dojenček z jokom pokaže prvo obliko oglašanja. Kadar je nahranjen, ljubkovan, se namesto joka že začenjajo pojavljati glasovi, ki izražajo otrokovo ugodje. To je najboljša spodbuda za artikuliranje glasov. Dojenček začne posnemati to, kar sliši. Glasovi kot element govora so najprej neartikulirani. Da bi otrok izgovarjal artikulirane glasove, mora doseči določen razvoj govornih organov. Pri tem mu za ustrezno dihanje pomagajo tudi vzpodbude iz okolja.

Da bi otrok glasove pravilno artikuliral, jih mora slišati in razlikovati od drugih glasov. Nato mora oblikovati potreben glas ter glasove povezati v besede.

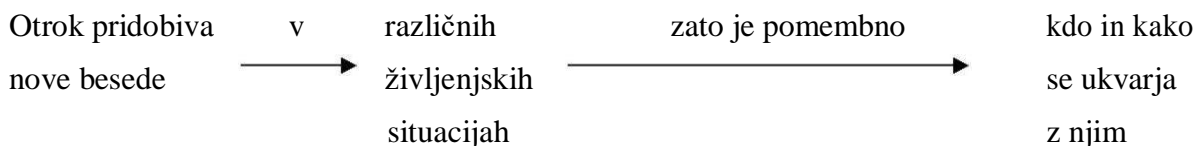
Otrok mora slišati govor, da se nauči govoriti. Razvijanje slušnih sposobnosti ni pomembno le za pridobivanje govora, temveč prispeva tudi k otrokovemu umskemu razvoju, k spoznavanju okolja in s tem k pridobivanju življenjskih izkušenj. Otrok spoznava, od kod prihajajo zvoki, ropot, lažje se orientira in se tako počuti varnejšega.

Otrokova pozornost je v tem obdobju kratkotrajna, zato moramo znati vzbuditi otrokov interes in ga tako naučiti poslušati.

Otrok se mora naučiti, da sliši lasten govor in ga popravlja ob drugačnem vzorcu iz okolja. Slišati sebe prinaša otroku veselje, z različnimi slušnimi igrkami, pa lahko to tudi vzpodbujamo.

Ob koncu tretjega leta starosti normalno razvit otrok razlikuje vse glasove, tudi tiste, ki jih sam še ne artikulira pravilno.

Vzpodbujanje govornega razvoja

Mejniki v govornem razvoju

(Ljubica Marjanovič – Umek, 1990)

starost	vokalizacija in govor	razumevanje in odgovori
1 mesec	otrok veliko joka, cvili; producira nekaj samoglasnikov	nasmeh, upadanje splošne aktivnosti; ob močnih zvokih se preplaši in zdrzne
3 mesece	različen jok za bolečino, lakoto, neugodje; upadanje časa, ki ga otrok prejoka; nekaj ponavljajočih glasov (ga,ga); gruljenje	vokalno gruljenje kot odgovor na pomirjajoče glasove; nekaj imitacijskih odgovorov na govor
5 mesecev	bebljanje; vokalne igre; mnogo ponavljajočih glasov; vsi samoglasniki m, k, g, b, p; glasen smeh	imitacijski odgovori na govor upadajo; obračanje in gledanje za glasom; prepoznavanje domačega, poznanega glasu; z vokali izraženo nezadovoljstvo, jeza
7 mesecev	različnost v bebljanju, glasu in ritmu; že naučenim glasovom doda d, t, n, v; govori – pogovarja se z igračami	pogostejše so geste kot del vokalizacijskih odgovorov na dražljaje; na glasove v okolju pogosteje odgovarja
9 mesecev	jok, s katerim želi zbuditi pozornost; »mama«, »dada«, »baba« so del vokalnih iger, ne gre za asociacijo na osebo ali objekt	umikanje pred tujci, pogosto kombinirano z jokom, posnema Ploskanje
11 mesecev	v poprečju uporablja eno besedo pravilno; posnema glasove in pravilno število zlogov; malo joka	razume »ne, ne«; odgovarja na »pa-pa« in podobno z ustreznimi Kretnjami
1 – 2 leti	več nerazumljivega žargona (spakedran jezik, žlobudranje); napredek v artikulaciji; pri dveh	pri dveh letih prepozna 150 – 300 besed; pravilno odgovarja na številne ukaze, kot so »sedi«,

letih že poimenujejo veliko predmetov; veliko ponavljanja

»pridi«, »daj mi to«...

Naslednja preglednica prikazuje nekatere mejnike v govornem razvoju po Brownu (1996)

Razvojno obdobje	Značilnosti
0 – 6 mesecev	Značilen je predlingvistični ali emocionalni govor, ki vključuje gruljenje in produciranje različnih glasov.
Novorojenček	Jok novorojenčku predstavlja edino sredstvo komuniciranja. Ločimo tri vzorce joka, s katerimi otrok izraža lakoto, jezo ali bolečino.
1. mesec	Otrok producira različne samoglasnike.
3. mesec	Otrok ponavlja različne glasove (npr. ga-ga) in gruli kot odgovor na govor odraslega. Pojavi se govorni obrat.
5. mesec	Otrok beblja – proizvaja glasove, ki nimajo določenega pomena; prepozna določene zveze glasov (npr. svoje ime), razlikuje med sestavljenimi glasovi ter proizvaja različne glasove tudi, kadar je sam – vokalne igre.
6 – 12 mesecev	Otrokovo bebljanje postane bolj raznoliko. Otroci različnih kultur producirajo enake glasove in tudi gluhi otroci bebljajo.
6. – 10. mesec	Otrok pogosto ponavlja posamezne zloge (npr. ba, ba, bi, bi, bu, bu), se pogovarja z različnimi igračkami ter si zapomni določene zveze glasov (npr. besede iz znanih pravljič).
10. mesec	Otrok beblja le glasove iz materinega jezika. Gluhi otroci prenehajo bebljati. Otrok prepozna in se odziva na nekatere besede (npr. imena družinskih članov, poimenovanje rutinskih dejavnosti in znanih predmetov). Otrok namerno posnema glasove odraslih, pri tem pa ne razume njihovega pomena.

Razvojno obdobje	Besednjak	Struktura
12. mesec	Otrok vedno natančneje posnema izgovorjavo glasov odraslih in izgovarja glasove, podobne besedam. Še vedno je prisotno bebljanje	

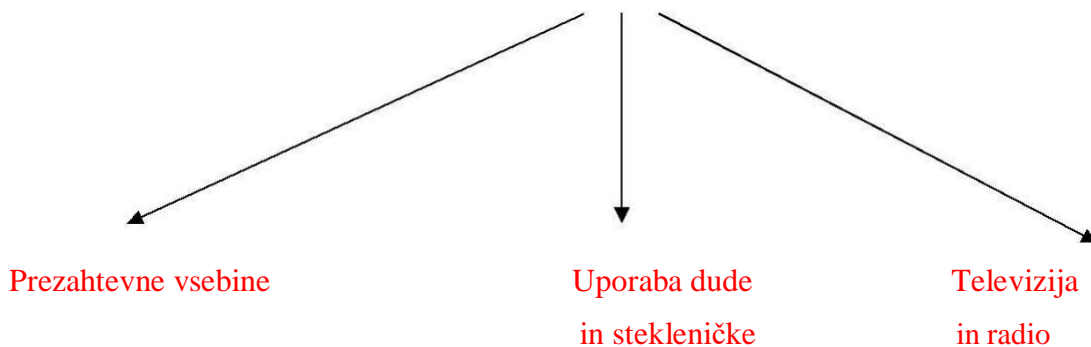
13. mesec	Otrok začne razumeti, da imajo stvari imena – izgovori prvo besedo. Prve besede so najpogosteje vezane na znane predmete (npr. mama, avto), preproste prošnje (npr. gor, daj, ven) ter rutinske dejavnosti (npr. jesti).	Otrok izgovarja holofraze – samostojne besede, ki jim razširi pomen (npr. beseda umazan lahko pomeni moje roko so umazane). Otrok že izpolni preproste ukaze (npr. Pokaži mi svoj nos!).
16. – 24. mesec	Otrok pogosto poimenuje različne predmete. Število glagolov v otrokovem besednjaku se povečuje na račun samostalnikov. Z besedami izraža osnovna čustva, npr. jezo, bojazen in navdušenje. Pojavljajo se eholije – ponavljanje besed.	Otrok najprej združi dve besedi ter z njima izrazi misel (npr. mami... piškot). Otrok postopno tvori enostavne stavke, v katere v pravilnem vrstnem redu vključi le nekaj osnovnih polnopomenskih besed telegrafski govor (npr. Mami, dvigni).

V razvoju govora otrok prvim besedam daje pomen stavka (npr. »pa – pa« - pomeni pozdrav ali željo, da bi šli na sprehod).

Neverbalna in verbalna komunikacija se prepletata v skupen pomen. Enobesedni stavek izraža konkretno stanje otroka ali njegovo potrebo. Otrok je na stopnji zaznavno-praktičnega mišljenja.

Nekateri otroci že okoli 18. meseca, gotovo pa od drugega leta naprej uporabljajo stavke z dvema besedama, npr. »mami pa-pa«. Gramatično lahko oblikujejo stavke, ko obvladajo rabo števila, osebe, časa, naklon ob povedku. Obdobje kratkih stavkov, ki so še nepopolni, traja do približno 4. leta.

GOVORNI RAZVOJ OVIRAJO

Otrok približno vsako leto podaljša stavek za eno besedo. Tako je za otroka v drugem letu značilen stavek z dvema besedama, za petletnega otroka pa stavek s petimi besedami. Precej časa odgovarja z eno besedo in kratkim stavkom, ker je tudi njegov interes še kratek in mora tudi stalno menjavati dejavnosti. Stavki so zato pretrgani, nepovezani, pogosto otroku zmanjka besed.

Med otroki so vedno individualne razlike. Nekateri otroci ne govorijo skoraj nič do tretjega leta, potem pa lepo v stavkih. Očitno se zadovoljijo z neverbalno komunikacijo in zbirajo material na svoj način.

Če otrok govor razume, ni nobenega strahu, da ne bo slej ko prej tudi spregovoril, seveda že ob vseh prej naštetih pogojih.

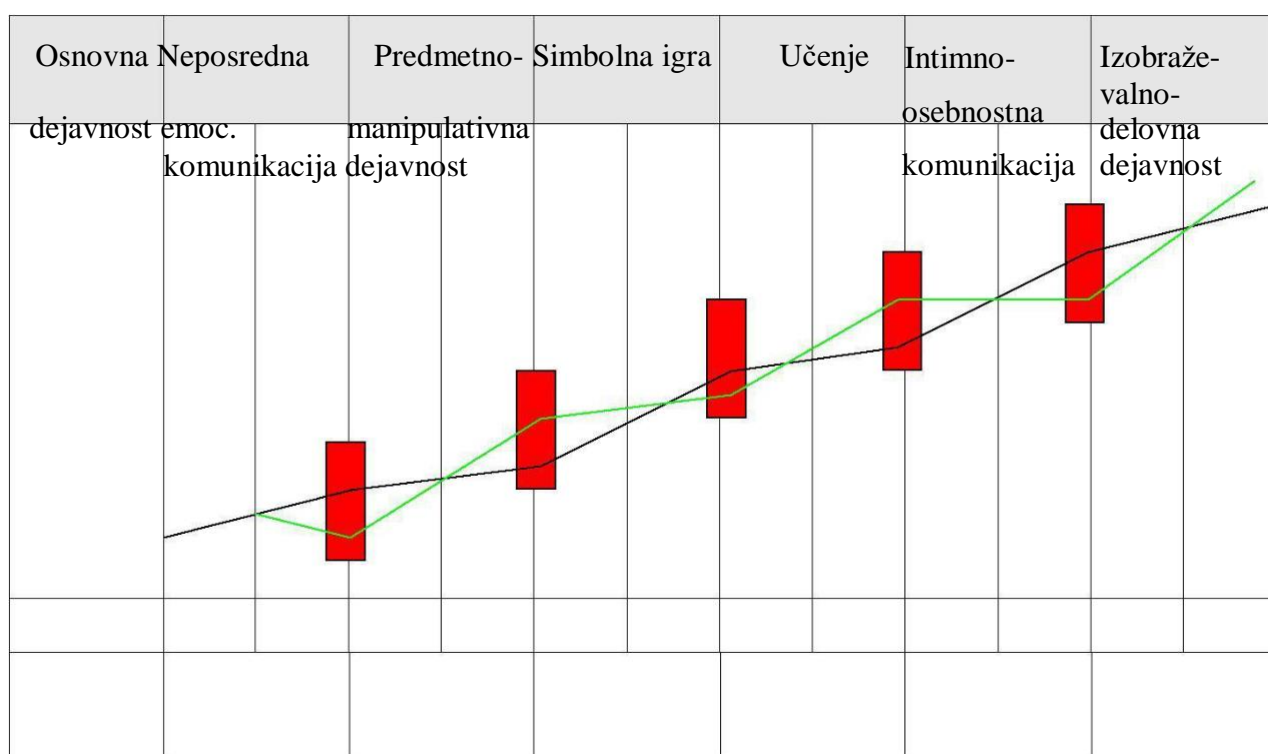
5.5. PSIHOLOŠKI RAZVOJ IN OSNOVNA DEJAVNOST

Gibalne sile psihičnega razvoja otroka na vsakem koraku dobivajo nove vsebine in oblike. Razvoj otroka je nenehno prehajanje z ene na drugo razvojno stopnjo. Ti prehodi so povezani z izgradnjo in spremembami osebnosti otroka. Vsak prehod se zaključuje s kriznim obdobjem. Vzroki teh kriz so nasprotja med novimi potrebami in zahtevami otroka na eni ter starimi pogoji za njihovo izpolnjevanje na drugi strani. Stari pogoji otroka nič več ne zadovoljujejo.

Prehod na naslednjo razvojno stopnjo je posledica nezadovoljstva otroka s svojim družbenim položajem. Njegov cilj je sprememba tega položaja. Običajno nastopi trenutek, ko razvoj, ki poteka znotraj ene razvojne stopnje, pripelje do tega, da se povečane sposobnosti otroka – njegovo znanje, sposobnosti in psihične lastnosti – znajdejo v protislovju s starim načinom življenja, s starimi oblikami dejavnosti ter z ustaljenimi odnosi z ljudmi okoli njega. Krizo običajno reši prehod na novo obliko osnovne dejavnosti.

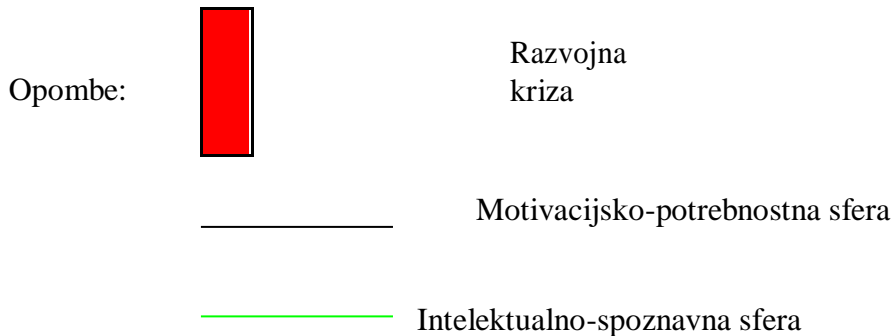
Iz tega vidika je zelo zanimiva koncepcija psihičnega razvoja otroka, ki jo je predlagal ruski psiholog Elkonin (1989). V svoji teoriji je združil dva osnovna vektorja razvoja otroka: njegovo motivacijsko-potrebno področje in intelektualno-spoznavno področje.

Periodizacijapsihičnega razvojaotroka

1 2 1 2 1 2 1 2 1 2
 Dojenček Zgodnje Predšolsko Zgodnje Zgodnje Pozno
 otroštvo otroštvo šolsko mladostništvo
 otroštvo o

Vir: Elkonin (1989); povzeto po Volkov in Volkova (1994, 20).

Do sprememb v psihičnem razvoju otroka prihaja skozi različne oblike otrokovih dejavnosti, najmočnejše pa na razvoj vpliva otrokova osnovna dejavnost. Ruski psiholog Leontjev (1981, 518) meni, da so glavne spremembe v otroški psihi posledica otrokove osnovne dejavnosti. Skozi osnovno dejavnost se razvijajo psihični procesi, ki pripravljajo otrokov prehod na višjo razvojno stopnjo.

5.6. GONILNE SILE OTROKOVEGA PSIHIČNEGA RAZVOJA

Razvoj otroka so stalni prehodi z ene na drugo razvojno stopnjo, ki so povezani z izgradnjo in spremembami osebnosti otroka. Pri tem krizna obdobja predstavljajo prehode iz ene na drugo razvojno stopnjo. Vzroki prvih kriz so dozorela nasprotja med novimi potrebami otroka in starimi pogoji za njihovo zadovoljevanje, ki mu več ne ustrezajo. Prehod na novo razvojno stopnjo sledi pojavu nezadovoljstva otroka z mestom, ki ga ima med ljudmi. Otrok teži k spremembi tega mesta. Po krizi prvega leta se lahko pojavijo krize treh, sedmih, trinajstih in sedemnajstih let.

Prehodna obdobja

Krize
na prelomnih stopnjah
ontogenetskega razvoja
osebnosti

Osnovni smisel so pozitivne spremembe osebnosti

Odmira staro
Razvijajo se nove
lastnosti in poteze

Krize
pomenijo zaključek
enega obdobja in
začetek drugega

osebnosti

Osrednji psihični pojav

Predstavlja gonilno silo

Posplošuje rezultat

psihičnega razvoja

Postaja temelj za

oblikovanje osebnosti v

naslednjem obdobju

Nekaj skupnih potez:

– Neposlušnost, muhavost, razdražljivost;

– Otrok prihaja v konflikte z odraslimi okoli njega – starši, vzgojitelji; –

Negativen odnos do nekdanjih zahtev – kljubovalnost, negativnost.

Umirjena in kritična doba otrokovega razvoja

Litična –

V vsakem starostnem obdobju protislovja privzamejo specifično obliko.

Razvojna protislovja vodijo k pojavu novih položaja. psihičnih oblik – ta protislovja so osnova za prehod otroka v naslednje starostno obdobje.

Kritična – s krizami

Nastopi odločilna sprememba celotnega socialno razvojnega

Namesto predhodnih nastopi nova oblika odnosov otroka z odraslimi.

Spremenijo se vodilne oblike dejavnosti.

Običajno nastopi trenutek, ko razvoj v danem starostnem obdobju pripelje do tega, da povečane sposobnosti otroka – spretnosti, znanja in psihične lastnosti – pripeljejo v protislovje s starimi načini življenja, starimi oblikami dejavnosti in oblikami medsebojnih odnosov z osebami v njegovem okolju.

Skupek danih zakonitosti psihičnega razvoja človeka je nujen za celotno oblikovanje vsestranskega razvoja osebnosti.

5.7. ZAKONITOSTI RAZVOJA OSNOVNIH DEJAVNOSTI

Elkonin (1989) in Davidov (1996) sta z obsežnimi raziskavami dokazala, da osnovna dejavnost v kateremkoli razvojnem obdobju otroka nujno pripelje do nastanka psihičnih in socialnih sprememb. Za razvoj osnovnih dejavnosti je potrebno:

- da otrok usvoji motive in naloge dejavnosti,
- da so aktivnosti otroka usmerjene,
- otrokovo poznavanje medsebojnih odnosov z ljudmi in komuniciranje z njimi.

V procesu ene dejavnosti, npr. komunikacije, se oblikujejo potrebe, motivi in cilji novonastajajoče dejavnosti. Pojav nove dejavnosti pri otroku je odvisen od:

- stopnje razvitosti znanj in sposobnosti za to dejavnost,
- določenega nivoja razvoja odnosov z ljudmi okoli njega.

Osnovna dejavnost je otrokova prevladujoča dejavnost v danem razvojnem obdobju. Z njo se prepletajo še druge dejavnosti, ki jo po eni strani dopolnjujejo, po drugi pa ji tudi nasprotujejo.

Otrokova osnovna dejavnost v predšolski dobi je igra. Pri njej igra obenem predstavlja šolo socialnih odnosov, v kateri nastajajo oblike njegovega vedenja.

Pri predšolskem otroku nastaja krog elementarnih obveznosti. Po eni strani na otroka vpliva odrasel, ki ga uči in ustvarja pogoje za njegove dejavnosti, po drugi strani pa »otroška družba«. Otroci med sabo komunicirajo, sodelujejo in ustvarjajo določene medsebojne odnose. Skupne dejavnosti zamenjajo samostojne dejavnosti z izpolnjevanjem napotkov odraslega. Otrokov notranji »Jaz« nastaja skozi spoznanje lastnega vedenja in skozi zanimanje za svet odraslih.

Psihične spremembe v predšolski dobi so:

- nastanek hierarhije dejavnosti,
- pojav potrebe po družbeno-pomembni dejavnosti.

Razvoj in dozorevanje različnih psihičnih funkcij poteka v različnih časovnih obdobjih. Oblikovanje določene funkcije sloni na že dozorelih mehanizmih in funkcijah.

Zakaj je igra osnovna dejavnost otrok v predšolskem obdobju? Zаметki igre nastajajo v zgodnjem otroštvu. Igra omogoči otrokovo obvladovanje simbolne funkcije mišljenja, to je uporabe nadomestnih predmetov. Otrok se lahko vživi v poljubno vlogo, ki jo narekuje igra. Otrok lahko v igri posnema dejavnosti in medsebojne interakcije odraslih.

Igra je brezmejna in variira v celovitosti. Igra predstavlja otrokov spoznavni, socialni, emocionalni ter gibalni razvoj. Igra je »dialog med domišljijo in realnostjo, med preteklostjo, sedanostjo in prihodnostjo, med logiko in absurdnostjo, med varnostjo in tveganjem« (Marjanovič Umek in Zupančič 2001, 3).

Sodelovanje predšolskega otroka z zunanjim svetom ne poteka zgolj skozi igro ampak tudi skozi različne druge oblike ustvarjalnih dejavnosti: risanje, oblikovanje iz gline, aplikacije, konstruiranje. Ob vseh naštetih dejavnostih otrok razvija določene, otroku primerne elemente delovne in učne dejavnosti.

5.8. DEJAVNOST IN SPOSOBNOST

Že španski humanist iz obdobja renesanse Juan Huarte je dejal: »Sposobnosti je toliko, kolikor je različnih oblik dejavnosti.« Danes tak pogled na vprašanje povezanosti dejavnosti in sposobnosti smatramo za naiven oz. preveč preprost. Gre za raznovrstne oblike povezanosti sposobnosti in dejavnosti.

Zgoraj je definiran pojem dejavnosti. Kako pa je s sposobnostjo?

Sposobnost je eden od najbolj splošnih psiholoških pojmov. Sposobnost je sintetičen pojav, ki zajema celo vrsto znanj, brez katerih bi človek ne bil sposoben opravljati nobene konkretne dejavnosti, in lastnosti, ki se oblikujejo samo v procesu določenih organiziranih dejavnosti (Rubinstein, 1998).

Psihologi najpogosteje navajajo naslednje tri empirične lastnosti sposobnosti (Davidov, 1996):

1. Sposobnosti so individualne psihološke posebnosti, ki ločijo človeka od človeka.
2. Sposobnosti so tiste psihološke značilnosti človeka, ki omogočajo uspešno izvajanje ene ali več dejavnosti.
3. Sposobnosti ne enačimo z znanji, spretnostmi in navadami, ki jih je človek že pridobil.

Uspešno izvajanje dejavnosti določata motivacija in osebnostne karakteristike, kar navaja na misel, da lahko k sposobnostim štejemo poljubne psihične lastnosti, ki pripomorejo k uspehu katerekoli dejavnosti (Venger in Venger 1985, 12). Sposobnost poleg samega uspeha v izvajanju dejavnosti pogojuje tudi hitrost in enostavnost obvladovanja dejavnosti. Iz tega lahko sklepamo, da je hitrost obvladovanja določene dejavnosti odvisna od otrokove motivacije zanjo. Čim bolj bodo pri otroku razvite sposobnosti za neko dejavnost, tem hitreje jo bo usvojil, bolj uspešno jo bo izvajal in sama dejavnost se mu bo subjektivno zdela lažja.

Razlike med splošnimi in specialnimi sposobnostmi

Splošne sposobnosti so povezane s splošnimi oblikami osnovnih človeških dejavnosti, specialne pa s specialnimi vrstami dejavnosti.

Vsaki splošni sposobnosti ustreza specifična motivacija in specifična oblika aktivnosti, npr.: kreativnosti – motivacija samoaktualizacije in ustvarjalna aktivnost, intelektu – motivacija za dosežki in adaptacijsko vedenje, učljivosti pa – spoznavna motivacija (Maslow 1970).

5.9. ZGODNJI INTELEKTUALNI RAZVOJ (KOGNITIVNI RAZVOJ)

5.9.1. OSNOVNI POJMI V PIAGETOVİ TEORIJI KOGNITIVNEGA RAZVOJA

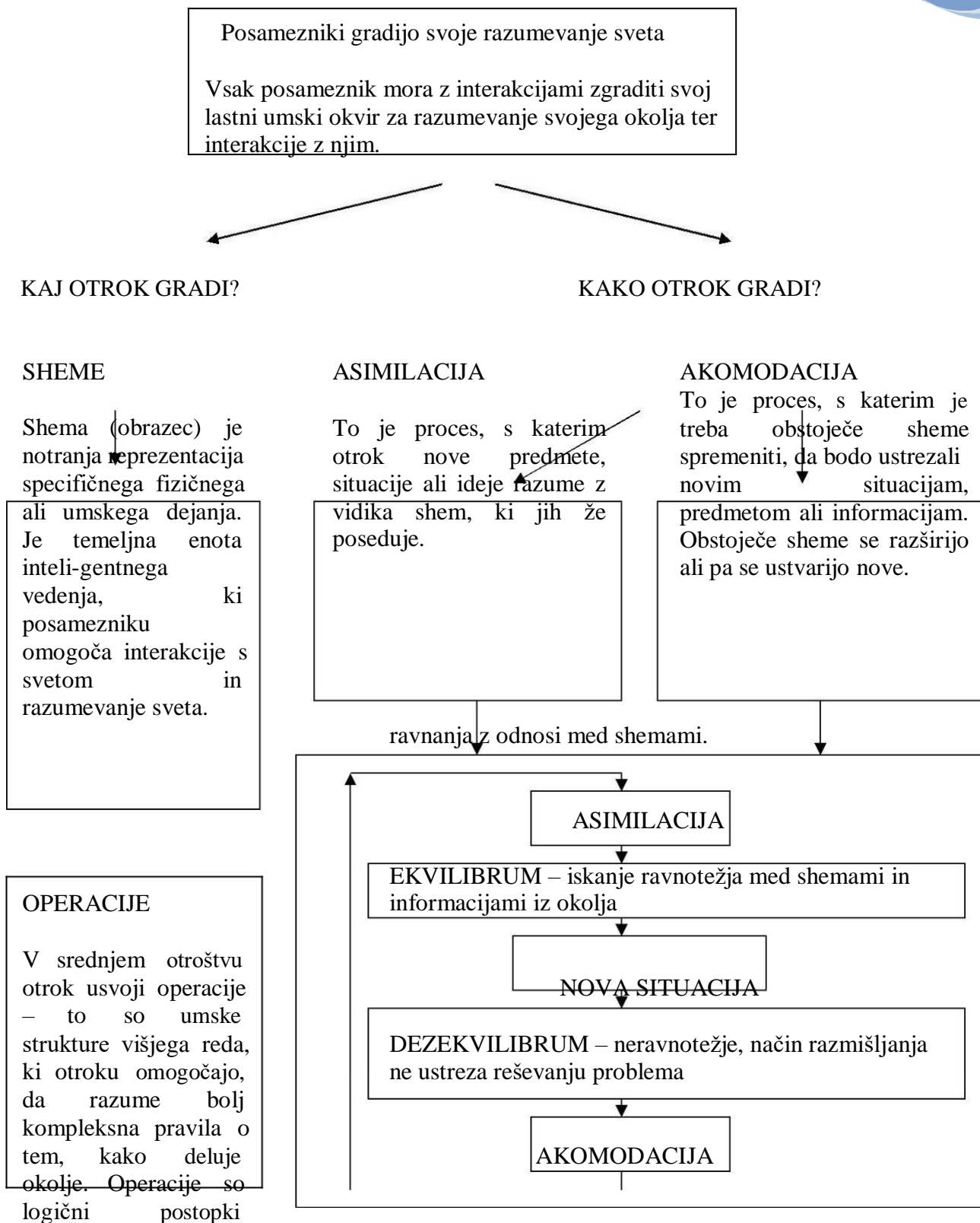
Predstavnik švicarske šole psihologije Jean Piaget (1896 – 1980) je v drugi polovici 20. stoletja predlagal in razvil svojo teorijo spoznavnega (kognitivnega) razvoja. Lahko rečemo, da je Piagetova teorija s poudarjanjem miselnih procesov predhodnica današnjih, sodobnih, kognitivnih teorij.

Piaget je opisal, kako najprej otrok in potem odrasel razume svoj svet, kako zbira in organizira informacije o zunanjem svetu. (Piaget 1954).

V svoji teoriji razvoja intelekta je Piaget zajel problem mišljenja. Intelektualni razvoj po Piagetu poteka samo v aktivnih interakcijah s svetom. Tako otroci svojega znanja ne sprejemajo pasivno, so vedno v akciji, so radovedni in samomotivirani.

Piaget je bil trdno prepričan, da otroci mislijo kvalitativno drugače kot odrasli. Noben otrok se ne rodi s svojim znanjem in že oblikovanim videnjem sveta.

Otrokov sistem razumevanja sveta po Piagetu

Vir: Gross (1996); povzeto po Hill (2001, 83).

Teorijo Piageta pogosto interpretirajo kot teorijo interakcijskih in razvojnih stadijev. Stadiji po Piagetu narekujejo določeno konstantnost v razvoju in ta konstantnost vsebuje komponento zorenja (Horvat 1983, 10).

Piaget je menil, da gredo vsi ljudje skozi enake štiri faze v točno določenem zaporedju.

5.9.2. PIAGETOVE FAZE KOGNITIVNEGA RAZVOJA

Faza	Približna starost	Značilnost
Senzomotorična	0 – 2 leti	Začne uporabljati imitacijo, spomin in mišljenje. Začne spoznavati, da objekti ne prenehajo obstajati, kadar jih skrijemo (konstantnost objekta). Preide z refleksov na ciljno usmerjene aktivnosti. Praktično in neverbalno mišljenje.
Predoperativna	2 – 7 let	Postopoma začne uporabljati jezik in razvije sposobnost mišljenja v simbolni obliki. Sposoben je logično premisliti operacije v eno smer (iverzibilnost). Ima težave pri upoštevanju zornega kota druge osebe (egontrizem mišljenja). Razvoj predstav in pojmov (notranjih reprezentacij konkretnih objektov), centracija mišljenja.
Konkretno operacije	7 – 11 let	Sposoben je rešiti konkretne (oprijemljive) probleme na logičen način. Razume zakone konzervacije, sposoben je klasifikacije in seriacije. Razume reverzibilnost.
		Sposoben je reševati abstraktne probleme

Formalne operacije	11 let – odraslost	na logičen način, zmožnost hipotetičnega razmišljanja. Pri mišljenju postane bolj znanstven. Razvije skrb za socialne teme, identiteto.
--------------------	--------------------	---

Vir: Wadsworth (1996); povzeto po Woolfolk (2002, 31).

Obdobje predoperativnega mišljenja

Po Piagetovem mnenju je za mišljenje predšolskega otroka značilna njegova nesposobnost upoštevanja zornega kota druge osebe. Otrok ne sprejema obstoja drugačnih mnenj in ocen o predmetih in dogodkih. Naivna otroška predstava o tem, da svet ne more biti drugačen, kot ga vidijo oni, govori o nezrelosti otroškega mišljenja.

Stadij predoperativnega mišljenja se nanaša na dobo od drugega do sedmega leta starosti. V tej dobi otroci začnejo uporabljati bolj zapleteno simbolno mišljenje, niso pa še zmožni uporabljati logičnih oblik mišljenja. Začetki logičnega mišljenja se začnejo oblikovati ob koncu predšolskega obdobja.

Za to razvojno obdobje je značilno, da otrok začne uporabljati govor in razvije sposobnost mišljenja v simbolni obliki. Simbolna funkcija po Piagetu je sposobnost uporabe miselnih predstav (besed, števil ali podob), s katerimi otrok povezuje pomen. (Papalia 2002, 229).

V predoperativni fazi se razvijajo tako imenovane notranje reprezentance konkretnih objektov – to so predstave in pojmi. Te predstave na začetku še niso tako močne. Razvoj notranjih reprezentanc in njihova uporaba se kaže v uporabi jezika in tudi v simbolni igri.

Mišljenje v predoperativni fazi je:

1. Ireverzibilno (neobrnljivo) – mišljenje poteka samo v eni smeri, otrok še ni sposoben obrniti, to pomeni preveriti misli v nasprotni smeri.
2. Centrirano – osredotočeno samo na en vidik predmeta ali situacije naenkrat, zato so otrokove presoje pogosto neustrezne.
3. Egocentrično – otrok presoja z lastne perspektive, težko razume, da drugi stvari ne vidijo, mislijo in občutijo tako kot on sam (Kompore in drugi 2001, 160); Hill 2001, 84).

J. Piaget je spremljal razvoj intelekta predšolskega otroka na primeru oblikovanja nekaterih matematičnih in fizikalnih pojmov in pokazal, da je to počasen in sestavljen proces. Menil je, da šestletni otrok že ima intuitivno predstavo o številih. Vedeti moramo, da dobro znanje štetja še ne pomeni, da je otrok usvojil pojem števila. Za oblikovanje predstave o enoti mora otrok

znati proučevati predmete kot ekvivalentne, če odmisli njihove konkretne lastnosti, sicer pa kot različne objekte.

Za popolno oblikovanje pojma števil mora otrok usvojiti še operacijo klasifikacije. Otrok med igro pogosto predmete grupira oz. stihijsko zлага po skupinah. Ščasoma ta operacija postaja miselna, pojavi se pojem razreda.

Obenem s pojmom števila se pri otroku razvije predstava o dolžini in meri. Otroci najpogosteje za prvo merilo uporabijo dlan ali prste. Kasneje, ko opazijo, da to merilo vedno ne ustreza, začnejo uporabljati specialne merske instrumente.

Zelo dolgo se pri predšolskem otroku oblikuje predstava o času. Če otrok pozna na uro, to sploh še ne pomeni, da razume pojem časa. Prve otroške predstave o času so povezane s potekom dogodkov, ki so se jim močneje vtisnili v spomin. Pri mnogih šest do sedem letnih otrocih pojem časa še ni izoblikovan.

Otrokova fizična predstava sveta je v predjezikovni dobi razvita do te mere, da se zaveda, da predmet, ki je izginil iz njegovega vidnega polja, še vedno obstaja. Otrok razume, da nevidni predmet ohrani svojo obliko in velikost. Veliko daljši proces pa je razumevanje zakona o ohranitvi mase, če pri spremembi oblike nismo predmetu nič dodali in nič odvzeli. Otroci veliko kasneje razumejo, da se lahko masa ohrani ne glede na spremembo oblike.

Piagetovi izsledki kažejo na to, da je mišljenje predšolskega otroka mnogo bolj odvisno od njegovih zaznav, kot pri odraslem človeku. Otrok je pozoren na poljubno, vendar eno samo lastnost predmeta, ostalih niti ne opazi. Šele pri starosti sedmih do osmih let je otrok sposoben hkrati opazovati različne lastnosti predmeta in se učiti logičnega razmišljanja v dani situaciji.

Pri sedmih letih pride v psihičnem razvoju otroka do preobrata na čustveni in umski ravni. Prav pri sedmih letih je otrok zrel za sodelovanje. Poleg svojega je sposoben razumeti tudi pogled drugega človeka na svet okoli njega. Otrok lahko presoja in po pravilu analizira situacijo pred dejanjem.

Razvojmišljenja in govora po Piagetu

J. Piaget je proučeval posebnosti otroškega mišljenja. Dokazal je obstoj posebne otroške logike mišljenja. Za razumevanje otroškega premišljevanja je analiziral njihova vprašanja. Za otroka so vsi pojavi v svetu okoli njega oživljeni.

Piaget je v svoji teoriji poskušal pojasniti odnos med razvojem mišljenja in govora. V svoji teoriji kognitivnega razvoja je o govoru razpravljal samo z vidika razvoja miselnih procesov (Marjanovič-Umek 1990, 51). Mišljenje se razvija neodvisno od govora. Mišljenje omogoča razvoj govora.

Trdil je, da se ta odvija v določenih stadijih, za katere je na intelektualnem področju značilna posebna oblika organizacije intelektualnih struktur v človekovi zavesti. Intelektualno aktivnost je delil na:

- Proces
- Strukturo

Večino znanja o razvoju mišljenja je gradil na opazovanju svojih otrok. V nasprotju z drugimi avtorji ga niso zanimala pravilne rešitve miselnih problemov, ampak je bil pozoren na napake, ki jih delajo otroci pri razmišljanju.

Ugotovil je, da se razmišljanje otrok precej razlikuje od razmišljanja odraslih. Pokazal je, kako se številni miselni procesi razvijajo med otrokovim odraščanjem.

Adaptacija

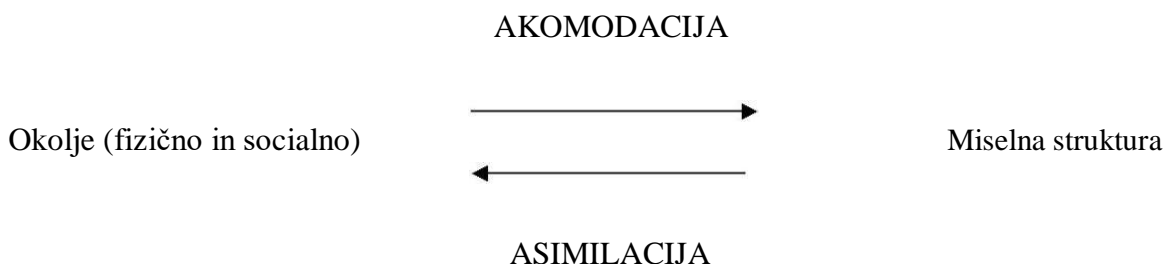
Posameznikov kognitivni razvoj je razumel kot nenehno vzpostavljanje ravnotežja med lastnim mišljenjem ter stanji in zahtevami okolja. Ta proces je imenoval kognitivna adaptacija (prilagoditev).

Asimilacija

V razvoju nenehno vključujemo nove informacije v že obstoječo miselno strukturo – to je proces asimilacije.

Akomodacija

Hkrati se tudi spreminjamo in prilagajamo novim izkušnjam in informacijam – to je proces akomodacije.

Prilagajanje okolju med drugim olajšujejo in hkrati odsevajo miselne sheme. Miselne sheme so tako kot pojmi in predstave notranje sestavine mišljenja, le nekoliko bolj kompleksne so. Povezujejo različne pojme in predstave. Oblikujejo se na osnovi izkušenj, zato se z razvojem stalno razvijajo in spreminjajo, vsebujejo pa tudi vse z njimi povezane ideje, spomine, znanja in pričakovanja. Shema deluje kot miselni modeli posameznih vidikov sveta in jih uporabljamo, da vodimo in usmerjamo svoje vedenje (shema »novoletni prazniki«: asociacija – novoletna jelka; prepričanje – Dedek Mraz; pričakovanja – darilo).

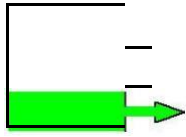

FazerazvojamišljenjapoPiagetu

Kognitivni razvoj poteka v določenih fazah, med katerimi obstajajo kvalitativne in kvantitativne razlike v mišljenju.

Faze prehajajo druga v drugo: na vsaki stopnji se ohranja še precej značilnosti predhodne.

Zaradi procesa zorenja (maturacije) organizma je zaporedje faz pri vseh otrocih enako. Od okolja (kulture, socialno-ekonomskih razmer) je odvisno, pri kateri starosti bo otrok dosegel posamezno fazo. Otrok pri tem ni pasiven sprejemnik vplivov iz okolja, ampak je aktiven pobudnik, ki s svojo dejavnostjo odkriva nove probleme in razvija spretnosti (kaj se bo zgodilo, če krožnik s hrano potisne do roba mize).

Razvojmišljenjapotekavštirihkvalitativnorazličnihfazah:

1. Senzomotorična faza (0-2 leti)		predlogične oblike
2. Predoperativna faza (2-7 let)		inteligentnosti
3. Faza konkretnih operacij (7-11 let)		logične oblike inteligentnosti
4. Faza formalnih operacij (po 11. letu) (razvoj miselnih operacij)		

Senzomotorična faza

Najpomembnejši dejavnik razvoja mišljenja v senzomotorični ali zaznavno-gibalni fazi je ukvarjanje s predmeti ter usklajevanje zaznavanja in gibov. Otrok, ki je ob rojstvu opremljen z nekaj enostavnimi refleksi, prihaja do prvih izkušenj z gibanjem. Probleme rešuje na osnovi praktičnega poskušanja. Če npr. položimo igračo zunaj njegovega dosega, bo našel sredstvo, s katerim jo bo dosegel. Proti koncu te faze začne otrok pri reševanju problemov uporabljati tudi govor.

Med tretjim in šestim mesecem se oblikuje prva shema: telesna shema. Otrok si pridobiva prve izkušnje s telesom, saj je zato obdobje značilno, da se igra z rokami, se tipa po glavi ipd. Šele pozneje v svoje aktivnosti vključuje zunanje predmete.

Mišljenje je v senzomotorični fazi tesno povezano z gibanjem pa tudi z zaznavanjem. Dojenček, ki mu pokažemo steklenico z mlekom in jo nato skrijemo pod pokrivalo, ne ve, da je tam, steklenička ga ne zanima več, to pomeni, česar ne zazna, nima v zavesti. Starejši otrok bo poskušal odstraniti pokrivalo, da bi dosegel cilj. Okrog prvega leta večina otrok dojame, da so

predmeti navzoči tudi takrat, ko jih ne vidijo.

Piaget pravi, da dosežejo konstantnost objekta, ki predstavlja začetek zmožnosti uporabe miselnih predstav in drugih simbolnih znakov.

Za intelektualni razvoj imajo poseben pomen izkušnje. Pod pojmom izkušnje razume ustvarjanje novih spoznanj z delovanjem na predmete.

V teoriji poznamo dve vrsti izkušenj:

1. Fizične izkušnje nam dajo znanja o lastnostih predmetov, s katerimi ravnamo.
2. Logično matematične izkušnje pa nam ne dajejo znanja o samih predmetih, temveč o aktivnostih in njihovih rezultatih. Te izkušnje nam dajo znanje o odnosih med različnimi aktivnostmi in ne le o lastnostih predmetov, s katerimi opravljamo kako aktivnost.

V Piagetovi teoriji je še posebej izdelano razmerje med procesi razvoja in procesi učenja. V njegovi teoriji učenje nikdar ni sinonim za razvoj. Zanj je učenje pridobi-vanje znanja od zunanjega izvora, kar je v nasprotju z našimi aktivnostmi.

Piagetdelicelotnistadijsenzomotoričneinteligentnostiv 6 faz. Prvi dve fazi tega stadija izloča kot posebni obliki razvoja mišljenja in intelektualnih procesov kot takih in ju nikoli ne enači s pravo obliko senzomotorne inteligentnosti, ki jo označuje kot predgovorno obliko intelektualnega delovanja.

Prvi fazi kot zasnovi za razvoj intelektualnih procesov celo označuje kot predinteli-gentnostne oblike človekovega vedenja. Šele tretjo fazo označi kot čas »rojstva« inteligentnosti.

Eden pomembnejših prispevkov Piageta k boljšemu razumevanju razvoja mišljenja je njegov dokaz, da se intelektualni procesi razvijajo že pred pričetkom razvoja govora. To je praktična inteligentnost, ki ne uporablja govornih znakov. Nanaša se na manipuliranje s predmeti in uporablja le zaznave in gibe, organizirane v nekakšne akcijske sheme, namesto besed ter pojmov.

Razvoj te vrste inteligentnosti se prične s koordinacijo gledanja in prijemanja (med 3. in 6. mesecem starosti), ki jo imenujemo cirkularna ali krožna reakcija.

Cirkularna reakcija:

1. Primarna krožna reakcija (aktivnosti, ki so omejene samo na lastno telo otroka);
2. Sekundarna krožna reakcija (manipulacije s predmeti zunaj sebe).

Faze senzomotorične inteligentnosti:

1. Faza refleksov

2. Navade
3. Primarna krožna reakcija
4. Sekundarna krožna reakcija
5. Terciarna reakcija

Otrok uporablja že znana sredstva v povsem novih situacijah. Otrok bo pričel klasificirati vse že znane sheme za doseg cilja in bo tako prišel do odkritja novih sredstev.

6. Aha – doživetje

V tem obdobju prične otrok vse pogosteje uporabljati govor, ki bo kmalu postal pomembno orodje v razvoju pravih procesov mišljenja.

V prvih dveh letih življenja si otrok z lastno aktivnostjo in svojim prirojenim potencialom v stiku z zunanjim svetom izoblikuje mehanizme za dojetje štirih temeljnih področij delovanja:

- kategorija objekta (objekt obstaja tudi potem, ko ga ne vidim);
- prostora (prostor je zunaj mene in sam sem del njega);
- časa (v katerem ni povrnljivosti);
- vzročnosti (predmeti in pojavi so ali pa niso v vzročnih zvezah).

5.9.3. PRESOJA PIAGETOVE TEORIJE

Piagetova teorija je izjemno spodbudila vso znanstveno pa tudi praktično psihološko in pedagoško dejavnost. Posebej je pomembna za razvojno, pedagoško in kognitivno psihologijo.

Odprla pa je tudi številne probleme. Piagetova teorija ni maturacijska, ker vloge zorenja ne postavlja nad druge dejavnike.

Njegova teorija se bistveno razlikuje od drugih sorodnih (Vigotski, Bruner) po stališču, da jezik ne ustvarja intelektualnih procesov. Za njega je govor samo en način aktivnosti.

Miselne operacije se ne morejo razviti z učenjem, ampak samo skozi posameznikovo lastno aktivnost, predvsem na osnovi logično-matematičnih izkušenj. Učenje je za Piageta pasiven proces, ki je podrejen razvojnim zakonitostim in zmožnostim. Temeljni razvoj se odvija s procesi aktivnega izgrajevanja in samoregulacije. Zlasti te temeljne trditve V Piagetovi teoriji sta mnogokrat kritizirala Vigotski in Galperin, ki menita, da posebna oblika učenja v najširšem pomenu besede vpliva in usmerja človekov celotni duševni in tako tudi intelektualni razvoj.

5.10. SOCIALNO-EMOCIONALNI IN OSEBNOSTNI RAZVOJ

Osebnostni razvoj je raziskovalo več pomembnih psihologov. Med pomembnimi razlagami osebnostnega razvoja je tudi teorija Erika Eriksona (1959). Njegova teorija gleda na človekov osebnostni razvoj v kontekstu razvoja osebnostnih struktur in dejavnikov, ki najbolj bistveno označujejo posameznikovo osebnost. Gre za razvoj posameznikova jaza, identitete, samopodobe.

5.10.1. ERIKSONOVA TEORIJA PSIHOSOCIALNEGA RAZVOJA

ZAJEMA VSA OBDOBJA OSEBNOSTI, OD ROJSTVA DO SMRTI.

Po Eriksonu gre posameznik v življenju skozi osem psihosocialnih faz. V vsaki od njih se sooča z drugačnim konfliktom. Uspešna razrešitev zgodnejših konfliktov posamezniku omogoči obvladovanje kasnejših faz.

V vsakem stadiju mora posameznik reorganizirati svoje odnose do sveta in razumevanje samega sebe. Do te reorganizacije mora priti zaradi sprememb v posamezniku (dozorevanje, nove izkušnje) in zaradi spremenljivih zahtev okolja. Zaradi delovanja vseh teh sil pride v vsakem stadiju do neke posebno značilne razvojne krize.

Posameznik lahko tako razvojno krizo uspešno prebrodi in si pridobi nove zmožnosti, nove moči, pripravljenost na nove izzive, ali pa je izid krize manj uspešen, negativen in posamezniku otežuje uspešno soočenje z bodočimi razvojnimi nalogami in zahtevami.

Razplet krize in oblikovanje identitete je odvisno tako ne le od posameznika, ampak tudi od njegovega najožjega okolja. Vlogo socialnih dejavnikov v posameznikovem razvoju je Erikson zelo poudarjal. Nekateri zato označujejo njegove razvojne faze tudi kot faze psihosocialnega razvoja.

Za vsako stopnjo razvoja jaza je značilna samopodoba, ki se oblikuje pod vplivom posameznikovih osebnih in medosebnih izkušenj. Tako se na vsaki stopnji pojavi značilna identiteta in samopodoba.

Stadiji psihosocialnega razvoja

starost	psihosocialna kriza	zmožnost	vplivi okolja
1	zaupanje nasproti nezaupanju	Otrok pridobi osnovne izkušnje z okoljem. Majhen otrok mora oblikovati svoj temeljni odnos do sveta okoli sebe. Če v tej fazi doživlja zadovolje-	mati

		vanje potreb in udobje, mu to pomaga, da razvije zaupanje do sveta. Lahko pa pridobi negativne izkušnje (če ga drugi zavračajo, odklanjajo) in osvoji držo nezaupanja – temeljno nezaupanje in sumničavost.	
2 - 3	samostojnost nasproti dvomu in sramu (avtonomnost)	Otrok postane zmožen nadzirati lastno ravnanje in ga samostojno uravnati; pri tem se sooča bodisi s pozitivnimi bodisi z negativnimi odzivi okolja; če drugi njegove poskuse odobravajo, pridobi temeljno občutje avtonomije, če ga kritizirajo in kaznujejo, se razvije čustvo sramu in dvoma; v prvem primeru zaupa v lastne sposobnosti in pričakuje uspešnost, v drugem primeru ne zaupa v lastne sposobnosti in pričakuje neuspehe in ostaja odvisen.	oba starša
4 - 5	iniciativnost nasproti občutku krivde	Otrok skuša ravnati po lastnih pobudah in skuša realizirati prve osebne »načrte«; če trči pri tem na odobravanje in spodbujanje, oblikuje občutje osebne odgovornosti in iniciativnosti, če pa okolje na njegove iniciative negativno reagira, se pojavijo občutki krivde.	starši, družina, prijatelji
6-11	delavnost nasproti občutku manjvrednosti	Posameznik se začneja učiti, da lahko rešuje probleme z metodičnimi napori in delom; če je pri tem uspešen, se razvije delavnost in marljivost, če pa ni uspešen, pridobi občutke manjvrednosti – namesto delavnosti se lahko razvije izogibanje delovnim izzivom, »lenoba«	šola
12-18	identiteta nasproti zmedenosti	Na prehodu iz otroštva v odraslo življenje se izostri potreba po oblikovanju izdelane samopodobe in identitete; posameznik se sooči s spremembami socialnih vlog, pri tem aktivno preskuša različne vloge in pričakovanja, dokler ne oblikuje jasne samopodobe, identitete in perspektive. Če ob teh poskusih naleti na hude	vrstniki

		ovire, lahko ostane brez jasnih smernic in zanje značilnega obnašanja; kot da ne želi odrasti.	
18-35	intimnost nasproti izoliranosti	Za posameznika postanejo aktualni tesnejši partnerski odnosi; ob pozitivnih izkušnjah je zmožen oblikovati intimne in zaupne odnose z drugimi, ob negativnih se izolira.	partnerji, prijatelji
35-65	ustvarjalnost nasproti stagniranju	Posameznik lahko napreduje v življenju (družini, poklicu, prostem času, socialnih stikih) in oblikuje občutje ustvarjalnosti in napredka, ob neuspehih in ovirah pa lahko pridobi občutje, da stagnira in ne napreduje.	družina, družba
nad 65	integriranost jaza nasproti obupu	Posameznik je zmožen opraviti bilanco dosedanjega življenja; pri tem lahko pride do pozitivnega stališča do lastnega življenja, svoje preteklosti in nadaljnjih perspektiv, pridobi občutje integriranosti, izpolnjenosti in smiselnosti življenja, lahko pa pride do negativne ocene in občuti svoje življenje kot nesmiselno in neizpolnjeno.	človeštvo

Iz Eriksonove teorije vidimo, da se ego razvija vse življenje in da vsako starostno obdobje predstavlja lasten sklop problemov in konfliktov. To pojmovanje se precej razlikuje od Freudovega, zlasti v poudarku na stalnem, vse življenje trajajočem razvoju.

5.10.2. RAZVOJ POJMA SAMEGA SEBE – SAMOPODOBE

Doživljanje samega sebe, pojem sebe ali samopodoba ima pomemben vpliv na naše ravnanje in odnose z drugimi ljudmi.

Pojem samega sebe je sestavljen iz:

- podobe lastne telesne sheme (kakšno je lastno telo, kako so deli telesa sestavljeni skupaj, kakšnega spola je nekdo);
- vrednotenja samega sebe (kaj nekdo zmore, česa ne zmore, ali se doživlja kot prijetna ali nesimpatična oseba, kot vesela ali žalostna...)

Običajno je pojem samega sebe sestavljen iz mozaika pozitivnih in negativnih doživljanj sebe,

pri čemer lahko v splošnem prevladuje pozitivno (pozitivna samopodoba) ali negativno doživljanje sebe (negativna samopodoba ali nizko samospoštovanje).

Pojmovanje samega sebe delno nastane in se razvije na osnovi posameznikovih izkušenj lastnega telesa (kaj zmore, česa ne zmore).

Pomemben izvor samopodobe je tudi otrokovo doživljanje tega, kar drugi mislijo o njem – zaznavanje drugih. Na podlagi teh zaznav si postopoma oblikuje podobo o tem, kdo je, kakšen je, kaj lahko pričakuje od sebe.

Prvinski pojem sebe

Otrok mora obvladati dve spoznanji preden razvije pojem sebe:

1. Spoznati mora, da sam ni del okolja, da materino telo ni podaljšek njegovega telesa – ločiti mora sebe od okolja. Otrok razvije pojem ločenosti sebe od sveta v prvih 6 – 8 mesecih, takrat ko razvija pojem objekta.
2. Spoznati mora, da je »on sam« nekaj stalnega, trajnega. On sam in njegovo telo edinstven in kontinuiran dogodek. Razvoj tega pojma traja 2 do 3 leta. V tem obdobju ima otrok že stabilno, enovito doživljanje sebe.

Razvoj zaznavanja in čustvovanja sta v tesni medsebojni zvezi. Otroci, ki so močni in pozitivno navezani na svoje matere (ugodna čustvena atmosfera), prej razvijajo pojem trajnosti osebe (da mama ne neha obstajati, ko je otrok ne zaznava več) in so tudi sicer hitrejši v celotnem mentalnem razvoju.

5.10.3. ČUSTVENI RAZVOJ

Čustveni razvoj pri posamezniku poteka postopno. Iz prvotnega, nediferenciranega čustvenega vznurjenja se naprej razvijajo enostavna, nato kompleksnejša čustva. Takoj po rojstvu se pojavijo odzivi, iz katerih lahko sklepamo, ali otrok doživlja ugodje ali neugodje, npr. jok in nekoliko pozneje tudi nasmeh. Šele postopno se v prvem in nato drugem letu razvijajo drugi izrazi, iz katerih že lahko razberemo vsa osnovna čustva. V teku razvoja se nato naše čustveno doživljanje še dalje spreminja, postaja bolj bogato, povezuje se z izkušnjami in tudi drugimi duševnimi procesi, zlasti z motivi, zaznavami, predstavami, mišljenjem.

Raziskave kažejo, da se prvi čustveni izrazi pojavijo, ne da bi se jih bilo poprej treba učiti.

1. Razvoj čustev je tako na eni strani prirojen, določen z našimi dednimi zasnovami. Dedne zasnove nekako predvidijo, kdaj se bo v teku dozorevanja organizma pojavila določena vrsta čustvovanja. To je proces zorenja – proces postopnega pojavljanja in razvijanja naših značilnosti na podlagi delovanja dednih zasnov. V našem primeru imamo opraviti s čustvenim zorenjem.

2. Čustvenega reagiranja se tudi učimo, in sicer tako, da prenašamo čustvene odzive na nove objekte.
- pogojevanje
  - posnemanje

Dejavniki, ki so povezani s čustvenim odzivanjem

1. Individualne značilnosti temperamenta in odzivanja so prirojene in v veliki meri odvisne od dednih zasnov;
2. Trenutna starost. Razvoj osnovnih čustev in načini čustvenega odzivanja se spreminjajo s starostjo na urejen in predvidljiv način;
3. Zunanje okoliščine, ki lahko omogočajo ali preprečujejo zadovoljitev njegovih osnovnih čustvenih potreb.

Razvoj osnovnih čustev

Prej so znanstveniki sklepali, da se otrok rodi s tremi čustvi: strahom, jezo in ljubeznijo (Watson).

Danes strokovnjaki menijo, da lahko v prvih nekaj dneh življenja razločimo stanje:

- umirjenosti ali neaktivnosti;
- povečane aktivnosti.

Pojav čustvenih izrazov v zgodnjem otroštvu

(Bee, 1999)

starost	čustveni izraz	primeri situacij, ki sprožijo čustveni izraz
ob rojstvu	zanimanje distres gnus nasmešek pri novorojenčku	novost ali gibanje bolečina »agresivni okusi« pojavi se spontano, brez poznanih vzrokov

3. - 6. teden	ugodje/socialni smehljaj (predhodnik veselja)	človeški glas, ploskanje z otrokovimi ročicami, smejoč se obraz
2.-3. mesec	žalost previdnost (predhodnik strahu)	boleč medicinski postopek obraz neznanca
7. mesec	frustriranost (predhodnik jeze) presenečenje strah	omejitev, preprečevanje gibanja lutka, ki skače iz škatle popolna novost (neznani ljudje) nenadni dražljaji, višina,
12. – 18. mesec	jeza veselje sram	preprečeno dejanje, nesposobnost dokončanja akcije odziv na pozitivne izkušnje neuspeh pri izvajanju dejavnosti ob prisotnosti drugih oseb.

5.10.4. MEJNIKI V SOCIALNO-EMOCIONALNEM RAZVOJU

(Maja Zupančič, 1997)

Socialni nasmeh

Čeprav novorojenčki producirajo obrazne reakcije, ki spominjajo na smehljanje, pa se te reakcije pojavijo zgolj refleksno, kot nehotne fiziološke reakcije in to predvsem v času, ko otrok še spi ali pa je omotičen od spanja. Hotno smehljanje v budnem stanju se pojavi šele med 4. in 6. tednom starosti. Najprej nasmeh sprožijo različni dražljaji. Postopoma pa se nasmeh omejuje na socialne dražljaje in kontekste, predvsem na celotne človeške obraze. Od 2. ali 3. meseca naprej je otrok sposoben prepoznati določeni obraze, zato obrazi poznanih ljudi pogosto sprožijo nasmeh.

Anksioznost do tujcev in previdnost

Čeprav se pozitivne reakcije na odrasle tujce nekoliko poležejo do konca prve četrtine leta, se prave negativne reakcije ne pojavijo do tretje četrtine prvega leta življenja. Večina otrok prehaja fazo neugodnih reakcij do tujcev med 6. in 15. mesecem. Drugi vrh naj bi se pojavil v 18. mesecu. Pri mnogih otrocih se pojavijo znaki opreznosti, neugodja ali izogibanja, ko je v situaciji prisoten tujec, vendar do njega kažejo pozitivno naravnost. Otroke tujci pogosto hkrati privlačijo in vznemirjajo.

Separacijska anksioznost

Med 6. in 18. mesecem otroci ne protestirajo le ob prekinitvi za njih zanimive dejavnosti, temveč tudi ob ločitvi od določenih ljudi, posebej matere. Če je ločitev podaljšana, se reakcije spreminjajo od znakov neugodja, jeze, protesta k brezupnosti in očitni depresiji (obupu). Temu sledi očitno izboljšanje, v katerem se otrok začne ponovno odzivati na socialne dražljaje. Dolgoročne ločitve, ki se pojavljajo pred pojavom separacijske anksioznosti (4. mes.) lahko pri otroku vzbudijo začasno neravnotežje, ker se mora prilagoditi novi situaciji in življenjskim navadam. Vendar pa je intenziteta protesta ali celo obupa v tem obdobju neprimerno manjša kot pri starejših otrocih (6 – 8 mesecev ali več), ki so izpostavljeni enakim situacijam.

Socialna navezanost

Mnogi psihologi so prepričani, da je pojav separacijskega protesta glavni pokazatelj kvalitativne spremembe v naravi otrokovih socialnih odnosov, ki naj bi temeljila na spremembah v spoznavnih sposobnostih. Gre za konstantnost objekta, ki otroku omogoča, da se spomni in zato pogreša odsotnega starša. To kvalitativno spremembo, ki se na področju socialnega vedenja manifestira kot separacijski protest, pogosto imenujemo, kot znak prave socialne navezanosti na specifične ljudi. Drugi pokazatelji te vezi so izbira določenega starša

kot tolažnika in zaščitnika v situaciji neugodja, nezadovoljstva in strahu ter želja po fizični bližini ali kontaktu z določeno osebo.

Osnovnečustvenepotrebe

- Potreba po izkazovanju in prejemanju ljubezni: otrok mora čutiti, da ga starši v osnovi sprejemajo, da je kljub občasnim prepirom in kaznovanju zaradi neprimerne vedenja še vedno ljubljen in zaželen. Otrok mora tudi izraziti svojo nežnost in naklonjenost;
- Potreba po varnosti: otrok mora doživljati občutek, da je varovan, da pripada nekomu, da drugi skrbijo zanj;
- Potreba po uspehu: tudi mlajši otroci občutijo veliko ugodje, ko jim uspe poskušena aktivnost;
- Potreba po spoštovanju in priznavanju: otroku in odraslemu je potreben občutek, da drugi odobravajo njegova dejanja;
- Potreba po koristnosti – priznanju posameznikovega prispevka;
- Potreba po osamosvajanju: otrok mora postopoma preiti iz odvisnosti in nebogljenosti na samostojnejše ravnanje;
- Potreba po disciplini in omejitvah: za občutek varnosti je potrebno tudi, da otrok občuti oz. dojame, da mu ne bomo dovolili, da bi šel predaleč in s tem poškodoval sebe ali druge.

6. PREDŠOLSKI OTROK OD DRUGEGA DO SEDMEGA LETA STAROSTI ALI OBDOBJE NAZORNO-SIMBOLIČNE RAVNI DUŠEVNEGA RAZVOJA

6.1. TELESNI RAZVOJ

V prvih sedmih letih življenja poteka otrokov duševni in telesni razvoj še vedno zelo hitro, čeprav se v telesnem razvoju že postopoma kaže upadanje v tempu rasti.

Telesni razvoj je v otroški psihologiji vedno osnova za duševni razvoj. Razvoj živčnega sistema, žlez z notranjim izločanjem ter razvoj kosti in mišic je zelo pomemben za intelektualni in emocionalni razvoj otroka, oz. za razvoj osebnosti.

Če se v otroku ne bi razvijale kosti, mišice in živčni sistem, se ni bi mogle razviti duševne funkcije, kot so govor, čustva, pomnjenje.

V predšolskem obdobju ima normalen telesni razvoj velik vpliv na otrokov duševni razvoj. Na osnovi telesnih kvalitativ in zmognosti se pričnejo otroci med seboj najprej družiti in sodelovati. Otroci, ki so telesno in gibalno bolj razviti, imajo še posebej veliko veljavo v otroških kolektivih. Vse to pa povratno zelo pozitivno vpliva na otrokovo predstavo o sebi in na njegov položaj med vrstniki (L. Horvat; 1987).

Osnove za telesni razvoj

Telesni razvoj je odvisen od:

1. Dednosti (pomembno vpliva na otrokovo višino);
2. Okolja (pravilna prehrana; mirno in urejeno življenje, ki ne moti njegovega biološkega ritma);
3. Aktivnosti otroka (zdravstveno stanje: otroci ki so veliko bolni, se razvijajo počasneje kot otroci, ki so zdravi).

Višinainteža

Otrok se ne razvija enakomerno. V nekaterih obdobjih raste hitreje, v drugih počasneje. V otrokovem razvoju sta dve obdobji hitre rasti:

- Od rojstva do šestega leta življenja;
- Predpuberteta.

Na otrokovo telesno rast pomembno vpliva letni čas. Otroci najbolj pridobivajo na višini – med marcem in avgustom; na teži pa najbolj pridobivajo med avgustom in decembrom.

Kosti

V predšolski dobi se nadaljuje rast kosti. Ob rojstvu ima otrokovo telo 270 kosti, pri štirinajstem letu pa 350. Od te starosti dalje se število kosti zmanjša zaradi tega, ker pride do zaraščanja. V zreli dobi se število kosti zmanjša na 206.

V predšolskem obdobju se prične izraziti proces upogibanja hrbtenice, ki zdaj ni več ravna, počasi dobiva značilno obliko »S«.

Okrog šestega leta postanejo krivine hrbtenice še posebej izrazite.

Zobje

V šestem letu se začne še en zelo pomemben proces v telesnem razvoju – menjava mlečnih zob. Takrat mlečni zobje začnejo izpadati in na njihovem mestu začnejo rasti stalni zobje. Med 6. in 15. letom jih zraste 28, večji so in trdnjši. Zadnji med njimi, ki jim pravimo modrostne zobje, zrastejo od dvajsetega do petindvajsetega leta.

Pri procesu rasti stalnih zob tudi prihaja do velikih individualnih razlik: deklice nekoliko prekašajo v razvoju dečke.

Živčnisistem

Do šestega leta življenja dosežejo možgani okoli 90% svoje končne teže in razsežnosti (približno 1200 g).

Razvoj možganov se ne kaže le v povečanju števila možganskih celic in večji teži, temveč še bolj v procesu diferenciacije živčnih celic. Pri šestletnem otroku so že skoraj vse proge možganske skorje obdane z mielinskim ovojem.

6.2. PSIHIČNI RAZVOJ OTROKA V PREDŠOLSKI DOBI

Dejavnost	Komunikacija	Odnos med otrokom in odraslim
<ul style="list-style-type: none"> – Igra je glavna dejavnost (simbolna igra). – Začetek hierarhije motivov dejavnosti. – Pojav potrebe po družbeno pomembnih dejavnostih. – Oblike produktivnih 	<ul style="list-style-type: none"> Uporablja 2500 do 3000 besed. – Govori v stavkih, uporablja prisprodebe. Govor je podoben govoru odraslega. – Socialni govor. – Priprava na pismenost 	<ul style="list-style-type: none"> – Odrasel ustvarja pogoje za fizične, umske in psihične aktivnosti. – Odrasel sistematično uči otroka ter vodi in kontrolira njegovo samostojnost.

<p>dejavnosti.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Elementi delovnih dejavnosti. – Začetek učnih dejavnosti. Pojav učnih interesov in usvojitvev učnih navad. 	<p>(razvoj spretnosti, znanj in stališč, ki so podlaga za branje in pisanje.</p>
--	--

Vir podatkov: Papalia (2003, 93-245);

6.3. MOTORIČNI RAZVOJ

Predšolska doba pomeni tudi v gibalnem razvoju velik napredek. Otroci v prvih dveh letih življenja razvijejo večino gibalnih aktivnosti, ki so značilne za človeka (sedenje, prijemanje, hoja).

Šele v predšolskem obdobju gibi postanejo spretnejši, bolj gotovi in pravilneje odmerjeni, drža je trdna in vzravnana. Otrok čuti veliko potrebo po gibanju in sprostitvi telesnih energij.

Ta njegova razgibanost ni razvojno zelo važna le zato, ker si pridobi vrsto gibalnih spretnosti (tekanje, skakanje...) in si močno razvije ročne spretnosti, ampak tudi zato, ker hkrati vpliva na njegov duševni razvoj. Otrok si v gibanju pridobiva mnogotero izkustvo, to izkustvo pa vpliva na razvoj njegovih spoznavnih, čustvenih, socialnih in dejavnostnih zmožnosti.

Veliki gibi

Hoja postaja svobodnejša. Otrok dobro teče, tekanje mu je v igro in zabavo.

Med drugim in tretjim letom se že zelo razvije sposobnost hoje po stopnicah.

Otrok zelo dobro skače, telo odžene kvišku in naprej, kolena upogne. Med tretjim in četrtem letom skoči z višine približno 30 cm in v dolžino približno 20 - 70 cm.

Pri šestih letih večina otrok že dobro pleza, tudi po drevesu in lestvi.

Razvoj velike motorike se kaže predvsem v različnih gibalnih spretnostih, kot so vožnja tricikla, skiroja, pravega kolesa, kotalkanje, drsanje in smučanje. Vse to so aktivnosti, ki zahtevajo po eni strani odgovarjajočo telesno moč (razvite ustrezne mišične strukture) in tudi nadzor mišičevja ter sposobnost koordiniranega gibanja.

Koordinacija

Največje probleme ima mlajši predšolski otrok nekje do petega leta prav s koordinacijo

telesnih gibov, ki so potrebni za posamezne aktivnosti (kotalkanje, drsanje, smučanje). Pri svojem gibanju postaja otrok vse hitrejši, spretnejši, natančnejši. Z leti postaja vse bolj previdnejši in prične nadzirati svoje gibanje.

Vendar pa predšolske otroke najbolj utrujajo enolične gibalne aktivnosti, ki so tipične za vedenje odraslega človeka (umirjena hoja v koloni, otrok le s težavo hodi na sprehodu v istem ritmu).

Brcanje in metanje

Sposobnost brcanja in metanja otrok osvoji razmeroma pozno. Med 4. in 5. letom otrok že stabilno stoji na eni nogi in z drugo usklajeno z vsem telesom brcne na tleh ležeči predmet. Pet do šestletni otrok prične precej natančno metati predmete v cilj. Sprva meče žogo z obema rokama, pri šestih letih pa že meče z eno roko.

Oblačenje in obuvanje

Štiriletni otroci potrebujejo veliko manj pomoči pri oblačenju kot prej. Seveda jim je treba vse lepo pripraviti, da lahko primejo in si nadenejo. Že štiriletni otroci so z manjšo pomočjo sposobni obleči vso običajno obleko.

V predšolski dobi si otrok začne zapenjati gumbe vendar to še povzroča težave, ker rabi za to razmeroma razvito motorično aktivnost veliko vaje.

Med petim in sedmim letom razvije nadzor zapestja in prstov na roki do te meje, da se otrok z malo vaje nauči pravilno zavezovati vezalke na čevljih.

Individualne razlike v motoričnem razvoju

Pri motoričnem razvoju predšolskega otroka se srečujemo z izredno velikimi individualnimi razlikami. Med najpogostejše razloge za upočasnen motoričen razvoj v predšolski dobi spadajo:

- Slaba telesna kondicija;
- Nepravilen telesni razvoj (predebeli otroci);
- Slabši intelektualni razvoj (zlasti v prvih letih življenja je med tema dvema funkcijama velika povezanost);
- Slab živčni nadzor mišičnih struktur;
- Pomanjkanje starševske vzpodbude k aktivnostim;

- Napačno, pretirano treniranje specifičnih gibov;
- Strah. Otroci, ki so pri svojem prvem gibanju v zgodnjem otroštvu doživeli neuspehe ali neprijetne doživljaje, so pozneje v vsej gibalni aktivnosti nesproščeni in manj uspešni. To se lahko prenese na celotni otrokov osebnostni razvoj.

6.4. KOGNITIVNI RAZVOJ

Razvoj čutenjainzaznavanja

Vse kar zve o zunanjem svetu, otrok dobi preko čutil.

Procese zaznavanja ali senzorne procese je težko ločiti od procesov gibalne aktivnosti – motorike. Med sabo so prepleteni in eni odvisni od drugih.

Za pojasnjevanje motoričnih aktivnosti moramo poznati tudi razvitost senzornih procesov.

Zato govorimo o senzo-motoričnem razvoju predšolskega otroka.

Kako dobro sliši in vidi predšolski otrok? Zakaj mu delajo težave barve? Kako otrok zaznava prostor? Zakaj predšolski otroci po otipu težko uganejo predmete, ki jih damo v vrečo?

Čutenje

V predšolski dobi se nadalje razvijata in izpopolnjujeta optična in akustična diferenciacija.

Med četrtem in sedmim letom opazno naraste razlikovanje barvnih nians. V predšolskem obdobju se stalno povečuje ostrina vida in se pravzaprav konča šele po 15. letu starosti.

Otroci že med 2. in 3. letom starosti dobro razlikujejo štiri osnovne barve: rdečo, rumeno, zeleno in modro. Težave imajo pri razlikovanju prehodnih tonov oranžne, svetlo modre in vijoličaste barve.

Pri petih letih večina otrok zmore pravilno klasificirati predmete po osnovnih in prehodnih barvah.

Med 5. in 7. letom se oblikujejo sposobnosti povezovanja med samo barvno zaznavo in njenim besednim poimenovanjem. V tem obdobju so otroci pozorni na svetlost barve.

Prav tako naraste sposobnost razlikovanja tonov. Otrokov interes in sposobnost za glasbo v predšolski dobi sploh hitro rasteta. Ugotovljeno je, da se ostrina sluha najhitreje razvija med

4. in 5. letom starosti. Ob koncu predšolskega obdobja pa se razvoj teh zaznavnih zmožnosti še zdaleč ne konča.

Pri predšolskem otroku je v primerjavi z odraslimi slabo razvita ostrina sluha za govor drugih oseb. Predšolski otrok bo besedo slišal le, če je spregovorjena mnogo glasneje, kot je njegova spodnja meja občutljivosti za druge zvoke.

Posebno področje je razvoj občutljivosti za razlikovanje višine raznih zvokov.

Pri otroku se oblikujeta dva kvalitativno različna zaznavna sistema:

1. Govorni (fonemski) sluh se začne razvijati okrog prvega in drugega leta starosti in ob koncu predšolske dobe otrok že razlikuje med sabo vse glasove materinega jezika, razume govor in ga aktivno uporablja v komunikaciji z okolico.
2. Glasbeni sluh (sluh za razlikovanje višin). Otroci do 4. leta starosti imajo težave pri razlikovanju odnosov med višinami zvokov. Otroci med 5. in 6. letom že razmeroma dobro ločijo razlike v višini, imajo pa težave, če morajo opredeliti tudi smer, ali je ton višji ali nižji od danega.

Razvojinznačajzaznavanja

Zaznavanje postaja v predšolski dobi bolj namerno in racionalno. Predšolski otrok natančneje opazuje razne strani predmetov in pojavov. Opazovati začne lastnosti predmetov kar bogati in izpolnjuje njegovo zaznavanje.

Tudi smiselnost zaznavanja narašča (Klasično otroško vprašanje: »Zakaj?«).

Za otrokovo zaznavanje imajo velik pomen njegovi interesi. Na predmetih, ki otroka zanimajo, je sposoben izločiti in opazovati mnogo podrobnosti, čeprav gre velikokrat za nebistvene.

Bistvo zaznavnega razvoja v predšolski dobi temelji na:

- razvoju sposobnosti analize;
- razvoju sinteze zaznanega.

Zato je njegova zaznava običajno shematična (analiza otrokove ustvarjalnosti – otrokove risbe).

Jean Piaget je označil to lastnost otrokovega zaznavanja z izrazom sinkretičnost. Vendar je Piaget v tolmačenju otrokove zaznave gledal preveč le na njeno formalno stran, premalo pa na vsebinsko, ki je odločilna za strukturo zaznave. V sinkretičnosti ne gre gledati neke univerzalne strukture, ki obvladuje otrokovo celotno zaznavanje v določeni dobi. Moramo jo ločiti na njene sestavne dele.

Mnogo, česar otrok še ne razume, zaznava shematično. Otrok različno vsebino različno zaznava. Čim bolj se razvijajo njegovo zanimanje, znanje in mišljenje, tem bolj prihaja njegova shematična in nekako zunanja zaznava v tako zaznavo, ki je sposobna analizirati in sintetizirati in ki torej resničnosti bolj ustreza. Ta realnejša zaznava vse bolj in bolj prevladuje.

To pomeni, da otrok razmeroma zgodaj zaznava in dojema stvari z različnih vidikov in ne samo iz enega statičnega zornega kota, kot trdi v svojem delu Piaget.

Kinestetičnaintaktilnaobčutljivost

V predšolski dobi se prav tako razvija sklepno – mišična in taktilna občutljivost, ki ima velik pomen pri analizi mnogih kvalitet predmetnega okolja (teže, gostote, velikosti, oblike):

- Postopoma raste sposobnost stabilnosti razlikovanja različnih dražljajev in s tem vzporedno še sposobnost analiziranja stopnje mišičnega napora.
- Postopoma se razvijajo otrokove sposobnosti prepoznavanja oblik in teže predmeta brez prisotnosti vizualnih informacij.
- Največ težav ima otrok pri ocenjevanju teže predmeta, tudi če med sabo primerja dva precej različno težka predmeta.

Zaznava prostora

Zaznavanje prostorskih odnosov je temelj za razlikovanje predmetov po najbolj pomembnih lastnostih:

1. oblika;
2. velikost;
3. položaj v prostoru.

Te zmožnosti se oblikujejo postopno. Zanje otrok potrebuje ustrezne telesne in miselne izkušnje.

Že otrok med 2. in 3 letom starosti se nauči ločevati predmete v prostoru po njihovih glavnih fizičnih lastnostih.

Orientacija v prostoru se prične pri predšolskem otroku na osnovi razlikovanja prostorskih odnosov lastnega telesa. Otrok najprej ločuje in imenuje svojo desno roko, na podlagi razlikovanja desne in leve roke prične razlikovati parne dele telesa in šele nato razpored

predmetov v prostoru.

Veliko vlogo pri razvoju zaznavanja prostora in prostorskih odnosov ima vključevanje uporabe besed. V govornem razvoju prej usvoji pojem desne roke kot leve.

Uporaba govora je pri razvoju zaznavanja prostorskih odnosov med predmeti zelo velika. Pomembna sta razvoj govora in uporaba vse večjega števila predlogov (v, na, pod, nad, od) in kazalnih zaimkov.

Pri razvoju oblike in velikosti predmetov otroci sprva razlikujejo predmete le po njihovih oblikah in jih po tem kriteriju tudi naprej pričnejo spontano razvrščati v skupine.

Ob koncu predšolskega obdobja otroci še niso sposobni povsem natančno oceniti resnično velikost predmeta, ko morajo predmete raznih oblik primerjati s kakim velikostnim vzorcem.

Pri zaznavanju abstraktnih geometričnih figur so v začetku velike težave. Geometrične like otrok najprej predmetno tolmači (krog – kolešček; trikotnik – torbica; kvadrat – hiša...). Otrok zazna obliko najprej pri predmetih, pozneje si pri določanju precej pomaga z geometričnimi oblikami in šele naposled začenja ločiti geometrične oblike same po sebi.

Proces razvoja zaznavnih funkcij se pri otrocih ne razvije spontano, temveč pod vplivom prakse in učenja.

6.5. RAZVOJ POZORNOSTI

Pozornost je še vedno pretežno nenamerna, usmerjena v zunanje dražljaje, kratkotrajna, relativna majhna po obsegu, toda lahko zelo intenzivna. Zelo je povezana z osebnimi interesi.

Principi razvoja pozornosti

E. Gibson navaja naslednja načela razvoja pozornosti:

1. Od pasivne (neprostovoljne) k aktivni (prostovoljni, namenski) obliki pozornosti.

Pasivna ali neprostovoljna pozornost (zaznavna eksploracija) – to je pozornost pod vplivom dražljajev iz okolja.

Aktivna pozornost (iskalno vedenje), se v predšolskem obdobju šele začne razvijati. Tukaj posameznik usmerja svojo pozornost, jo nadzira, v skladu s svojim motivom in namenom.

2. Od nesistematičnega k sistematičnemu iskanju. Dveletni otrok se pri opazovanju figure običajno osredotoči na določen del figure, ki je ne razišče sistematično.
3. Od široke osredotočenosti pozornosti k selektivnemu izbiranju informacij.

Otrok postaja s starostjo vse bolj sposoben izbirati del kake zapletene situacije in se nanj osredotočiti.

4. Ignoriranje nebistvenih informacij.

Otrok, ki nima sposobnosti odmislniti nebistveno, bo imel v šoli precejšnje težave. Ta sposobnost se prav tako izboljšuje s starostjo.

Razvoj zaznavanja je tesno prepleten s kognitivnim razvojem, tako da ju je včasih skoraj nemogoče ločevati. Spoznanja o trajnosti predmeta so tudi kognitivna spoznanja. Prav tako se za večjo sposobnostjo aktivnega zaznavanja, večjo sistematičnostjo, sposobnostjo biti selektivno pozoren na bistvene stvari, skrivajo pomembni dosežki v kognitivnem razvoju, večja sposobnost miselne kontrole ter pojav »notranjega govora«, ki usmerja mišljenje.

6.6. RAZVOJ MIŠLJENJA IN MERJENJE INTELIGENTNOSTI V RAZVOJU

Razvoj mišljenja v predšolskem obdobju je eno izmed tistih področij psihologije, ki so bila največkrat proučevana.

Zelo zanimiva pogleda na razvoj mišljenja v predšolskem obdobju sta dali »švicarska šola« in »moskovska šola«. Oba teoretična modela se med sabo razlikujeta v nekaterih osrednjih trditvah. Med glavna razhajanja spada razlaga vloge učenja pri samem spoznavnem razvoju.

Piaget in sodelavci menijo, da je razvoj vedno pred učenjem in da mora otrok najprej doseči neko razvojno stopnjo, da se lahko sproži proces učenja.

Vigotski in njegovi nasledniki pa trdijo, da je učenje v najširšem pomenu besede osnova in prvi pogoj za spoznavni razvoj.

Po načelih »švicarske šole« ne moremo z zunanjimi dejavniki učenja pomembno vplivati na proces spoznavnega razvoja. Toka razvoja ni možno ali pa ga je zelo težko spreminjati; spoznavni razvoj ima svoje notranje zakonitosti.

»Moskovska šola« na drugi strani trdi, da lahko z organiziranim procesom učenja vplivamo na razvoj in celo spreminjamo njegov tok. Temelje za preučevanje duševnega razvoja je v sodobni sovjetski psihologiji postavil genialni Lev Semjonovič Vigotski. Njegovo delo je še vedno zelo aktualno. Vigotski meni, da človek ni le sprejemnik za dražljaje iz okolja, ker tudi sam vpliva na okolje in tako izzove nove dražljaje. Vigotski je še posebej zaslovel s svojo razlago procesov mišljenja. Zanj je govor eno temeljnih sredstev, ki omogočajo proces interiorizacije.

Temeljno spoznanje razvojne psihologije o razvoju inteligentnosti predšolskega otroka sloni na dveh dejstvih:

1. Mišljenje predšolskega otroka je kvalitativno drugačno kot mišljenje starejšega otroka (šolarja), mladostnika in odraslega. Za mišljenje predšolskega otroka veljajo povsem drugačne zakonitosti in ima svoje značilne logične strukture.
2. Mišljenje se v predšolskem obdobju z razvojem prav tako spreminja. To spreminjanje ni omejeno samo na kvantitativne spremembe (večje izkušnje, več znanj), ampak vsebuje tudi pomembne kvalitativne spremembe.

Skozi posamezne stopnje miselnega razvoja se posameznik vse bolj razvija kot samostojno misleči objekt.

6.6.1. OBMOČJE PROKSIMALNEGA RAZVOJA (PO VIGOTSKEM)

»Otrok predšolske starosti je po svoji razvitosti sposoben sprejeti nove učne vsebine, ki so bile do tedaj prezahtevne. Otroku lahko te vsebine posredujemo po specialnem programu, vendar bo ta program po svoji naravi, po svojih interesih in glede na nivo svojega mišljenja lahko usvojil le do te mere, do katere je ta program njegov lastni program.« »Učenje teče pred razvojem, tega pelje za seboj.« (Vigotski, 1991).

Lev Semjonovič Vigotski (1896 – 1934) je bil pripadnik ruske oz. moskovske psihološke šole. Ni živel dolgo, umrl je star komaj 38 let, vendar so njegove ideje o jeziku, kulturi in kognitivnem razvoju postale zelo pomembne na področju psihologije, pedagogike, sociologije in izobraževanja.

S svojo sociokulturno teorijo (1978) je poudarjal aktivno sodelovanje otroka v lastnem okolju, v nasprotju od Piageta, ki je proučeval posameznikovo samostojno sprejemanje in razumevanje informacij o svetu okoli njega. Vigotski je kognitivni razvoj otroka obravnaval kot proces sodelovanja, kot proces socialne interakciji skozi katero se otrok uči. Socialne interakcije ustvarjajo otrokove kognitivne strukture in njegovo mišljenje.

Otrokove aktivnosti potekajo v kulturnem okolju in jih ne smemo obravnavati ločeno od okolja (Vigotski 1984, 258-259).

»Razvoj je transformacija socialno deljenih aktivnosti v internalizirane procese.« (John–Steiner in Mahn 1996, 192).

O pomenu in aktualnosti Vigotskega, ki je svoje teorije postavil v tridesetih letih dvajsetega stoletja, pišejo številni znanstveniki po celem svetu. Z nekaterimi je že sam Vigotski vzpostavil dialog in razprave se nadaljujejo še desetletja po njegovi smrti. K njim v prvi vrsti prištevamo vodilnega psihologa dvajsetega stoletja J. Piageta. Njun dialog o zakonitostih kognitivnega razvoja otroka je v preteklosti večkrat utihnil in se znova razplamtel.

Vigotski je opredelil dva nivoja razvoja otrok:

1. Dejanska razvojna raven. To je nabor tistih psihičnih funkcij, ki jih je otrok usvojil oz. dosegel do določenega trenutka. Ta raven je določena z otrokovimi zmožnostmi pri samostojnem delu.
2. Raven bližnjega (proksimalnega) razvoja. To je razširjen nabor psihičnih funkcij, ki jih lahko otrok obvlada v sodelovanju z odraslim oz. pod njegovim neposrednim vodenjem. Z drugimi besedami je to razlika med tem, kar je otrok sposoben narediti sam na eni in ob pomoči odraslega na drugi strani. Ameriški psiholog Grahame Hill (2001, 89) je definicijo območja proksimalnega razvoja po Vigotskem opredelil kot »razdaljo med dejansko razvojno ravno, kot jo določa posameznikovo reševanje problemov, in ravno potencialnega razvoja, kot jo določa otrokovo reševanje problema pod vodstvom odraslega ali v sodelovanju z bolj zmogljivimi vrstniki.

Območje bližnjega (proksimalnega) razvoja

Območje proksimalnega razvoja je gibalo razvoja. Odrasla oseba lahko vidi jutrišnji dan v otrokovem razvoju, njegove bližnje zmožnosti. To, kar je napravil včeraj ob pomoči odraslega, bo lahko jutri izpolnil sam.

Vigotski je govoril o tem, da je otrokov realni razvoj določen z njegovo doseženo razvojno stopnjo. Otrokova dejanska starost ni zanesljiv kriterij za ugotavljanje realnega nivoja njegovega razvoja. V ta namen je določil plodove razvoja, to je funkcije, ki so že dozorele oz. zaključile svoj razvoj. Pri tem ne smemo pozabiti na splošne zakonitosti razvoja psihe, še posebej principa heterokronosti – razvoja in dozorevanja različnih psihičnih funkcij v različnih časovnih obdobjih in podobnih. Razvoj kasneje dozorelih psihičnih funkcij se opira na že razvite mehanizme in funkcije. Z opredelitvijo območja bližnjega razvoja določimo procese, ki v določenem trenutku še niso razviti, so pa v fazi dozorevanja.

Vigotski je dal otroku nalogo, ki je presegala njegove umske zmožnosti, da bi jo reševal v pogojih večje ali manjše pomoči odraslega. Na ta način je določal, kako daleč sežejo otrokove zmožnosti intelektualnega sodelovanja oz. kako daleč preko njegovega dejanskega razvoja sežejo.

Ko je govoril o problemu odnosa med izobraževanjem in razvojem, je Vigotski večkrat poudaril, da se učenje opira na nedozorele, a zoreče procese iz območja bližnjega razvoja otroka, ki poleg samih funkcij pri vsaki starosti določa tudi optimalne roke izvajanja, tako za posameznega otroka kot za skupino otrok (Vigotski, 1984), zato ima določitev območij bližnjega razvoja tudi velik praktični pomen.

Razvoj mišljenja in govora po Vigotskem

Vigotski je svojih delih poudarjal pomen jezika kot enega od glavnih dejavnikov razvoja otrokovega razumevanja. V nasprotju s Piagetom je jeziku pripisoval osrednjo vlogo v kognitivnem razvoju otroka. Otrokove sposobnosti mišljenja in sklepanja so najprej zelo

preproste, na začetku ne vsebujejo uporabe jezika. Otrok najbolj napreduje, ko ponotranji jezik, ki se na ta način zbliža z mišljenjem. »Mišljenje postane verbalno in govorjenje razumno« (Vigotski 1991).

Pri povezavi mišljenja in govora je ločil naslednje tri stopnje (Marjanovič-Umek 1990, 52):

1. Govor sledi otrokovim namernim akcijam.
2. Govor spremlja otrokove akcije. Po Piagetovi definiciji je to egocentrični govor oz. govorenje samemu sebi.
3. Govor se pojavlja pred akcijami in jim s tem omogoča ustrezno organizacijo v času. Ta govor je imenoval notranji govor.

Vigotski je bil trdno prepričan, da jezik v obliki egocentričnega govora vodi kognitivni razvoj.

6.6.2. RAZLIKE MED TEORIJO EGOCENTRIČNEGA GOVORA PIAGETA IN VIGOTSKEGA

	Piaget	Vigotski
Razvojna pomembnost	Gre za nezmožnost prevzemanja perspektive drugega in sodelovanja v recipročni komunikaciji.	Gre za zunanje mišljenje; njegova funkcija je komuniciranje s samim seboj z namenom vodenja in usmerjanja sebe.
Potek razvoja	S starostjo upade.	Narašča pri nižji starosti in potem postopoma izgublja kvaliteto glasnosti in postaja notranja verbalna misel.
Povezanost s socialnim govorom	Negativna; socialno in kognitivno najmanj zreli otroci uporabljajo več egocentričnega govora.	Pozitivna; egocentričen govor se razvije iz socialnih interakcij z drugimi.
Povezanost s kontekstom okolja		Narašča s težavnostjo naloge. Egocentričen govor služi koristni samo-usmerjevalni funkciji v situacijah, ki zahtevajo več kognitivnega

napora za doseganje rešitve.

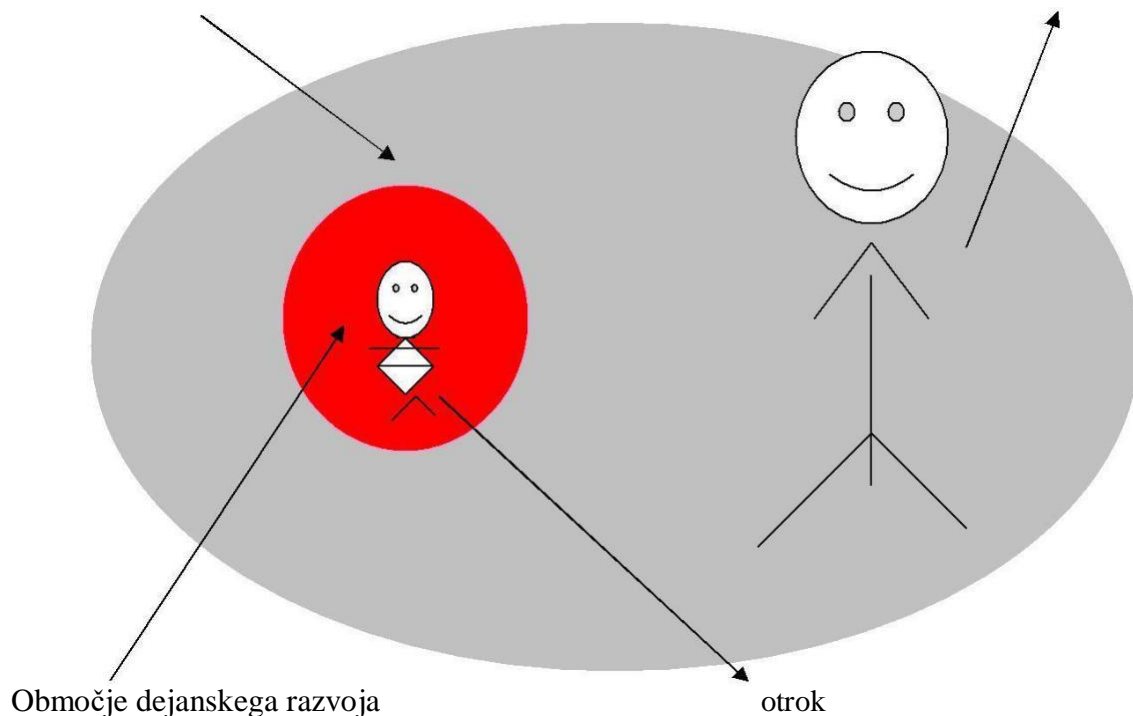
Vir: Berk in Garvin (1984); povzeto po Woolfolk (2002, 47).

Ker je kognitivni razvoj dosežen s skupno gradnjo znanja med otrokom in družbo, sledi, da je potencialna intelektualna sposobnost vsakršnega otroka večja, če dela v sodelovanju z osebo, ki ve več kot on, kot če dela sam.

Vigotski je območje proksimalnega razvoja opredelil kot razdaljo med dejansko razvojno ravno, kot jo določa posameznikovo reševanje problemov, in ravno potencialnega razvoja, ki jo določa otrokovo reševanje problema pod vodstvom odraslega ali v sodelovanju z bolj zmogljivimi vrstniki.

Območje proksimalnega razvoja

Odrasli

Območje proksimalnega razvoja opredeljuje tiste funkcije, ki še niso zrele, vendar so v procesu dozorevanja, funkcije, ki bodo zrele jutri, toda so sedaj v zametku. Te funkcije bi lahko imenovali »popke« ali »cvetove« razvoja, ne pa »plodove« razvoja.

Strukturalni in funkcionalni razvoj mišljenja (Predoperativna faza po Piagetovi teoriji)

Po Piagetovi teoriji o razvoju mišljenja pokriva obdobje predšolskega otroka med 2. in 7. letom drugi stadij predlogičnih oblik inteligentnosti: predoperativna faza. Natančneje lahko

rečemo, da pokriva to obdobje v celoti prvi **podstadij, ki ga imenujemo čas priprave in organizacije** konkretnih operacij.

V predoperativni (ali predoperacijski) fazi se razvijajo predstave in pojmi (notranje reprezentacije).

(Psihologija. Spoznanja in dileme, 2001)

Predstave so sprva šibke: otrok lahko priključ v spomin le dogodke, ki so se pripetili pred nekaj urami, z vajo in zorenjem pa se sposobnost predstavljanja vse bolj krepi. Veča se zmožnost otroka, da obnavlja pretekle dogodke in napoveduje nove.

Pojme sprva uporablja nepravilno: po eni strani znane pojme preveč posplošuje (vse male živali so zanj »kuža«), po drugi strani pa ne razume splošnosti pojmov. (Triletna deklica pravi: «V kuhinji je le ena ženska, druga je moja mami»).

Piaget pravi, da so za miselni razvoj med drugim in četrtem letom značilni predpojmi (predkoncepti).

Zamišljenje v predoperativni fazi velja, daje:

1. Ireverzibilno (neobrnljivo). To pomeni, da mišljenje poteka v eni smeri, otrok ga ni sposoben preveriti v nasprotni. Npr. otrok lahko pove, da ima očeta, ni pa sposoben dojeti, da to pomeni tudi, da ima njegov oče otroka.
2. Centrirano (osredotočeno na en vidik). Otrok ne more miselno zajeti večjega števila vidikov pri določenem pojavu, ampak se osredotoči le na en vidik, zato so njegove presoje neustrezne (centracija mišljenja). Pri nalogah, ki zahtevajo klasifikacijo oz. združevanje predmetov na osnovi podobnosti in razlik med njimi, bodo otroci, stari tri do štiri leta, združili predmete glede na izkušnje (žličko in skodelico, zato ker z žličko mešamo kavo v skodelici, zraven sodi še podstavek za skodelico in stolček, ker sedimo na njem).
3. Egocentrično. Zaradi egocentričnosti mišljenja otrok presoja vse le iz lastne perspektive. Svoj vidik in način doživljanja pojmuje kot edini možen. Ni še sposoben vživljanja v drugega ali opisovanja situacije z vidika drugega. Ko se tri leta star otrok skriva, misli, da ga drugi ne vidijo, če jih on ne vidi, zato se obrne proti steni ali z rokama zakrije oči.

Celotni podstadij priprave in organizacije konkretnih operacij Piaget deli po naravi miselnih sposobnosti v dve jasni fazi:

- Predkonceptualno ali simbolično mišljenje (v obdobju med 2. in 4. letom otrokove starosti);
- Intuitivno mišljenje (med 4. in 7. letom starosti).

Pogojizarazvojsimboličnegamišljenja

Za razvoj predkonceptualnega ali simboličnega mišljenja so potrebni trije temeljni pogoji:

1. Povečanje hitrosti, ki bo omogočila, da se bodo zaporedna spoznanja stopila v istočasno celoto;
2. Težnja bolj k spoznanju kot pa sami akciji;
3. Povečevanje razdalj med dogodki in predmeti, ki jih še vedno lahko vežemo v celoto; realni dogodki se podaljšujejo s simboličnimi akcijami, ki niso ozko vezane na en prostor in čas.

Pojav simbolov

S pojavom simbolov se prične pravi razvoj procesov mišljenja. Obdobje zgodnjega razvoja mišljenja imenujemo predkonceptualno, ker v presojanju prevladujejo predkoncepti. To so v bistvu pojmi, ki otroka vežejo na prve verbalne znake, katerih uporabo je spoznal. Lastnost teh shem je, da ostanejo na pol poti med splošnostjo koncepta in individualnostjo elementov, ki ga tvorijo.

Intuitivnomišljenje

Nadaljnji duševni razvoj pripelje otroka do razvoja višjih miselnih struktur in novih miselnih zmožnosti.

Intuitivno mišljenje je višja stopnja, ki pa se še vedno bistveno razlikuje od mišljenja, kjer vladajo izključno logični principi (stopnja konkretno logičnega mišljenja) .

Intuitivno mišljenje je zelo slikovito mišljenje, natančnejše kot v predkonceptualni fazi, ker ima skupne cilje. Toda v predstavljanju še vedno prevladujejo simboli in ne logični odnosi, zasnovani na operacijah.

6.6.3. RAZVOJ INTELIGENTNOSTI

Razvoj mišljenja in intelektualnih procesov lahko posredno merimo s pomočjo ustreznih metod, ki jim pravimo psihološki testi inteligentnosti.

Inteligentnost posameznika je relativna. Izmerimo in izrazimo jo na dva načina:

1. S količniki inteligentnosti. To je odnos med posameznikovimi dosežki in tistim, kar je pričakovano za njegovo starost. To pričakovano je določeno na podlagi empiričnih norm s posebnim postopkom, ki ga imenujemo standardizacija merskega instrumenta.

2. Z indeksi inteligentnosti, ki določajo položaj posameznika med sovrstniki (ali je povprečno, nadpovprečno ali podpovprečno inteligenten).

Oceno otrokovih inteligenčnih sposobnosti dobimo s pomočjo ustreznih dobro organiziranih psiholoških testov.

6.6.4. PREDSTAVLJANJE IN DOMIŠLJIJA PREDŠOLSKEGA OTROKA

Ob koncu 2. leta se začne razvijati sposobnost miselnega predstavljanja. Otrok postane sposoben, da si predmet, ki trenutno ni navzoč, vendar ga je videl že kdaj prej, v mislih predstavlja. Zunanji svet postaja nekaj stalnega in sprejemljivega le pod določenimi zakonitostmi.

Sposobnost predstavljanja je sprva šibka. Z vajo in zorenjem se vse bolj krepi in postopoma se otrok lahko spominja dogodkov, od katerih je minilo dosti časa.

Pri predšolskem otroku obstaja vrsta značilnosti predstavljanja, ki vpliva na oblikovanje njegovih spontanich prepričanij o okolju.

Značilnosti otrokovega predstavljanja:

1. Predšolski otroci dosledno pripisujejo večji pomen zaznavam kot predstavam. Vsebina trenutne zaznave je v predoperativnem obdobju pri zaključevanju na vseh področjih pomembnejša od tega, kar bi lahko otrok ugotovil s sklepanjem.
2. Simboli predmetov (ime predmeta) so tesno povezani s predmeti samimi. Proces ločevanja simbolov od resničnih predmetov poteka zelo počasi. Otrok sprva pojmuje ime predmeta kot lastnost (kot barvo, obliko).
3. Realizem. Subjektivnim pojavom pripisuje značaj zaznavne objektivne danosti. Npr.: Sanje so nekaj, kar je nekje v gozdu in pride ponoči skozi oči v nas – misli večina 4-letnih otrok.
4. Egocentrizem. Svoj vidik in način doživljanja ter videnja predšolski otrok pojmuje kot edini možni.
5. Animizem. Mlajši predšolski otrok pogosto pripisuje objektivnim pojavom subjektivne značilnosti in nasprotno.
6. Finalizem. Otroci vsem pojavom pripisujejo določen smoter in težnjo k nekemu namenu (dež pada zato, da si lahko oblečemo pelerino).

6.6.5. RAZVOJ MIŠLJENJA IN GOVORA

Ker govor uporabljamo za izražanje misli in idej, tudi njegova struktura in funkcija izražata te misli in ideje.

Vodilna razvojna psihologa J.Piaget in L.Vigotski sta že v svojih zgodnjih študijah o otroku opozorila na nejasnosti v odnosu med razvojem mišljenja in govora.

J.Piaget v svoji teoriji spoznavnega razvoja razpravlja o govoru le z vidika razvoja miselnih procesov (Ljubica Marjanovič – Umek, 1990). Meni, da se mišljenje razvija neodvisno od govora in da mišljenje omogoča razvoj govora.

Tako opisuje zaznavno-gibalno fazo v razvoju mišljenja, ko otrok pridobiva spoznanja s pomočjo zaznavno-gibalnih akcij, in ugotavlja, da kasneje govor nedvomno razširi moč miselnih operacij, da jim daje gibljivost, ki jo sicer ne bi imele, vendar meni, da imajo logične operacije globlje korenine, in to v akcijah, ki se kasneje ponotranjijo v miselne operacije. J. Piaget meni, da govor sam po sebi ni zadosten pogoj za razvoj operativnega mišljenja.

Drugi pogled na razvoj mišljenja in govora daje tako imenovana »moskovska« šola – L.S. Vigotski.

Ena temeljnih idej v teoriji Vigotskega je, da vse otrokove najpomembnejše aktivnosti izhajajo iz njegovega socialnega okolja. Poudarja, da odnos med mišljenjem in govorom ni stalna, nespremenljiva veličina. Vigotski meni, da imata mišljenje in govor različne razvojne korenine.

Vigotski loči tri stopnje v procesu združevanja mišljenja in govora:

1. Govor sledi otrokovim namernim akcijam.
2. Govor spremlja otrokove akcije (tako imenovani egocentrični govor, kot ga definira Piaget).
3. Govor se pojavlja pred akcijami in jim s tem omogoča ustrezno organizacijo v času (tako imenovani notranji govor).

R.De Lisi primerja Piageta (1923) in Vigotskega (1934) v njunem pojmovanju razvoja ter odnosa mišljenje – govor:

	J. PIAGET	L.S. VIGOTSKI
zaporedje govornega razvoja	individualni – egocentrični – socialni	socialni – egocentrični - notranji
ključ socialnih odnosov	otrok – otrok	otrok - odrasel
odnos mišljenje - govor	miselne strukture določajo razumevanje in uporabo govora	dinamika in spreminjanje: od relativne neodvisnosti v zgodnjem otroštvu do spajanja in integracije v odraslosti
poudarki	spoznavne sposobnosti, narava egocentrizma	kognitivni preizkusi, uporaba funkcij govora

6.6.6. RAZVOJ GOVORA

Ena od osnovnih nalog priprave otroka na šolo je razvoj zaznave govora oziroma razvoj fonetičnega sluha. Z ostrenjem otrokovega govornega sluha pripravljamo otroka na osvojitve pismenosti. Kakšna je povezava med pismenostjo in sposobnostjo napraviti glasovno analizo besede? Če otroku ne privzgojimo slušne pozornosti, ne bo slišal in razlikoval glasov, pri pisanju pa bo izpuščal, prestavljal ali zamenjeval črke. Bodoči šolar potrebuje znanje deljenja besed na sloge in slogov na glasove, določanja zaporedja glasov v besedi ter zaporedja besed v stavku. Te stvari niso enostavne. Zato je tako pomembno navaditi otroka, da govor natančno posluša.

Vsestranski razvoj govorne besede - izgovorjave glasov, besednega zaklada, oblikovanja besed, slovnične gradnje, vezane besede - pri otroku poteka kot enoten nedeljiv proces.

Mejniki v govornem razvoju predšolskega otroka:

(Browne, 1996; Ljubica Marjanovič – Umek, 1999)

Razvojno obdobje	Besednjak	Struktura
2 – 2,6 let	Otrokov besednjak obsega približno 400 besed, med katerimi so vse pogosteje tudi funkcijske besede (vezniki, predlogi in členki). Otrok z	Otrok tvori stavke iz treh ali štirih besed, ki so povezane v pravilnem vrstnem redu. Funkcijske besede (npr. je, in, na) so v stavkih še zelo redke (npr. »Mami šla trgovino«).
	besedami izraža svoj ponos, ljubezen	Hitro usvaja slovnična pravila, v stavke postopno vključuje predloge, pravilno tvori dvojino in množino in glagole postavlja v preteklik.
2,6 – 3,6 let	Otrokov besednjak obsega približno 1000 besed, ki vključujejo tudi zaimke, določila in pridevnike.	Otrok usvaja nova slovnična pravila (npr. pasivno obliko glagolov, sestavljene glagolske čase). V otrokovem govoru prevladujejo enostavne povedi, ki postajajo daljše in kompleksnejše, še vedno pa je prisotno izpuščanje nekaterih besed. Govor je vedno bolj kompleksen in tekoč. Otrok pogosto nepravilno posplošuje slovnična pravila (npr. glagole sprega po 1. glagolski vrsti, brisam namesto brišem). Otrok postopno oblikuje tudi podredne in priredne
3,6 – 5 let	Otrokov besednjak stalno narašča, značilne pa so tudi velike kvalitativne spremembe besednjaka. Otroci razumejo in uporabljajo veliko število različnih besed (od 2000 do 10000), med njimi pa obstajajo velike individualne razlike, saj je le malo besed skupnih besednjakom različ-	V otrokovem govoru se pogosto pojavijo večdelni stavki, sestavljeni iz podredij in priredij; časovno priredje uvajata časovna prislova prej in potem. Do 5. leta otrok razume in uporablja večino slovničnih pravil, ki pa jih še vedno pogosto nepravilno posplošuje.

	nih otrok.	V tem obdobju poteka tudi razvoj nekaterih metajezikovnih sposobnosti (npr. določanje besednih vrst in popravljanje lastnih slovničnih napak).
Po 5. letu	Otrokov besednjak narašča nekoliko počasneje kot v prejšnjih obdobjih, Razvija se sposobnost stilistične uporabe jezika.	Otrok tvori stavke, ki postajajo vse bolj kompleksni, ne pa tudi daljši. Otrok je svoj govor, ki je zelo podoben govoru odraslih, sposoben na različne načine prilagajati poslušalcu (npr. z mlajšim sorojencem govori na drugačen način kot z odraslim). Otrok usvoji večino izjem slovničnih pravil.

Izgovorjava glasov

Pomemben člen pri oblikovanju otrokovega govora je sposobnost pravilne izgovorjave glasov. Pravzaprav lahko o izgovorjavi glasov govorimo ločeno od tvorbe besed in stavkov samo pogojno, saj se jih tako niti ne učimo. Glasove osvajamo samo v procesu postopnega navajanja na izgovorjavo besed in celih stavkov.

Govorno normalno razvit otrok pri treh letih pravilno izgovarja vse enostavne po položaju govornih organov artikulirane glasove govora. K artikulacijsko zahtevnim glasovom prištevamo sičnike (C, Z, S), šumnike (Č, Ž, Š) in še glas R. Ti glasovi se v otroški govorici običajno pojavijo po treh letih, ker so za njihovo pravilno izgovorjavo potrebni zadosti natančni diferencirani gibi govornih organov, zlasti jezika.

Normalno razvijajoči se otrok pred začetkom šolskega pouka osvoji pravilno izgovorjavo vseh glasov govora, kar je zelo pomembno za uspešen pouk pismenosti. Kljub vsemu niso redki primeri, ko je iz različnih razlogov pri otrocih oviran razvoj pravilne izgovorjave glasov. Ti otroci prihajajo v šolo z defektno izgovorjavo nekaterih glasov. To lahko preprečimo, če pravočasno preverimo, ali otrok pravilno izgovarja vse glasove. Nujnost specialnega nadzora pravilne izgovorjave glasov je potrebna tudi zato, ker veliko staršev ne opazi defektnih glasov pri svojih otrocih, čeprav vsak dan poslušajo njihovo govorjenje. Nekateri, ki to opazijo, so do težave povsem ravnodušni z opravičilom, da tudi »oni sami tako govorijo« ali pa »so tako govorili v otroštvu«.

Širjenje besednega zaklada

Vsak človek v teku svojega življenja iz vse bolj bogatega besednega zaklada poljubnega jezika uporablja samo nek določeni del besed. Te besede sestavljajo njegov besedni zaklad. Čim več besed zmore osvojiti, tem bolj bogat, izrazen in slikovit bo njegov lasten jezik, tem bolj bo razumel govor drugih ljudi. V našem primeru gre za otrokovo razumevanje učiteljevega govora. Ker jezik osvajamo le s posnemanjem, je širjenje otrokovega besednega zaklada tesno povezano z najbližjim jezikovnim okoljem oziroma s številom in kvaliteto besed, ki jih uporabljamo v prisotnosti otroka. Količinsko rast besednega zaklada izrazimo s prirastom števila osvojenih besed. V normalnih okoliščinah poteka takole:

- 15 do 16 mesecev – otrok ima v svojem zakladu 4 – 5 besed;
- 18 mesecev – okoli 30 besed;
- 24 mesecev – do 200 besed;
- 6 do 7 let – v besednem zakladu otroka naštejemo 1500 do 2000 besed.

Otrok v letih šolanja pri pouku različnih predmetov osvaja množico specialnih izrazov. Tedaj se njegov besedni zaklad širi še posebej aktivno in do odraslosti doseže približno:

■ Starejša šolska starost – 6000 besed.

Smatramo, da je ta besedni zaklad zadosten za svobodno jezikovno izražanje. Te številke so zelo dobre. Bogatenje otrokovega besednega zaklada je v mnogočem odvisno od življenjskih pogojev ter družinske vzgoje, oziroma od pozornosti, ki jo odrasli posvečamo otrokovemu besednemu razvoju.

Besedni zaklad odrasle osebe marsikdaj krepko presega zgornje število:

■ Odrasel človek – 10.000 do 15.000 besed.

Otrok najprej osvoji tiste besede, ki so neposredno povezane z njegovim vsakodnevnim življenjem, z njegovo dejavnostjo in igro. To je tudi razumljivo, saj mora nujno najprej poimenovati predmete, ki ga obkrožajo, svoje igrače in tudi aktivnosti, ki jih izvajajo on sam in odrasli ljudje okoli njega. Zaradi tega se v njegovi govorici najprej pojavijo nazivi predmetov in dejanj, to so samostalniki in glagoli. Nekoliko kasneje se pojavijo prislovi (TUKAJ, TAM) in šele po drugem letu imena lastnosti predmetov oz. pridevniki, ki niso tako nujni za izražanje njegovih pomembnejših potreb, kot sama imena predmetov in dejanj. Različne deleže besed v besednem zakladu štiriletnega otroka prikazuje naslednja tabela:

Samostalniki	50,2 %
Glagoli	27,4 %
Pridevniki	11,8 %
Prislovi	5,8 %
Števniki	1,9 %
Predlogi	0,8 %

Tako imenovane posploševalne besede (OBUTEV, POHIŠTVO, OBLEKA itd.) se v otroškem besednjaku pojavijo mnogo pozneje, približno med tretjim in polčetrtem letom. Pojav teh besed je zelo pomemben, saj omogočajo urediti oz. sistematizirati otrokov »predmetni« besednjak.

Oblikovanje besed

Velik pomen na bogatenje otrokovega besednega zaklada ima otrokovo poznavanje zakonov oblikovanja besed, ki jih osvaja v obdobju od drugega do osmega leta. Zahvaljujoč procesu oblikovanja besed otrok odkrije neomejene možnosti za bogatenje svojega besednega zaklada. Vendar je za realizacijo teh možnosti pomembno pravočasno pomagati otroku osvojiti pravila oblikovanja besed. Teh pravil, kakor tudi vseh drugih slovničnih pravil jezika, otrok ne osvoji takoj. V rani mladosti preživlja obdobje tako imenovanega sestavljanja besed, ko po analogiji z jezikom tvori svoje »lastne« besede. To je tako imenovana količinska rast otrokovega besednjaka. Kvalitetno otrok bogati svoj slovar s spoznavanjem novih in novih pomenov že poznanih besed. Druga vira bogatitve besednjaka sta uporaba besed v prenesenem nepravem pomenu ter izražanje z drugimi besedami.

Slovnična gradnja

Širitev besednega zaklada pri otroku ne poteka izolirano, ampak hkrati z izpopolnjevanjem glasovno-slogovne strukture besed ter slovnične gradnje govora. Vendar, ko se veselimo otrokovega velikega besednega zaklada, ne smemo pozabiti, da ni pomemben besedni zaklad sam po sebi, ampak sposobnost aktivne uporabe njegovih besed, to je oblikovanje novih besed iz njih ter njihova pravilna vezava v stavke. Ravno zaradi tega širitev otrokovega besednega zaklada ne sme potekati izolirano ampak vzporedno z izpopolnjevanjem slovnično pravilne gradnje govora.

Vezana beseda

Ves sistem šolskega pouka je zgrajen tako, da si ga ne moremo zamišljati brez tega, da bi učenci obvladali vezano besedo, pa naj si bodo to ustni odgovori pri pouku vseh predmetov, ali pisanje prostih spisov, obnov, povzetkov in referatov, ali karkoli drugega. Šolske ocene so premosorazmerne popolnosti, logičnosti in povezanosti – v pravem pomenu te besede – govornih ali pisnih izdelkov. Pod vezano besedo razumemo obširne pripovedi, sestavljene iz nekaj ali veliko stavkov, s katerimi lahko človek sistematično in v logičnem zaporedju izrazi svoje misli tako, da jih drugi ljudje razumejo. Te misli postanejo poslušalcem razumljive iz samega konteksta povedanega, brez opore na konkretno situacijo. Razvoj vezane besede je pri predšolskih otrocih, če ne upoštevamo izrazite govorne patologije, v mnogočem odvisen

od njihovega socialnega okolja, oz. od tega, v kolikšni meri otroka naučimo obnoviti gledane filme, pravljice in pripovedke, ki mu jih prebirajo odrasli, itd. Otroci, s katerimi delamo na opisanih področjih, znatno preHITEVAJO svoje vrstnike, ki so prepuščeni samemu sebi.

Seveda mora imeti otrok za izdelavo povezanih pripovedi predvsem dovolj bogat besedni zaklad ter, da zna te besede pravilno povezovati v stavke. Samo tako lahko iz posameznih stavkov, ki jih je sam sestavil, zgradi povezano pripoved. Zato sta skrb za bogatenje otroškega besednega zaklada in skrb, da otroci govorijo slovnično pravilno, obenem tudi skrb za izgradnjo potrebnih osnov vezane besede. Torej je sposobnost pravilne vezave še pred začetkom šolske vzgoje zanesljiva osnova za oblikovanje kvalitetne govorne in pisane besede.

Komunikacijske sposobnosti predšolskega otroka

Govor omogoča otroku, da v procesu komunikacije uporablja organiziran simbolni sistem, to je jezik.

Čeprav pogosto mislimo, da je govor enako kot komunikacija, to ni. Govor je le ena od oblik komunikacije (besedno-simbolna), obstajajo pa še številne druge oblike, kako človek komunicira in pri tem izraža svoja čustva, počutje, misli.

(Ljubica Marjanovič – Umek, 1990)

Funkcije komunikacije v predšolskem obdobju

funkcije komunikacije	manifestacije
Vzpostavljanje in ohranjanje odnosov z drugimi	<ul style="list-style-type: none"> – povpraševanje o idejah in počutju drugih; – skupna opredelitev pravil igre; – iskanje tuje pomoči; – poziv k igri; – delitev vlog in aktivnosti; – organiziranje skupne aktivnosti.
Osebno izražanje	<ul style="list-style-type: none"> – izražanje lastnih idej; – izražanje lastnih občutkov; – izražanje osebnega okusa, tega, kar je posamezniku všeč ali ne; – razlaga tega, kar posameznik dela.
Iskanje odgovorov na številna vprašanja	<ul style="list-style-type: none"> – postavljanje vprašanj o: <ul style="list-style-type: none"> · tem, čemu rabijo posamezne stvari; · vzrokih različnih pojavov;

Posredovanje informacij	<ul style="list-style-type: none"> · razlikah in podobnostih med predmeti · vzrokih za določena vedenja drugih...
Pripovedovanje o domišljijem svetu, kreativnosti	<ul style="list-style-type: none"> – poimenovanje stvari, predmetov; – opisovanje predmetov, pojavov; – razlaga pojavov, – ugotavljanje podobnosti, razlik. – domišljajske (simbolne) igre; – risanje, slikanje, oblikovanje; – izdelovanje različnih stvari...
6.7. ODNOS MED UČENJEM IN RAZVOJEM	

V procesu ontogeneze otroške psihe se razvijajo sredstva za izvajanje dejavnosti in načini prenosa družbeno-zgodovinskih izkušenj. Zmožnost obvladovanja teh sredstev določa nivo psihičnega razvoja otroka in njegovo individualnost.

Načini predaje družbenih izkušenj mladim rodovom se stalno izpopolnjujejo. Zato postaja reševanje problema soodvisnosti med izobraževanjem in razvojem čedalje bolj pomembno.

1. Piaget in Inelder sta prepričana, da je razvoj spontan in da poteka v skladu z notranjo logiko. Vzgoja mora slediti razvoju, tesno kot njegov »rep«. Učitelj in vzgojitelj morata upoštevati dosežen nivo otrokovega razvoja ter temu nivoju prilagoditi metodiko učenja. Spontanost razvoja Piaget pojasnjuje z obstojem strogo določenih razvojnih stopenj. Za starost sedmih do desetih let je npr. značilna faza konkretnih predmetnih operacij. Šele pri enajstih ali dvanajstih letih nastopi faza verbalnih oz. formalnih operacij.

Med kritikami te razlage so tudi dokazi, da se lahko pri otrocih omenjene operacije ob ustrezni interakciji z odraslim oz. ob ustreznem učenju, razvijejo znatno prej (Davidov, 1996).

2. Vigotski je poudarjal vodilno vlogo vzgoje in izobraževanja pri razvoju osebnosti otroka. Učenje mora vedno iti pred razvojem, vprašanje pa je, kako daleč pred njim.
3. Thorndyk in Watson sta izenačila izobraževanje in razvoj. Izobraževanje in razvoj potekata vzporedno, kar pomeni, da vsakemu koraku v izobraževanju ustreza korak v razvoju.

Vigotski je v kritiki te razlage dejal, da razvoj otroka nikoli ne sledi šolskemu pouku kot njegova senca.

4. Jerome Bruner meni, da učenje ni odvisno od razvoja, zato lahko vsakemu otroku na vsaki stopnji razvoja predajamo poljubne učne vsebine. Vse je odvisno od metodike poučevanja. Lahko pa dodamo, da Bruner ni vedno dosleden, saj je v celi vrsti svojih razprav trdil, da je učenje gibalno razvoja.

6.8. SOCIALNO EMOCIONALNI IN OSEBNOSTNI RAZVOJ

V obdobju od 2. do 5. leta pride do dveh nadaljnjih psihosocialnih kriz, ki jih mora otrok razrešiti s pridobivanjem novih zmožnosti ob pomoči staršev, sorojencev in prijateljev. Psihosocialni razvoj po **E. Eriksonu**:

Prvi stadij (prvo leto življenja): osnovno zaupanje nasproti nezaupanju.

Zrela osebnost zahteva po Eriksonu občutek zaupanja do sebe in do sveta. Občutek osnovnega zaupanja ali nezaupanja do sebe in sveta se razvije v prvem letu življenja, v prvem stadiju psihosocialnega razvoja, med prvo psihosocialno krizo.

Drugi stadij: Samostojnost nasproti dvomu vase in občutku sramežljivosti (2. do 3. leto).

Otrok se v drugem letu zaveda, da so njegove aktivnosti res njegove in ima možnost nadzora nad njimi, s tem pa tudi možnost izbire svojih dejavnosti. Uči se novih telesnih spretnosti, zadrževanja in izločanja, ter prvih samostojnih opravil. Razvija se volja, ki otroku pomaga razviti samostojnost in lastno izbiro, če sta spodbujana njegovo raziskovanje in svoboda.

Otrokovi starši morajo zagotoviti primerno količino nadzora in pravil. Tedaj se bo naučil ustrezne samokontrole svojih impulzov pa tudi primernega samouveljavljanja svojih potreb in želja. Znal bo opustiti tisto, česar ne zmore in kar ni socialno sprejemljivo.

Naučiti se mora doseči svoje pa tudi ugoditi močnejšemu. Zaupal bo v svoje sposobnosti in pričakoval uspeh. Preveč omejevanja, oviranja in kritike ali pretirano zaščitništvo do otroka v tem obdobju pa sproža v otroku sram, da ga nadzorujejo, da se je preveč in prehitro razkril, da je odvisen od drugih, da drugi delajo bolj kot on ter dvom o tem, da je zmožen samostojno živeti. Prevelike zahteve do njegovih zmožnosti mu vzamejo pogum in voljo, da bi vztrajal pri obvladovanju novih nalog. Postal bo pretirano ubogljiv in odvisen, poln dvomov, ali je dobro opravil ali ne.

Preveč zahteven, svojeglav in nedojemljiv za kritiko pa postane otrok, ki ga premalo omejujejo in usmerjajo, zato je prav, da v tem obdobju spozna jasna pravila in izkusi tudi občutke sramu in dvoma. Otroku je treba dovoliti, da dela tisto, kar zmore sam, in on ve, kaj zmore. Tudi v tem obdobju se prenaša stališče do lastne samostojnosti s staršev na otroka.

To obdobje sovпада z analnim stadijem psihoseksualnega razvoja po Freudu. Z dozorevanjem in naraščajočo kontrolo spodnjega dela telesa postaja otrok vse bolj občutljiv na analnem področju in začenja doživljati ugodna občutja ob izločanju. Z naraščanjem otrokove analne občutljivosti začenjajo starši dajati vse večji poudarek treniranju nadzora izločanja in pokažejo zadovoljstvo, ko otroku to uspe. Zaradi delovanja teh dveh sil se nagonška energija premakne od oralnega na analno področje.

Tretji stadij: Inicijativnost (zadovoljstvo ob lastnih pobudah) nasproti občutku krivde (od 3. do 5. leta)

Za čas od 3. do 5. leta je značilno, da je otrok je zelo prodoren: z glasnim govorjenjem prodira

v misli drugih, v neznanu z nezadržno radovednostjo, z agresivnostjo do ciljev, z energičnim gibanjem v prostoru. Njegova bujna domišljija mu omogoča, da si zamisli sebe v toliko vlogah, da ga prestraši to, kar si je sam izmislil. Postavlja si prve načrte in jih skuša uresničiti. Vendar so njegove želje marsikdaj neuresničljive, nesprejemljive in nerealne. Razvija se vest, notranji glas, ki ga usmerja in kaznuje, ki ga razdvaja znotraj samega sebe. Glavni konflikt je med otrokovo željo, neodvisno pobuditi aktivnosti, in občutki krivde zaradi nezaželenih in nepričakovanih posledic takšnih aktivnosti.

Starši pomagajo rešiti to krizo, če se pozitivno odzovejo na otrokove poskuse neodvisnosti, hkrati pa te težnje uskladijo z družbenimi pravili in nezaželeno vedenje preusmerijo na socialno sprejemljivo področje. Tako se otroci naučijo postavljati cilje brez strahu pred občutki krivde, saj so usklajeni z realnostjo in zahtevami okolja. Tu je temelj ambicioznosti in storilnostne motivacije. Če pa starši pretirano zavračajo otrokove pobude, jih kritizirajo in otroka ob neuspešnih poskusih ponižujejo, se razvijajo močni občutki krivde, ki zavrejo želje po uveljavljanju svojih sposobnosti in zamisli.

Lahko se razvijeta tudi prevelika storilnostna motivacija in ambicioznost. Mnogi odrasli mislijo, da je njihova vrednost odvisna le od tega, kaj bodo naredili v prihodnosti, ne pa tega, kar so v sedanjosti. Nenehno se naprezajo, njihov »motor« deluje celo tedaj, ko počivajo, kar pogosto pelje v psihosomatska obolenja.

V tem obdobju ima zelo velik pomen igra, saj je otrok v njej samostojen in vsemogočen. Z domišljjsko igro rešuje konflikte tako, da jih lahko večkrat na različne načine preigra.

Obdobje iniciativnosti nasproti krivdi sovpada s Freudovim faličnim stadijem psihoseksualnega razvoja.

Falična faza poteka med tretjim in petim letom. To je faza, v kateri otrok razvije svojo spolno identiteto. Za to spremembo stoji dozorevanje – šele v tem obdobju je genitalno področje razvito v polni meri in otrok začne dobivati občutke ugodja ob stimuliranju spolnih organov. V tem obdobju se otroci začnejo zavedati spolnih razlik.

Najpomembnejši dogodek v faličnem obdobju je po Freudovi teoriji Ojdipov kompleks, ki vključuje otrokova čustva do starša nasprotnega spola.

Ojdip je bil legendarni grški kralj, ki je, ne da bi vedel, ubil svojega očeta in se poročil s svojo materjo.

Freud je menil, da se pri dečkih razvije močna spolna ljubezen do matere. Zaradi tega deček svojega očeta vidi kot tekmeca in se ga hoče znebiti. Vendar je oče večji in močnejši kot deček, zato tega postane strah, da ga bo oče, če ga bo imel za tekmeca, kastriral. Ker je za dečka nemogoče, da bi živel v stalnem strahu pred grozečo kastracijo, ki mu povzroča ta konflikt, razvije mehanizem za spoprijemanje z njim in sicer tako, da uporabi obrambni mehanizem, ki se imenuje »identifikacija z agresorjem«. Deček začne poudarjati svojo podobnost z očetom, prevzame njegova stališča, načine izražanja in ravnanja. Dečkova spolna identiteta nastane, po Freudu, prav tako s procesom identifikacije.

6.9. RAZVOJ POJMA SAMEGA SEBE

V prvem stadiju razvoja pojma o sebi je otrok spoznal, da je on sam nekaj ločenega od sveta

(da obstaja jaz in ne – jaz – okolje) in da sta njegovo telo in on sam nekaj edinstvenega. Po tem obdobju se razvoj pojma samega sebe nadaljuje.

Otroci približno pri dveh letih začenjajo uporabljati svoje ime. Uporaba lastnega imena pri govorjenju o sebi je pomemben dogodek v razvoju pojma samega sebe.

Otrok kaže pri 3 letih pomembno vztrajanje na samostojnem lotevanju stvari. Pri tem je gonilna sila neodvisnosti lahko otrokov razvijajoč se pojem samega sebe. Otrok poskuša narediti čim več stvari sam in je ponosen ob svojih dosežkih.

Pri štirih letih se pojavi nova faza v širitvi pojma o sebi. Otrok začenja pojem o sebi širiti na »jaz in stvari, ki mi pripadajo« (»To je moja punčka«).

Šele pri 5 do 6 letih začenja otrok občutja o sebi, doživljanje sebe tudi verbalizirati. Pri petih letih ima otrok že izoblikovano sliko o sebi (samopodoba), ki je značilna za odrasle in vključuje tako pozitivne kot tudi negativne sodbe o njegovem lastnem telesu in značilnostih njegove osebnosti.

Otrok bo tako vstopil v šolo z v osnovi oblikovano sliko o sebi, o svojih zmožnostih, lastnostih, šola pa bo s svojim visokim vrednotenjem učne uspešnosti kot enega izmed kriterijev vrednotenja posameznika po svoje vplivala na nadaljnje preoblikovanje te slike.

6.10. RAZVOJ PROSOCIALNEGA IN ASOCIALNEGA VEDENJA V PREDŠOLSKEM OBDOBJU

Prosocialna vedenja so vedenja, ki drugim koristijo, povzročajo pozitivne učinke ter izboljšajo njihovo telesno ali duševno počutje.

K prosocialnemu vedenju prištevamo naslednje sposobnosti:

1. Empatija - sposobnost vživeti se v drugega, doživljati čustvo, ki ga doživlja drugi. Sposobnost empatije moramo ločevati od sposobnosti simpatije, ki pomeni sočustvovati z nekom. Sposobnost empatije je zelo pomembna za razvoj globljih in zadovoljivih medosebnih odnosov kot tudi za nudenje učinkovite pomoči komu, ki je v stiski.
2. Altruizem – sposobnost nujenja pomoči, želja pomagati drugim, ne da bi pri tem pričakoval zunanjo nagrado. Predšolski otrok zaradi egocentrizma oz. nespo-sobnosti, da si zamisli druge oblike doživljanja dane situacije, kot jih sam izkuša, tudi težko uvidi, da nekdo potrebuje pomoč. Z upadanjem egocentričnega načina spoznavnega dojetanja sveta se pojavijo razni načini medsebojne pomoči (od 2. do 6. leta).
3. Spodbujanje skupine – k doseganju skupnih ciljev ali skupnih koristi.
4. Razne druge oblike sodelovanja in konstruktivnega reševanja problemov na področju medsebojnih odnosov.

Za prosocialna vedenja je značilno upoštevanje potreb drugega.

Z izrazom individualizem označujemo vedenje, pri katerem si posameznik prizadeva, da bi dosegel kak absolutni uspeh oz. korist zase. Za tekmovanje, rivaliteto ali superiornost pa je značilno, da skuša posameznik doseči relativno korist zase (v primerjavi z drugimi) ali si prizadeva, da bi korist ali dobiček drugega zmanjšal. Najbolj se od prosocialnega vedenja

oddaljuje agresivnost, saj vključuje povzročanje duševne ali telesne škode drugemu. Za agresivna vedenja so značilni občutek neboljnosti in osramočenosti, strah, tesnoba ali potrtoost.

6.11. OBLIKE AGRESIVNEGA VEDENJA

Agresivnost je lahko izražena na fizični način ali v besedni obliki. Agresivnost je lahko zelo neposredna ali zavita v pretanjeno zbadanje in zasmehovanje.

(Horvat, 1987)

Opazovanja otrok od 2. do 5. leta so pokazala na določene razvojne značilnosti agresivnosti:

- S starostjo se v tem obdobju zmanjša pogostost in jakost izbruhov trme (po četrtem letu so še redki).
- Spremenijo se razlogi, ki najpogosteje vodijo do agresivnega vedenja.
- Z dozorevanjem prihaja do premika v načinu izražanja agresivnosti od pretežno telesne k besedni.
- V obdobju od 4. do 5. leta se otroci pogosto zdijo agresivnejši. Na povečano število frustracij in konfliktnih situacij v tem obdobju vpliva tudi spremenjen način igre.

Dejavniki, ki vplivajo na agresivnost

Na pogostost in intenzivnost agresivnega vedenja vpliva vrsta dejavnikov v otroku in njegovem okolju. Med dejavnike spadajo obravnavanje agresivnega vedenja in načini vzgajanja otrok.

1. Frustracija in agresivnost sta povezani. Če je bilo vedenje, s katerim smo težili k nekemu cilju oz. zadovoljivosti neke potrebe, ovirano, potem je večja možnost, da bo prišlo do agresivnega izbruha.
2. Način vzgajanja
Tudi odzivanje pomembnih odraslih na otrokovo agresivno vedenje vpliva na pogostost in intenzivnost bodočih agresivnih vedenj.
  - Odobravanje (nagrajevanje). Če se bomo na otrokovo agresivno vedenje odzvali z odobravanjem in nagrajevanjem, bomo to vedenje samo ojačili. Na otroka deluje ojačevalno tudi že samo to, da ga nagradimo za gledanje agresivnega modela (naučil se bo tehnik agresije).
  - Dovoljevanje. Učinki dovoljevanja agresivnega obnašanja so podobni učinkom nagrajevanja.
  - Posnemanje in učenje po modelu. Če je otrok v situaciji, da opazuje delovanje enega ali več agresivnih modelov, bo v igri skušal posnemati opazovano vedenje – njegova agresivnost se bo povečala in posplošila.
  - Kaznovanje. Ta odziv ne vodi sam po sebi do zmanjšanja agresivnosti. Kaznovanje nudi model agresivnega vedenja.
3. Vpliv družine
  - Nezaželeni in nespjeti otroci. Ti otroci pogosto čutijo pomanjkanje osnovne

- čustvene topline in sprejemanja.
- Nedosledna in nihajoča vzgoja. Starši so pri kaznovanju agresivnosti zelo nedosledni.
  - Ustrezni načini vzgajanja. Najmanj agresivni so otroci, ki rastejo v čustveno toplem okolju: kombinacija ne-dovoljevanja agresije, ne-kaznovanja in ne-odklanjanja.
4. Vpliv vrstnikov. Vpliv vrstnikov je lahko pozitiven ali nasprotno.
  5. Ravnanje v vrtcu. Tehnika ravnanja z agresivnimi otroki vključuje: odvrčanje pozornosti od agresivnega vedenja (ignoriranje – tudi z dolgimi pridigami lahko nekemu vedenju nudimo pozornost in ga ojačamo) in nudenje pozornosti kooperativnemu vedenju (odobravanje, pohvala, pozornost).

Odvajanje nezaželenega vedenja mora vedno spremljati učenje nasprotnega zaželenega vedenja.

6.12. MORALNI RAZVOJ

Z načini ugotavljanja moralnega presojanja pri otrocih in odraslih se je ukvarjal kognitivni psiholog L. Kohlberg (1963).

Zanimalo ga je proučevanje načinov, na katere ljudje rešujejo svoje moralne dileme. Moralni razvoj je proučeval tako, da je otrokom in odraslim predstavil vrsto problemov. Vsak od njih je ponujal dilemo med storiti nekomu dobro delo ali ubogati družbena pravila. Na primer, ena od njegovih dilem je bila primer moža, ki je vdrl v lekarno zato, da je za umirajočo ženo ukradel zdravilo. Proučevancem je naročil, naj presodijo, kaj je v tovrstnih primerih prav in kaj narobe ter kako naj bo napačno ravnanje kaznovano.

Tako Kohlberg kot Piaget sta moralni razvoj raziskovala tako, da sta otrokom različnih starosti pripovedovala zgodbe, ki so predstavljale neke vrste moralno dilemo. Ugotovila sta, da otroci različnih starosti na probleme navadno odgovarjajo različno.

Kohlberg je razvil teorijo o treh glavnih fazah moralnega razvoja, od katerih ima vsaka dve različni ravni:

Predmoralna faza ali predkonvencionalna faza

V tej fazi ima oseba določene nazore (ideje) zgolj zaradi njihove instrumentalne vrednosti (koristnosti) za osebo. Na prvi ravni te faze se oseba drži določenih moralnih nazorov zgolj zato, da se izogne kazni, medtem ko se na drugi ravni drži nazorov zato, ker to pomeni, da bodo drugi ljudje do nje prijazni (predšolsko obdobje).

Faza konvencionalne morale (konvencionalna faza)

V njej je posameznik zavzet za upoštevanje družbenih pravil. Na prvi ravni te faze si posameznik prizadeva za splošno družbeno obravnavanje in se zato, da bi ga dosegel, podreja (konformira) moralnim načelom drugih. Na drugi ravni pa posameznik razvije močno zavzetost za »zakon in red«, ker ima spoštovanje zakonov in pravil družbe za samo po sebi moralno pravilno.

Faza avtonomne morale (postkonvencionalna faza)

Posameznik razvije osebni moralni kodeks (zakonik) in ne sprejema avtomatično kodeksov, ki so jih postavili drugi ljudje. Na prvi ravni te faze posameznik zakone družbe sprejme zato, ker čuti, da so demokratično uveljavljeni v prid vseh. Na drugi ravni ljudje vzpostavljajo svoje moralne kodekse in načela z osebnim razmišljanjem o spornih zadevah. Pri razvijanju lastnih nazorov se lahko ne strinjajo z nekaterimi pravili družbe, če čutijo, da so moralno zgrešena.

Moralni razvoj

Šele v obdobju adolescence je zaradi višjega nivoja razvitosti kognitivnih sposobnosti (operacionalni nivo) možno presojanje na višjih nivojih. Med 13. in 16. letom narašča število presojanj na 3. nivoju moralnega presojanja (po L. Kohlbergu).

Za višje nivoje presojanja je značilno, da zahtevajo višje nivoje razvitosti kognitivnega razmišljanja kot tudi večje socialne izkušnje.

Tretji nivo moralnega razvoja je postkonvencionalni (postdogovorni) ali principialni (avtonomni) nivo moralnega razvoja.

Na tem nivoju poskuša posameznik oblikovati moralne vrednote in načela, ki imajo svojo veljavnost neodvisno od avtoritete in zakonov, ki veljajo v določeni družbi in skupini, kateri posameznik pripada. Sodbe pri moralnem presojanju temeljijo na splošnih načelih (npr. enakost človeških pravic...).

Etično znanje in poznavanje moralnih norm samo zase ne zagotavlja moralnega vedenja, čeprav ima nedvomno svoje nujno mesto v moralnem formiranju mladega človeka. Korelacija med moralnimi vrednotami, ki jih mladostniki poznajo in izpovedujejo, in med njihovim aktualnim ravnanjem je večkrat majhna, zlasti če živijo v neurejenih razmerah, ob celem sistemu družbenih nevrednosti, če pogrešajo vzgojni nadzor, ali če jim družba skoraj na vsakem koraku daje priložnosti, da strežejo svojim osebnim poželenjem.

6.13. IGRA PREDŠOLSKEGA OTROKA

Otroška igra ima svoje univerzalne značilnosti. S starostjo in razvojem se spreminja. V Sloveniji je najbolj razširjena klasifikacija otroške igre, ki jo je izdelal I. Toličič (1961).

6.13.1. RAZLIČNE VRSTE IGRALNIH DEJAVNOSTI DELI NA ŠTIRI SKUPINE:

1. Funkcijska igra: vključuje npr. otipavanje, prijemanje, metanje, tek, vzpenjanje, torej kakršnokoli preizkušanje senzomotornih shem na predmetih;
2. Domišljajska igra: vključuje različne simbolne dejavnosti, vključno z igro vlog;
3. Dojemalna igra: gre za dejavnosti, kot so npr. poslušanje, opazovanje, posnemanje, branje;
4. Ustvarjalna igra: vključuje npr. pisanje, risanje, oblikovanje, pripovedovanje, gradnjo.

Funkcijska igra

Funkcijske igre: gibati ude, glavo, poizkušati dvigniti se, plezati po »štirih«, vstati in sest, stati na prstih, plezati, skakati, telovaditi, prijemati, tipati, prenašati predmete, odpirati in zapirati pokrov, pospraviti igrače itd.

V funkcijski igri otrok preizkuša svoje zaznavno – gibalne sheme, to pa mu daje občutek zadovoljstva. Otrok v prvih dveh letih starosti preizkuša svoje razvijajoče gibalne in zaznavne funkcije, kar Piaget (1962) imenuje zaznavno-gibalna igra. Otrok hkrati neposredno manipulira s predmeti in jih raziskuje: njihove zaznavne značilnosti, npr. se sveti, je mehak, njihove funkcije in odzivanja na manipulacijo, npr. zvončklja, če ga trese, ropota, če ga spusti, se kotali..., kar Piaget (1962) poimenuje tudi raziskovalna igra.

Zaznavno-gibalno igro lahko delimo na (Rice, 1998):

- Zaznavno igro, v kateri otrok preko zaznavnih izkušenj spoznava svet okoli sebe;
- Gibalno igro, v kateri otrok razvije svoje mišičevje in okostje, pridobiva gibalne spretnosti in razvija zaznavno-gibalno koordinacijo, sprošča nakopičeno energijo.

Funkcijska igra je prevladujoča vrsta igre v prvem letu otrokovega življenja in večinoma edina vrsta igre, ki so jo zmožni šestmesečni dojenčki.

Že v drugem letu starosti lahko opazimo upad funkcijske igre, ki pa se skozi razvojno višje oblike nadaljuje skozi celotno predšolsko obdobje.

Konstruktivska igra

V konstruktivski igri otrok povezuje, sestavlja posamezne prvine igrače ter s tem gradi in ustvarja konstrukcijo, za katero je značilna večja stopnja strukturiranosti in sestavljenosti kot za igralno gradivo.

Piaget (1962) to vrsto igre opisuje kot akomodacijsko in jo uvršča na pol poti med igro in delom ter med igro in imitacijo.

Konstruktivsko igro lahko deloma primerjamo tudi z ustvarjalno igro, kot jo opisuje Toličič (1961), ko navaja, da so za igro pomembni gradnja, oblikovanje in pisanje.

Prva konstruktivska igra se pojavi že ob koncu prvega leta. Z leti je konstruktivska igra vse pogostejša in celovitejša. Malček praviloma najprej gradi in zgradi konstrukcijo, ki jo šele nato poimenuje, starejši predšolski otrok pa že vnaprej pove, kaj bo zgradil, in razlikuje tudi, kako bo to naredil.

Ta prehod odraža razvoj otrokovih spoznavnih sposobnosti (najprej si zamisli in predstavi, kaj bo zgradil in kako bo to izvedel), gibalnih spretnosti, zlasti drobnih gibov, ter koordinacije oko – roka.

Otrok igralni material najprej sestavlja in gradi po metodi poskusov in napak, kasneje pa vedno bolj spoznava načine povezovanja, razporejanja in kombiniranja prvin.

Dojemalna igra

Dejavnosti, ki jih umeščamo med dojemalne igre (Zupančič, 1999):

- Otrok poimenuje, kar vidi, poimenuje predmeti zunanje realnosti ali glasovno opisuje, kar počne (otrok gleda slikanico: »To je muca, tukaj so copatki«);
- Otrok sledi navodilom, torej izvaja neko dejavnost na pobudo ali zahtevo drugega, odgovarja na vprašanja (v igri otroku rečemo, naj da punčko spat, in otrok položi punčko v posteljico);
- Otrok daje navodila, verbalizira svoje pobude ali zahteve, sestavlja vprašanja (»Jaz bom zgradil avto, ti pa cesto«);
- Otrok dojema relacije, kar pomeni, da razume odnose med prvinami, ki jih spaja ali so spojene v igralnem kontekstu (otrok postavi skodelico na pripadajoči krožnik).

Simbolna igra

Za simbolno igro (domišljajska, igra »kot da«) je značilno, da je opredeljena z prvinami, ki so le mentalno reprezentirane in niso dejansko prisotne. Otrok v igri reprezentira neko dejanje, predmet, osebo ali pojav iz realnega ali domišljajskega sveta.

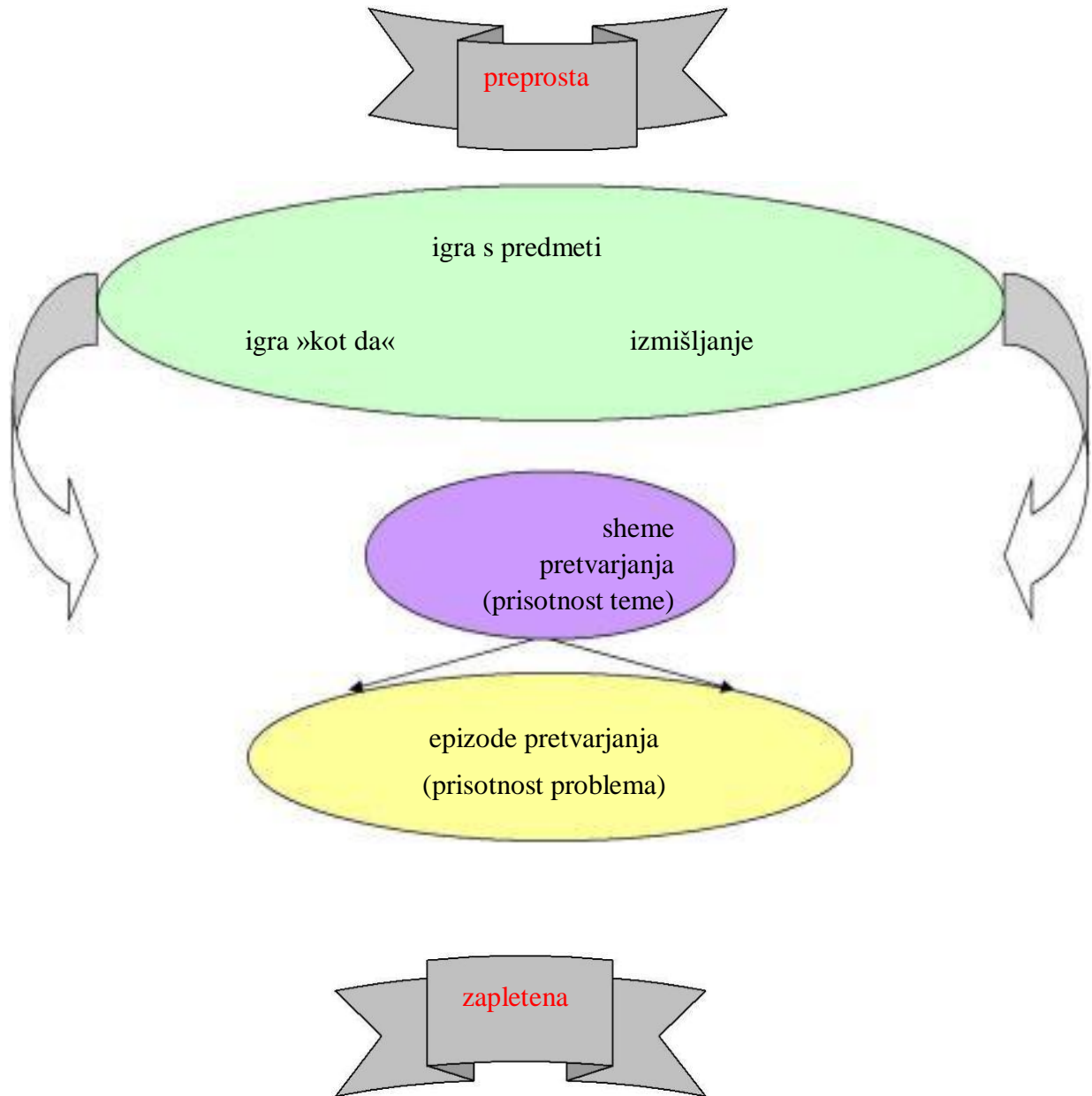
V igri uporablja simbole, pri čemer je simbol pojmovan kot izvrševanje nekih akcij.

V domišljajskih igrah se otrok vživlja v razne vloge, na primer v voznika avta, čeprav ima samo obrnjen stol. V takih okoliščinah situacija ni podobna resnični, vendar otroka to prav nič ne moti. Tisto, kar manjka, nadomesti njegova domišljaja.

V procesu vživljanja v razne vloge prevzema otrok določene funkcije. V simbolni igri otrok tudi zamenja vloge, ali pa vzame nekaj iz ene in združi z drugo.

V domišljajski igri pridejo do izraza razni vplivi okolja, vzgoje, otrokovo izkustvo, zlasti njegove želje in razne čustvene napetosti. Marsikatera otrokova želja se v resničnosti ne more izpolniti, medtem ko v igri s pomočjo domišljaje doseže svojo uresničitev.

Nivoji simbolne igre (Roskos, 1990)

Otrok večkrat svoje konflikte, ki se izražajo v čustveni napetosti, vnaša v igro, ne da bi se tega vedno zavedal. Z igro sprošča svojo notranjo čustveno napetost in potlačene afekte.

V simbolni igri se odraža preplet kognitivnih, sociokognitivnih, socialnih, jezikovnih in kulturoloških pogledov na otrokov razvoj, ki zahteva poznavanje določenih sposobnosti in spretnosti, ki definirajo razvojno stopnjo simbolne igre.

Igra s pravili

Igra s pravili se glede na celovitost razvojnih procesov, ki so v ozadju te igralne dejavnosti, praviloma pojavlja od drugega, tretjega leta starosti dalje.

Igra s pravili je najpogostejša igra med osnovnošolskimi otroki, mladostniki in odraslimi. Otrok se z igro s pravili sreča preko že izdelanih iger, ki so del kulture, v kateri odrasča, hkrati pa tudi sam sodeluje pri nastajanju in ustvarjanju novih iger.

6.13.2. ZNAČILNOSTI IGER

Vrsta skupnih značilnosti, ki opredeljujejo igro:

- V vsebini igre se odražajo pomembni dogodki in odnosi iz otrokovega življenja;
- Igrače in drugi igralni materiali sodoločajo igro;
- Je notranje motivirana in njen cilj je lahko igralna dejavnost sama;
- Igra otroka osebno močno angažira, zato je njena izraznost zelo velika;
- V igri se spontano prepletajo različna področja otrokovega razvoja od čustvenega, socialnega, gibalnega do spoznavnega;
- To je dejavnost; za katero je značilna visoka stopnja divergentnosti (otrok se v igri vede fleksibilno).

6.13.3. IGRE Z RAZVOJNEGA VIDIKA

Igralno dejavnost, ki je prevladujoča v prvem in deloma še v drugem letu starosti, običajno imenujemo funkcijska igra. To je igra, v kateri otrok razvija svoje osnovne funkcije predvsem z gibanjem in zaznavanjem. Otrokove funkcije so najprej vezane na njegovo lastno telo, nato na osebe okoli njega (sliši človeške glasove, vidi človeški obraz), zatem ga začnejo zanimati predmeti, zunanji svet (pri približno 6 tednih).

Ko se otrok igra z različnimi predmeti in igrači, postopoma spoznava različnost in podobnost med njimi (npr.: eni predmeti se kotalijo, drugi skačejo; predmeti so različni po otipu, zvoku ...) in stalnost (predmet obstaja tudi, ko ga ne vidi).

Ne glede na to., da je v prvem letu starosti prevladujoča funkcijska igra, ima otrok od šestega meseca starosti dalje zelo rad otroško družbo.

S starostjo postaja otrokova igra vse bolj sestavljena in vse raznovrstnejša. V igralni aktivnosti se pojavljajo že velike razlike. Razlike nastanejo zaradi vrste dejavnikov.

Pri starejšem predšolskem otroku prihaja vse bolj v ospredje igra v skupini na račun individualne igre. Otroci vse bolj pogosto izbirajo za soigralce enako stare otroke istega ali različnega spola.

6.14. RISBA PREDŠOLSKEGA OTROKA

Otroške risbe so s starostjo otrok vse bolj proporcionalne, realistične in vključujejo večje število elementov in detajlov.

Otrok praviloma začne s risanjem med dvanajstim in petnajstim mesecem starosti, največkrat na pobudo staršev. To je tudi starostno obdobje razvoja prve besede, kar kaže na to, da gre za vzporeden razvoj več načinov izražanja. P. Smith (1993) meni, da obstaja med razvojem likovnega izražanja in govora kar nekaj podobnosti, saj obe izrazni obliki temeljita na razvoju otrokovih sposobnosti in vključujeta razumevanje sveta, prav pri teh dveh načinih izražanja pa človek dosega višjo stopnjo kompetentnosti kot pri drugih.

Otrokova pozornost je pri začetnem likovnem izražanju izrazito usmerjena na gibe oz. na premikanje roke in na sledi, ki jih pušča pisalo, s katerim riše.

Prvo obdobje likovnega izražanja imenujemo čečkanje in predstavlja najnižjo razvojno stopnjo risanja.

6.14.1. ČEČKANJE

Prvi likovni izrazi otroka se pojavijo mnogo kasneje kot prve oblike igralne aktivnosti, na kar vpliva splošna razvitost otrokovih telesnih in duševnih funkcij.

Prvo obliko otrokove risbe imenujemo čečkanje. Otrok riše in preprosto uživa v svojih kinestetičnih občutkih in v tem, da za pisalom, ki ga vleče, ostaja sled. Končni izdelek tega risanja nima pomena, ker zaradi tega tudi ni začel te igre. Zaradi te lastnosti jo nekateri avtorji imenujejo **kinestetična risba**.

Načini gibanja zgornje okončine in dlani:

- Vertikalni lok: gre za močan gib roke navzdol, tako da ta trči ob predmet; –
- Horizontalni lok: gre za krožni gib, usmerjen na horizontalno površino;
- Dejavnost »porini – povleči«: ko otrok drži pisalo, ga porine od sebe, potem pa zamenja smer in pisalo spet povleče k sebi. Ta dejavnost je prepoznavna v črtah, ki jih otrok na papirju vleče od sebe in potem zopet nazaj k sebi.

Čečkanje se razvija. Sprva otrok čečka in pri tem ne pazi, če gre črta preko risalne površine. Kmalu se otrok že toliko motorično izuri in nadzira svoje gibe, da se drži samo risalne površine. Črte postajajo vse manj neurejene, otrok prične risati po svojem vzorcu.

6.14.2. STOPNJA SIMBOLIČNEGA RISANJA (RISBE PREDŠOLSKEGA OTROKA)

Pri risanju kot simbolni reprezentaciji otrok uporablja različne oblike in linije, ki so pravzaprav »nosilci pomena«. Za razliko od govora, kjer imajo besede arbitraren, konvencionalen pomen, je pomen oblik in drugih grafičnih znakov na področju likovnega izražanja bolj ekspresiven.

V risbah otrok se odražajo različni vidiki reprezentacije:

1. Konfigurativni, ki se nanaša na prostorske dejavnosti;
2. Dinamični, ki se nanaša na dejavnost;
3. Specifični, ki se nanaša na risanje s specifične perspektive;
4. Specifičnost predmeta, ki se nanaša na glavne značilnosti predmeta.

Posamezna risba lahko vključuje enega ali več naštetih vidikov.

Prvi preskok na višji nivo risanja poteka na notranjem miselnem nivoju. Nekje med drugim in tretjim letom starosti otrok praviloma še zmeraj naredi izdelek, ki ima vse značilnosti čečkanja. Novo pa je to, da ta izdelek že poimenuje in ta izdelek mu nekaj predstavlja. To obdobje imenujemo obdobje naključnega ujemanja s predmetom. Sprva otrok nariše stvar in jo šele nato poimenuje, med tretjim in četrtem letom pa že praviloma vnaprej pove, kaj bo narisal, četudi je potem narisani objekt ali dogodek daleč od tistega, kar je bilo najavljeno.

Tri ter tri-in-polletni otroci, ki so šele začeli s simbolnim risanjem, imajo lahko težave s koordinacijo različnih gibov roke. Gre za tako imenovani »neuspeli realizem«, ko otroku ne uspe narisati tega, kar si je zamislil, praviloma zaradi neuspešne vzpostavitve ustreznih prostorskih odnosov.

Obdobje likovnega izražanja od treh do šestih let imenujejo nekateri avtorji obdobje predshematske stopnje risanja. Otroci najprej uporabljajo le nekaj oblik, s katerimi predstavljajo različne stvari. Tako npr. krožne linije predstavljajo glavo, telo, oči, nos ali roko.

Zgodnje sheme, ki se pojavijo v otroških risbah, so zelo grobe in enostavne, otroci lahko sheme za prikazovanje istih stvari tudi spreminjajo. Tako iste predmete rišejo različno, odvisno od teme risanja, razpoloženja, poznavanja predmetov in izkušenj.

Z razvojem likovnega izražanja se pojavi tako imenovano obdobje shematizma ali shematske faze. Nekateri drugi psihologi obdobje risbe v predšolski dobi imenujejo obdobje intelektualnega realizma. Bistvo teh oznak je v tem, da predšolski otrok sploh ne riše samo tistega, kar vidi (to še najmanj), temveč predvsem tisto, kar o predmetih ve in kar do njih čuti. To obliko izražanja imenujejo nekateri rentgenska risba.

Sprva poimenuje otrok svoj prvi likovni izdelek različno – zdaj lahko pomeni eno in čez uro že nekaj povsem drugega. Kasneje otrok tudi enega in istega predmeta ne riše vedno enako, čeprav se posamezni deli slike ne spreminjajo več. Šele nato dobijo risbe stalno obliko in postanejo shematične.

Simbolnemu risanju sledi razvojna stopnja realističnega risanja, ki je najbolj značilna za otroke med devetim in dvanajstim letom starosti.

6.14.3. RISBE ČLOVEŠKE FIGURE

Človeški lik ima v likovni dejavnosti zelo zanimiv razvoj. Sprva je to samo glavonožec

(krogla, iz katere sta potegnjeni dve črti), ki šele kasneje dobi označene oči, nato izdelan trup, popoln obraz ter nazadnje tudi izrisane okončine.

Ta razvoj poteka pri vseh otrocih bolj ali manj stalno in v psihologiji poznamo poseben test »risanje moža«, s katerim lahko na splošno dokaj dobro ocenimo otrokov splošni miselni razvoj na posamezni starostni stopnji.

V risbi predšolskega otroka izstopa predvsem tisto, kar je zanj pomembno in kar občuti kot nekaj, kar zasluži pozornost. Zaradi tega je pogosto težko do podrobnosti razumeti vso dinamiko otrokove risbe.

Če je tisto, kar otrok na predšolski stopnji riše, pretežno za njegove duševne zmožnosti, potem stvari v svoji risbi poenostavi ali pa kar izpusti. Zaradi še ne povsem razvite fine motorike le redko v risbi najdemo fine detajle, pa tudi vse črte se vedno ne spajajo ravno natančno in pod zahtevanimi koti. To otroka praviloma ne moti in ni prav, če ga želimo na silo naučiti risati pravilno. Tako lahko samo zavremo spontani proces otrokovega izražanja, njegovemu likovnemu izrazu pa jemljemo spontano otroško ustvarjalnost. Predšolski otrok zelo rad slika in oblikuje iz gline, plastelina in drugih materialov.

6.15. LEVIČAR ALI DESNIČAR?

Še vedno se najdejo starši, ki so zaradi levičarstva otroka hudo zaskrbljeni. Nekateri še vedno menijo, da je to posledica nevrološke okvare. Odlično pa se znajdejo starši, ki so tudi sami levoročni saj nikoli ne komplicirajo in svojemu otroku znajo pomagati.

Ljudje, ki bolj spretno uporabljajo levo kot desno roko je približno okrog 15 odstotkov, med njimi je tudi več moških kot žensk. Nekoč so imeli levičarji veliko težav saj jih je družba nekako »izločala.« Novejše raziskave pa kažejo, da je večina levičarjev bolj prožnih pri rabi obeh rok kot desničarji.

6.15.1. RAZVOJ LATERALNOSTI

Otrok najprej uporablja obe roki hkrati in enakomerno, že dojenček, ki bo skušal prijati igračo ne bo izbiral »prave« roke. Če otrok kasneje občasno uporablja levo roko, še ni nujno, da se bo razvil v levičarja. Pogosto se pojavljajo obdobja, ko pri otroku prevladuje nagnjenje k desni, drugič k levi roki. Nekje pri četrtem letu starosti se pri otroku že pokaže dominantnost ene roke.

6.15.2. AMBIDEKSTRIJA

To je primer, ko so osebe obojeročne. Enakovredno lahko uporabljajo obe roki. Nekateri na primer jedo z desno roko za vse ostale aktivnosti pa uporabljajo levo roko. Spet drugi celo pišejo z obema rokama. Marsikateri otroci pa so na začetku precej zmedeni in za njih tako »lovljenje« ni tako enostavno.

6.15.3. PREUSMERJENI LEVIČARJI

Nekoč so na levičarstvo gledali kot na okvaro. Na žalost pa se še danes najdejo ljudje, ki to jemljejo kot slabo navado, ki naj bi se je otrok čim prej odvadil. Nekateri straši so mnenja, da bodo otroku pomagali, če ga bodo »preusmerili« na desno roko. Prepričani so namreč, da se bodo otroci lažje znašli kot desničarji in ne levičarji. Otroku doživlja preusmerjanje kot nekakšno nasilje. Pri otroku pa se zato lahko pojavijo tudi druge motni kot so jecljanje, spremembe vedenja, nevroze, motnje branja in pisanja, težave z grafomotoriko...

6.15.4. POMOČ LEVOROČNEMU OTROKU

Starši desničarji imajo nemalo težav pri učenju otroka levičarja. nekaterih veččin je levičarja težko naučiti. Levoročen otrok je kot zrcalna slika desnoročnega starša, zato je najbolje je, da otroka učite določenih gibov tako, da sedite nasproti njega.

6.15.5. VLOGA MOŽGANOV

Človeški možgani so razdeljeni na dve hemisferi, levo in desno. Oba režnja sta na več mestih povezana, po teh povezavah pa med njima potekajo informacije. V desni polovici možganov so centri za vidne, prostorske in intuitivne procese, leva stran pa nadzoruje govor, logiko in mišljenje. Obe polovici sodelujeta pri izvajanju različnih nalog. Tudi desna polovica možganov nadzoruje govor, logiko in mišljenje, vendar v veliko manjši meri kot leva, isto pa velja za to polovico glede vidnega in prostorskega nadzora.

7. PSIHOLOŠKE POSEBNOSTI OTROK OB VSTOPU V ŠOLO

Vstop v šolo in začetno obdobje šolanja pomeni spremembo celotnega življenjskega stila in dejavnosti otroka. To obdobje je enako zahtevno, tako za otroke, ki vstopajo s šestimi, kot za otroke, ki vstopajo s sedmimi leti.

Opažanja fiziologov, psihologov in pedagogov kažejo na to, da so med prvošolci otroci, ki se zaradi individualnih psihofizičnih posebnosti težko prilagajajo na nove pogoje, le delno ali pa sploh ne sprejmejo šolskega reda in težko usvajajo učni program. Običajno se ti otroci znajdejo med ponavljalci razredov. Lahko nas skrbi dejstvo, da tradicionalni izobraževalni sistem ne zmore poskrbeti za te otroke. Enaka ali pa še bolj zaskrbljujoča je nesposobnost tega sistema zagotoviti ustrezen izobraževalni nivo za otroke z nadpovprečnimi psihofizičnimi in intelektualnimi zmožnostmi.

Otroku se z vstopom v šolo spremeni socialni položaj, postane prvošolec. Prehod od igre, ki je bila otrokova osnovna dejavnost v predšolski dobi, k učenju je postopen. Opazne so individualne razlike v razvoju otrok.

7.1. OSNOVNE ZNAČILNOSTI PSIHIČNEGA IN FIZIČNEGA RAZVOJA

Fizični razvoj	Psihični razvoj
<ul style="list-style-type: none"> – Možgani so razviti skoraj tako kot pri odraslem. – Otrok je motorično dobro razvit. – Proces okostenitve se nadaljuje. – Razvoj hrbteničnih lokov ni zaključen. – Fina motorika dlani intenzivno napreduje. 	<ul style="list-style-type: none"> – Procesi občutenja, zaznav in predstav so bolj razviti od mišljenja. – Prevladuje predoperacijska faza mišljenja. Pojavljajo se zametki logičnega mišljenja. – Miselni procesi niso dovolj izoblikovani: <ul style="list-style-type: none"> • Otrok ima težave z upoštevanjem več kot ene lastnosti objekta. • Otrok težko določi najpomembnejšo lastnost. • Otrok težko usmeri miselne dejavnosti v reševanje novih nalog.

Pripravljenost otroka na učenje v šoli predstavlja enega od pomembnejših rezultatov razvoja v predšolski dobi in je osnova za uspešno učenje v šoli. Tipične lastnosti fizične in psihične razvitosti predšolskih otrok nam dovoljujejo, da jih aktivno pripravljamo na učenje v šoli in na življenje v šolski skupnosti.

Izsledki psihologov in pedagogov prepričljivo potrjujejo, da igrajo pri vsestranskem razvoju in pripravi otroka na šolo izredno veliko vlogo praktične aktivnosti: igra, delo ter

sistematične učne dejavnosti. Pri teh aktivnostih se uspešneje razvija otrokova volja do učenja, njegova samostojnost in organiziranost.

Ko prestopi šolski prag, vstopi otrok v nov svet – svet učenja. Učenje postane osnovna dejavnost rastočega, razvijajočega se človeka, bistvo njegovega življenja. Učne aktivnosti postavljajo pred malega šolarja velike zahteve. Naloga odraslih mu je pri tem pomagati, da bi jih zmožel izpolniti.

Nikoli in nobeno učenje ni lahko. Vedno je povezano fizičnimi, umskimi in nravstvenimi napori. Pripravljenost otroka na šolo ni le sposobnost reševati naloge, znati šteti in brati.

Pripravljenost na učenje v šoli je potemtakem umska pripravljenost oz. pripravljenost celotne osebnosti otroka na učne aktivnosti ter na nov družbeni položaj šolarja.

7.2. RAZVOJ OSEBNOSTI OTROKA PO VSTOPU V ŠOLO

Razvoj otrokove osebnosti, predvsem njegove samopodobe, se nadaljuje. V procesu usvajanja moralnih norm se oblikujejo sočustvovanje, skrb in aktiven odnos do življenjskih dogodkov. V otrokovem vedenju je več samostojnosti in malo samoobvladovanja. Opazna je tendenca prevlade družbeno-pomembnih nad osebnimi motivi. Samoocena je v tej starosti relativno dovolj pravilna in trdna, večkrat previsoka kot prenizka.

Značilnosti razvoja otrokove osebnosti

V dejavnosti	V komunikaciji
<ul style="list-style-type: none"> – Simbolna igra. – Produktivne oblike dejavnosti. <p>Težave:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Pri prehodu od zunanjega k notranjemu načrtovanju dejavnosti. – V samoregulaciji vedenja in dejavnosti. – V sposobnosti ocenjevanja osebnosti drugih. 	<ul style="list-style-type: none"> – Komuniciranje med delom. – Spoznavna komunikacija. – Prevladuje medosebna komunikacija z vrstniki, sorodniki, vzgojiteljem in drugimi ljudmi v otrokovi bližini.

7.3. OBLIKE PRIPRAVLJENOSTI OTROK NA ŠOLO

Razlikujemo tri osnovne oblike pripravljenosti otrok na šolo:

- Psihološka pripravljenost,
- Fizična pripravljenost,
- Specialna pripravljenost.

K psihološki pripravljenosti prištevamo:

- Osebnostno in socialno-psihološko pripravljenost,
- Intelktualno pripravljenost,
- Emocionalno-značajsko pripravljenost.

Psihološka pripravljenost

Oglejmo si bolj podrobno komponente psihološke pripravljenosti otrok na šolo.

Osebnostna in socialno-psihološka pripravljenost

Ta vključuje oblikovanje pripravljenosti, da otrok sprejme novi socialni položaj šolarja, ki ima krog pomembnih obveznosti in pravic ter v primerjavi s predšolskim otrokom v družbi zavzema drugačen položaj. Ta pripravljenost se odraža v otrokovem odnosu do šole, učiteljev in pouka, v sposobnosti vključevanja v otroški kolektiv ter sodelovanja z drugimi otroki.

Te lastnosti zagotavljajo prilagoditev na nove socialne pogoje.

Intelktualna pripravljenost

Ta pripravljenost se pri otroku odraža v pridobivanju določenega obsega znanj, v doseganju konkretnih znanj ter v razumevanju običajnih znanstveno podprtih zakonitosti. Intelktualna pripravljenost torej vključuje oblikovanje določenih umskih spretnosti, npr. sposobnost opredeliti učno nalogo. To zahteva razvoj sposobnosti navduševanja, razvoj sposobnosti iskanja vzrokov opažanj, iskanja podobnosti in razlik predmetov ter osvajanja novih besed. Za vse to moramo otroku omogočiti razvoj želje po spoznavanju, s tem da mu zagotovimo zadosten nivo miselnih aktivnosti, ki mu bodo dale potreben obseg znanja o svetu, ki ga obdaja.

Ne smemo zanemariti pravilnega senzoričnega razvoja. Pri tem mora otrok osvojiti senzorične vzorce in sposobnost preiskovanja predmetov.

Pri predšolskem otroku mora biti razvita glasovna kultura besed: izgovorjava glasov, emocionalna kultura govora, fonetični sluh, pogovorni jezik.

Vsi psihični procesi morajo biti pri otroku na zadostni razvojni stopnji. Otrok mora biti sposoben osredotočiti svojo pozornost na razne naloge, npr. na pisanje elementov črk. Razvoj čutnih zaznavanj in mišljenja vodi otroka v sistematično opazovanje in proučevanje predmetov in pojavov. Omogoča mu poiskati bistvene značilnosti predmetov in pojavov, omogoča mu presojo in sklepati.

Emocionalno-značajsko pripravljenost

Ta se pri šolskem otroku kaže v sposobnosti vztrajati in truditi se, da dela to kar od njega

zahtevata pouk in režim šolskega življenja. Otrok se mora znati obvladovati, nadzirati svoje umske dejavnosti in svoje motive podrediti šolskemu redu. Pri otroku mora biti izdelana organiziranost, da npr. pravočasno začne in konča svoje delo, da ima urejeno svoje delovno mesto med poukom in izven pouka.

Fizična pripravljenost

ost

Fizična pripravljenost otroka na šolo se kaže v njegovem splošnem fizičnem razvoju, v razvoju čutilnih organov, v razvitosti malih in velikih mišičnih sistemov. Za uspešno šolanje prvošolčka sta njegova fizična pripravljenost in stanje njegovega zdravja še posebej pomembna. Pravilna organizacija telesne vzgoje v družini blagodejno vpliva na izpopolnjevanje vseh življenjskih funkcij, rast fizične kondicije ter krepi zdravje otroka.

Specialna pripravljenost (funkcionalna)

Uspešnost učenja otroka v šoli je v veliki meri odvisna od tega, kako dobro je nanjo pripravljen. Na žalost mnogo otrok prihaja v šolo nezadostno pripravljenih ali pa sploh nepripravljenih. To po eni strani pojasnjujemo s tem, da večina staršev ne razume pomembnosti tega vprašanja, po drugi pa s pomanjkanjem konkretnih in razumljivih priporočil staršem na to temo.

Pod specialno pripravljenostjo otroka na šolo razumemo to, kako je otrok seznanjen z začetnimi oblikami računanja, branja in pisanja. Ta priprava se običajno začne vsaj pri doseženi pet do šestletni starosti otroka, to je skoraj na samem pragu šole.

Kako začeti pripravo otroka na šolo? Kako to napraviti najboljše? Česa in kako naj ga učimo? Kdo mora pripravljati otroka na šolo? Desetine takih in podobnih vprašanj ne begajo samo strokovnjakov ampak tudi starše. Enotnega recepta za vse ni in ga niti ne more biti: z enim otrokom moramo več govoriti, drugega bolj poslušati, s tretjim tekati in poskakovati, a četrtega učiti sedeti po minutkah in zbrano delati. Otroka moramo obvezno pripravljati na šolo. Učimo ga od trenutka rojstva dalje. Vse, česar se otrok nauči, in najpomembnejše, česar se je sam naučil v ranem otroštvu, se nam stokratno poplača.

Seveda lahko srečamo tudi drugačna mnenja. Eni smatrajo, da moramo začeti pripravljati otroka pri starosti treh let, drugi - eno leto pred vstopom v šolo. Kljub vsemu pa je ves čas razvoja otroka do šole z vsemi njegovimi posebnostmi čas priprave otroka na šolo. Najpomembneje je najti zlato sredino, brez pretiravanja, brez dresiranja. Od otroka ne smemo zahtevati nečesa, česar ni sposoben napraviti, samo zato, ker »drugi to že znajo«.

Dati mu moramo priložnost, da občuti zadovoljstvo nad svojimi dosežki, in šele potem preiti na kaj novega, bolj zahtevnega. Cilj vsega naj bo vedno za korak naprej, vendar realno dosegljivo, ustrezno otrokovim sposobnostim. Vendar morajo starši vedeti, da se pri otrocih, ki so doživeli neuspeh, znižuje volja do učenja, znižuje zanimanje za novo, neznano, kar otežuje sam proces učenja.

Na kratko lahko narišemo »antiportret« budočega šolarja:

- Pretirana igrivost;
- Nezadostna samostojnost;

- Impulzivnost, nenadzorovano obnašanje, hiperaktivnost;
- Nesposobnost komuniciranja z vrstniki;
- Težko komuniciranje z nepoznanimi ljudmi, uporno odklanjanje kontaktov, nerazumevanje svojega statusa;
- Nesposobnost koncentriranja na nalogo, težavno sprejemanje ustnih in drugih navodil;
- Nizek nivo poznavanja obkrožajočega sveta, nesposobnost posploševanja, klasificiranja ter določanja podobnosti in razlik;
- Slabo razvita fina koordinacija gibov rok ter vidno-motorične koordinacije (nesposobnost izpolnjevanja nalog risanja, nesposobnost spretnega ravnanja z drobnimi predmeti);
- Nezdostno razvito pomnjenje;
- Moten govorni razvoj (to je lahko nepravilna izgovorjava ali reven besedni zaklad, nesposobnost izražanja svojih misli itd.).

Po pravilu te »pomanjkljivosti« ne nastopajo posamič, ampak kompleksno, kar znatno otežuje adaptacijo šoli ter nadaljnje učenje.

Vsi starši ne razumejo, da je priprava na šolo njihova skrb. Mnogi, predvsem tisti, katerih otroci obiskujejo otroške predšolske ustanove, poskušajo vse skrbi prevesti na vzgojitelje v otroških vrtcih in neredko se celo razburjajo nad slabim in nezadostnim delom z otroki. Drugi verjamejo, da bo vse prišlo samo po sebi, in da pripravi na šolo ni potrebno posvečati posebne pozornosti. Seveda v otroških vrtcih poteka specialna priprava, vendar, kdo pozna otroka bolje od staršev, kdo lahko najde najbolj učinkovit pristop k njemu, kdo lahko pokaže več ljubezni in potrpljenja, potrebnih pri delu z malčkom. Prav družina in starši morajo in zmorejo odigrati odločilno vlogo pri pripravi otroka na šolo.

Intelektualna priprava

Oblikovati moramo intelekt otroka. Intelektualna priprava na šolo predstavlja obstoj določenih znanj o obdajajočem svetu, predmetih in pojavih. Ali je za ta znanja potrebno posebno učenje v namensko odrejenem času? Morda! Včasih se pojavi taka potreba, v glavnem pa to poteka vsakodnevno, istočasno z drugimi pripravami. Zanje je potrebno:

- Izrabiti vsako priložnost občevarjanja: pogovarjati se z malčkom, odgovarjati na njegova vprašanja o knjigah in vsem ostalem;
- Pripravljati otrokom izlete po četrti ali v druge kraje z obvezno analizo videnega;
- Zavestno pripravljati situacije, v katerih se napovedi in pričakovanja ne ujemajo z realnimi dejstvi (zelo koristno za otrokov umski razvoj);
- Vzdušje doma mora biti umirjeno, starši pa potrpežljivi;
- Starši morajo s svojimi dejanji dajati otroku deber zgled;
- Otrok mora imeti doma na voljo dovolj materiala za svoj razvoj;
- Uporabljati moramo različne oblike didaktičnih iger;
- Gojiti moramo različne oblike umetniških dejavnosti;
- Vzpodbujati vse oblike iger doma in na svežem zraku.

Ta spisek lahko podaljšujemo do neskončnosti.

Otrok gre v šolo. Odrasli ljudje smo ga pripravljali na ta dogodek nekaj let, postopoma in potrpežljivo. Rezultat tega truda mora biti otrokova želja do učenja in spoznavanja novega.

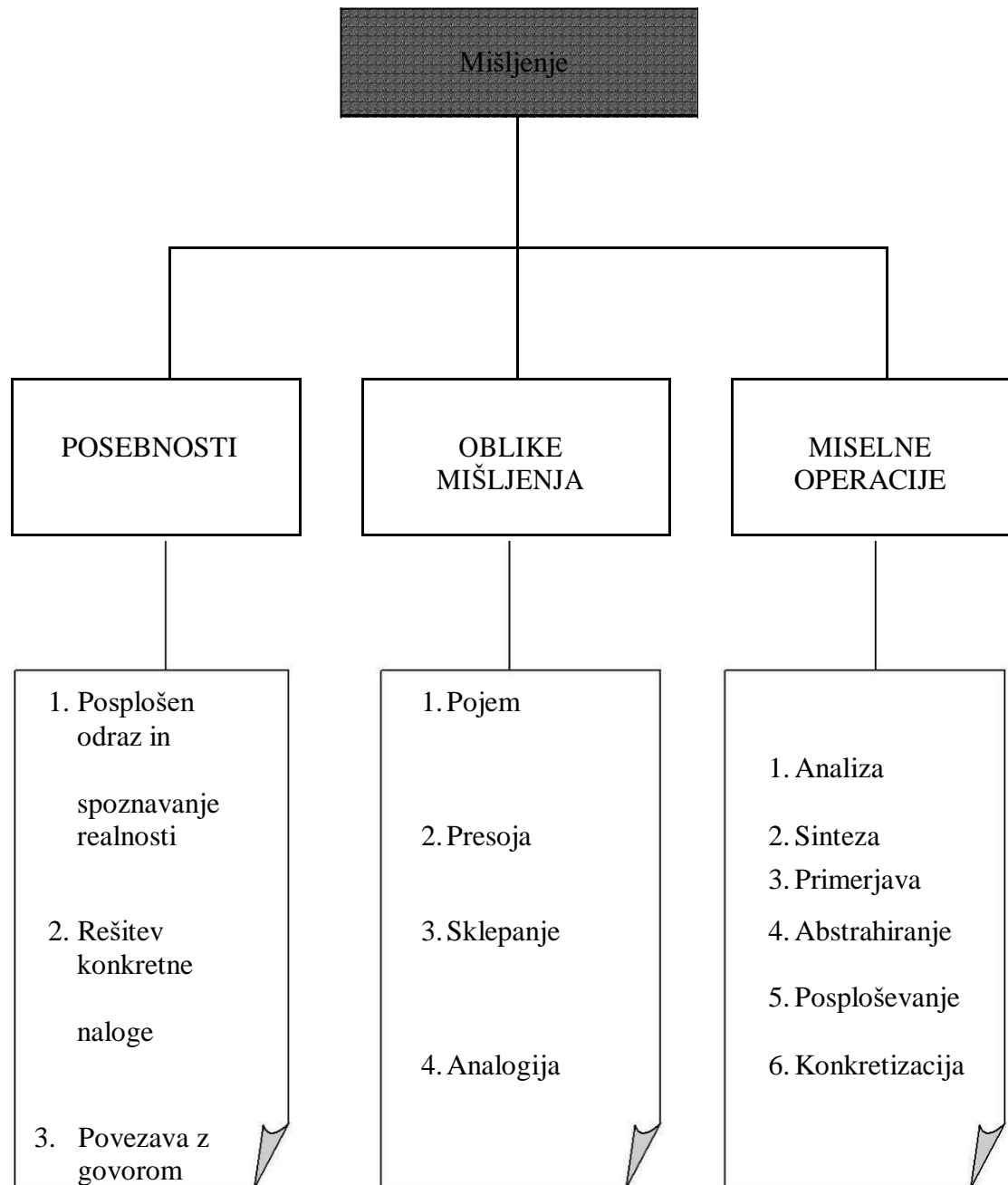
Torej, priprava otroka na šolo mora biti kompleksna in potekati skozi vsa leta predšolske dobe.

7.4. RAZVOJ MIŠLJENJA

Pogoste so predstave o otroku kot majhnem, še ne povsem odraslem, ki manj ve in slabše razume življenje. Razlike med otrokom in odraslim so zgoj količinske. Seveda je takšno pojmovanje povsem zgrešeno. Otrok s svojim delovanjem znotraj sveta odraslih in s sodelovanjem z odraslimi postaja tvorec svojih znanj. Zato si mora po besedah J. Piageta (1952) » ... zgraditi svojo posebno logiko mišljenja, različno od logike odraslih.«

Mišljenje je psihični spoznavni proces, ki ima svoje specifične karakteristike in značilnosti.

Karakteristike in značilnosti mišljenja

Vir: Rean (2002, 109).

Geraldine Chapey (University Press of America, Inc. 1986) je izdvojila šest umskih oz., kot jih je sama poimenovala, specifičnih spoznavnih procesov: spoznavanje, razumevanje, kratkotrajni spomin, nadaljevalno mišljenje, razčlenjevalno mišljenje in ocena.

Spoznavanje

To je osnovna miselna operacija v odnosu do vseh ostalih. Proces spoznavanja označuje zavedanje že videnega.

Razumevanje

Ta miselna operacija je usmerjena na obvladovanje oz. osmišljenje slišane ali videne.

Kratkotrajni spomin

Ta miselna operacija je namenjena sprejemu in ohranjanju novih informacij.

Nadaljevalnomišljenje

Ta miselna operacija omogoča izdelavo logičnega zaključka povedane in situacije ali izdelavo očitnega odgovora.

Razčlenjevalnomišljenje

Proces te miselne operacije predstavlja tako neposreden tok misli kot tudi pripravljenost na spremembo njegove smeri. Odgovore na razčlenjevalna vprašanja lahko klasificiramo po številu predlaganih variant – hitrost, in po njihovi raznovrstnosti – gibkost.

Ocenjevalnomišljenje ali presoja

Pod to miselno operacijo razumemo sposobnost uporabe nakopičenih znanj za primerjanje ali oceno z zornega kota podobnosti, prikladnosti, zanesljivosti, splošne sprejemljivosti ali konec koncev pravilnosti.

7.5. KAJ IN KAKO UČITI PRED VSTOPOM V ŠOLO

Kadar govorimo o učenju, po pravilu mislimo na učenje v šoli. Dejansko se učenje začne ob rojstvu s ciljem usposobiti otroka za izpolnjevanje zahtev življenja.

Po mnenju strokovnjakov je učljivost otroka, to je hitrost napredka v umskem razvoju, bistveno večja kot odraslega. E. Thorndike meni (1913), da otrok pri treh letih napravi že pol poti svojega umskega razvoja. Raziskave kažejo na to, da je učljivost šolarjev v nižjih razredih večja kot v višjih. Ob tem poteka učenje otroka v glavnem skozi komunikacijo z odraslimi in starejšimi vrstniki med raziskovalno in igralno dejavnostjo, to je izven organiziranega pedagoškega procesa. Zaplete, ki se pojavljajo pri sistematičnem učenju predšolskega otroka lahko predvidimo, če gledamo na učenje kot na posebno obliko otrokovega vedenja.

Vedenje kot učenje je odvisno od otrokove zrelosti in funkcionalnega nivoja njegovih možganov. Tako je po prepričanju psihologa A. P. Lurije (1973) vedenje otroka v prvih dveh letih njegovega življenja določeno z dozorevanjem možganskih spominskih centrov. Le pri njihovi zadostni razvitosti je mogoča usmerjena pozornost, beleženje in obnavljanje dejstev in besed.

Predšolski otrok mora znati materin jezik, poznati številne igre in pravila vedenja, obvladovati svoje telo in še mnogo, mnogo drugega.

Nikoli nobeno učenje ni lahko, vedno je povezano s fizičnimi, duševnimi in umskimi napori. Pripravljenost otroka na učenje v šoli nikakor ni le obvladovanje znanja, reševanja nalog in branja. Otroku, ki vstopi v prvi razred, je najprej človek – osebnost. On veliko ve in zna, v njem so se že, zadostno ali nezadostno za njegovo starost, izoblikovali spoznavni interesi, potrebe in želja po pridobivanju novih znanj in spretnosti. Učenje zahteva zdravega in delazmožnega otroka.

Učenje je delo. Kot vse druge oblike človeškega dela zahteva vlaganje fizičnih naporov. Zato moramo otroka navaditi na pravilno izmenjavo igre in dela, pouka in oddiha. Le tako se bo z veseljem in uspešno učil v šoli oz. v celoti izpolnjeval naloge šolarja.

Na pripravo otroka na šolo ne smemo gledati kot na selektivno oblikovanje posameznih nujnih navad, kot so znanje branja, štetja itd., ampak kot na del njegovega biološkega in socialnega razvoja.

Mnenja psihologov in pedagogov o tem, kdaj začeti pripravo otroka na šolo, niso enotna. Eni priporočajo začetek pri treh letih, drugi eno leto pred vstopom v šolo, tretji v zgodnjem otroštvu. Eno je gotovo, otroka lahko pripravljamo na šolo oz. učimo dobesedno od rojstva. Celotno obdobje razvoja otroka do šole z vsemi njegovimi posebnostmi je čas njegove priprave na šolo. Otroku moramo dati možnost občutiti zadovoljstvo nad doseženim obenem s postopnim prehodom k novi dejavnosti. Cilj mora biti vedno za korak naprej in dosegljiv, ustrezati mora zmožnostim otroka (Vigotski 1984).

Pripravljenost na učenje v šoli ni le umska pripravljenost, to je pripravljenost celotne otrokove osebnosti na učno dejavnost in na nov socialni položaj šolarja.

7.5.1. OSNOVNI POGOJI USPEŠNEGA UČENJA

Osnovni pogoji za uspešno učenje v šoli so:

- Ohranjeni, normalno delujoči možganski sistemi;
- Potreba po učenju, podprta in negovana v družini in kulturni tradiciji;
- Dostopnost sredstev in možnosti za učenje ter
- Splošna fizična razvitost.

Senzitivna doba

Za uspešno učenje je pomemben tudi ploden izkoristek senzitivnih obdobij.

Senzitivno imenujemo tisto obdobje, ki je še posebej primerno za oblikovanje te ali druge funkcije, kvalitete ali lastnosti. Če ne izkoristimo senzitivne dobe, se nova funkcija, kvaliteta ali lastnost oblikuje z bistveno večjim naporom, kot sicer.

Predšolsko obdobje predstavlja senzitivno dobo za oblikovanje številnih sposobnosti in kvalitet otroka, ki jih smatramo za predpogoj oblikovanja učne dejavnosti. Brez njih bo ta zašepala in se neredko spreobrnila v neznanje ali celo odpor do učenja.

8. MLAJŠI ŠOLAR ALI OBDOBJE KONKRETNO-LOGIČNIH MISELNIH ZMOŽNOSTI

8.1. TELESNI RAZVOJ

Za to starostno obdobje je značilno, da pride do relativne umiritve telesne rasti. Letni prirastek na višini je v razdobju med 7. in 11. letom 4 – 5 cm. V 11. in 12. letu starosti se pojavi močan zastoj rasti. Okoli desetega leta se začne pri današnji mladini že prava predpubertetna in deloma pubertetna pospešena rast v višino, kar je zlasti opazno pri deklicah. Pri tistih, ki so v tem starostnem obdobju že dosegle stopnjo pubertete, ki je označena s pojavom prve menstruacije, prej opazimo izredno povečanje telesne višine in sicer za več kot 8 cm v primerjavi z drugimi enako starimi deklicami.

V splošnem so deklice do kakega 10. leta lažje od dečkov, nato pa začnejo zlasti v predpuberteti opazno prehitevati dečke, dokler se pozneje razmerje spet ne spremeni.

V osnovnošolskem obdobju do 11. leta se gibljejo letni prirastki teže med 1,5 in 3 kg. Na razvoj teže kakovost in količina hrane vplivata razmeroma zelo kmalu, na višino pa šele po daljšem obdobju.

V splošnem so številne raziskave ugotovile, da so današnji otroci evropskih narodov povprečno višji in težji kot pred kakimi petdesetimi leti, verjetno zaradi boljših življenjskih razmer in višje higijenske ravni.

8.1.1. RAZVOJ OKOSTJA

Okostje je pri šolskem otroku veliko krepkejše kot pri predšolskem, zato je šolski otrok zmožen večjih telesnih naporov. V tem času postane hrbtenica močnejša, fiziološke krivine dobivajo dokončne oblike, le rast prsnega koša nekoliko zaostaja za rastjo ostalega telesa. Ker kosti še vedno niso dovolj trdne, ker proces okostenitve še ni končan, se lahko mlado okostje v osnovno šoli še vedno deformira. Zaradi tega je pomembno, kakšno pohoštvo imajo otroci pri učenju, da se njihova telesna drža ne pokvari.

Splošni pogoji za dobro držo:

- Dobra, preprosta in z vitamini bogata prehrana, ki vpliva na razvoj mišic;
- Dobra izraba hrane, mnogo iger in športa na svežem zraku, dovolj spanja v primerni postelji;
- Dobro ravnovesje med počitkom in dejavnostjo, kar nas varuje pred preveliko utrujenostjo.

8.1.2. MIŠIČJE

Mišičje je znatno močnejše kot v predšolskem obdobju. Med dozorevanjem se spreminja tudi

struktura mišičja. Mišičje vsebuje vedno manj vode in vedno več trdnih snovi, kar povzroča rast mišične moči. Razvija se zlasti moč drobne muskulature. Vendar se mišice v tej dobi hitro utrudijo.

V zgodnjem šolskem obdobju se spreminjajo tudi telesna razmerja. Pojavijo se že izrazite razlike med dečki in deklicami. Pri dečkih so prsi močnejše, mišice izrazitejše in noge vitkejše, medtem ko so pri deklicah vse oblike že mehkejše, boki, stegna in meča dobivajo bolj okroglo in polno obliko.

Tako kot povsod so tudi na področju telesne dinamike individualne razlike.

8.1.3. ZOBOVJE

Stalni zobje rastejo brez posebnih težav in neprijetnosti. Ta rast je velikega psihološkega pomena, ker prehaja otrok ta čas iz predšolskega obdobja v obdobje srednjega otroštva. Med 6. in 8. letom so značilne velike luknje v ustih, ko izpadajo mlečne zobje in pričnejo le počasi rasti stalni. Deklice so v vsaki dobi po številu zraslih stalnih zob nekoliko pred dečki. Otroci, ki se nenormalno razvijajo, zaostajajo tudi v rasti in številu zob. V tej dobi še posebej velja, da je treba rasti in zdravju zob posvečati vso potrebno pozornost.

Hkrati z zobmi rastejo tudi čeljusti, spreminja se otrokova fiziognomija. Zaradi prehitro izgubljenih mlečnih zob, zaradi nenormalne ali nepravilne rasti stalnih zob, ki je odvisna od rasti čeljusti, se lahko pojavi nepravilno oziroma slabo zapiranje ust.

8.1.4. ŽLEZE Z NOTRANJIM IZLOČANJEM IN SPOLNI ORGANI

Bistvena novost v obdobju okrog 10. leta je pospešen razvoj žlez z notranjim izločanjem. V krvi je vse več hormonov, ki pomembno vplivajo tudi na otrokovo vedenje do okolja. Pri tem nastopijo velike individualne razlike. Spremembe so prvi znaki bližajoče se pubertete, ko pride do velikih preobratov v telesnem razvoju.

Med 9. in 11. letom se začne pospešena rast spolnih organov in rodil. Pri mnogih otrocih se že prične rast tako imenovanih sekundarnih spolnih znakov (sramne dlake, prsi).

8.2. GIBALNI RAZVOJ

Skladno s telesnimi posebnostmi se v mlajši šolski dobi razvijajo tudi gibalne sposobnosti.

Otrokov gibalni razvoj se skozi vso to dobo izpopolnjuje v moči, hitrosti, natančnosti in uglajenosti. Skoraj vsi otroci uživajo v pridobivanju gibalnih spretnosti in hitro napredujejo v integriranju preprostih gibalnih spretnosti v bolj kompleksno gibanje.

V tej dobi dozoreva centralni živčni sistem, ki omogoči otroku boljše usklajevanje in

obvladovanje svojih gibov. To zadeva predvsem finejše gibe, ki so osnova pisanju.

Za gibalni razvoj otroka je velikega pomena dejstvo, da postaja sedaj sposoben dalj časa koncentrirati pozornost na določen predmet in na določeno dejavnost. Za razvoj tovrstnih gibalnih spretnosti niso dovolj samo procesi zorenja, temveč predvsem ustrezna vaja v predšolskem obdobju (zlasti igra, risanje, gnetenje...). Izkušnje kažejo, da so pri pisanju v šoli spretnejši tisti otroci, ki so imeli veliko tovrstne igralne vaje v predšolski dobi. Ustvarjanje večine pisanja je ena glavnih izobraževalnih dejavnosti pri mlajšem šolskem otroku.

V tej starosti ima otrok povečan psihomotorični tempo in vse dela hitro. Pogosto je po nepotreben agresiven. Tako skuša izločiti nakopičeno energijo. To je idealno obdobje za sistematično ukvarjanje s posameznimi športnimi zvrstmi in za začetek pravega treninga.

8.2.1. VELIKI GIBI

Otrok rad teka, skače, se lovi. Zelo rad preskakuje vrvico, plava, se drsa, se igra z žogo, vozi kolo.

Novih gibalnih tehnik se nauči razmeroma z lahkoto, posebej če ima od prej zadosti gibalnih spretnosti. V gibanju veliko posnema.

Osnovna vzgojna načela ostajajo skladna z otrokovo razvojno stopnjo. Otroku je treba dati veliko priložnosti za pridobivanje spretnosti in za gibanje.

Otrok, ki se gibalno mnogostransko razvija, ima dobre stike z vrstniki in odraslimi. To pripeva k njegovemu občutku varnosti in socialnemu ravnovesju.

8.3. POZORNOST

Sposobnost za koncentrirano delo je ena temeljnih sestavin za otrokov pravi delovni odnos in osnovni pogoj šolskega uspeha.

Pozornost korenini v motivacijski osnovi otrokove celotne osebnosti. Gradi in razvija se na razvojnih dosežkih predšolskega otroka in je še posebej odvisna zlasti od otrokovih teženj, čustev, razpoloženj in zanimanj.

Za uspešno učenje, predvsem pa za višje oblike učenja, je zelo pomembna sposobnost prostovoljne, aktivne oblike pozornosti. Učenje, reševanje raznih nalog, branje, pisanje, sledenje razlagi – vse te dejavnosti zahtevajo usmerjanje, nadzorovanje, sistematično premikanje pozornosti od ene pomembne stvari do druge po nekem zaporedju, v skladu z določeno strategijo.

S sedmim, osmim letom starosti nastopi opazna sprememba. Otrokova pozornost nič več tako odvrtačljiva, ni več neposredno odvisna od dražljajev, ampak se že uveljavlja otrokova razdalja do vtisov iz zunanjega sveta. V ospredje prihajajo akti dožemanja in volja do spoznanja.

Osemletni otrok lahko usmeri pozornost na posamezne dele predmeta, kar se sklada z uveljavitvijo analitičnega načina opazovanja. Tako pozornost postaja bolj odvisna od volje in bolj namerna. V otrokovem zaznavanju vlada večji red.

Trajnost pozornosti se veča, vendar pri učenju ne preseže 25 – 35 minut. Mnogo težav v zvezi z otrokovo pozornostjo je prehodnega značaja.

Koncentracija pozornosti je pri mlajših šolarjih trajnejša tedaj, kadar jim je naloga, ki jo morajo opraviti, popolnoma jasna.

Trajnost pozornosti ni v vseh letnih časih enaka. V jesenskih mesecih narašča, v zimskih mesecih doseže vrh, spomladi začne postopoma upadati, dokler ne doseže minimuma v poletnih mesecih.

Številne raziskave so pokazale, da je učni uspeh učencev, katerih pozornost je manj zrela oz. bolj pod vplivom izstopajočih dražljajev v okolju, slabši in to tudi v primeru, ko so enako inteligentni kot otroci z zrelejšo, aktivno pozornostjo. Med učenci po doseženi zrelosti pozornosti prevladujejo trije tipi:

1. Prvi tip učencev so impulzivni učenci – navadno se zelo hitro odzovejo in podajo rešitev naloge, vendar je ta zaradi površnih in nesistematičnih pristopov navadno napačna.
2. Obstajajo otroci, ki za reševanje naloge porabijo veliko časa, vendar tega časa ne porabijo aktivno za reševanje, temveč jih pritegne cela vrsta nepomembnih dražljajev in so prav tako neučinkoviti.
3. Za učence, ki uporabljajo bolj sistematične, iskalne ali aktivne pristope – višjo stopnjo zrele pozornosti, pravimo, da so reflektivni (premišljeni). Ti učenci potrebujejo več časa, vendar pa so njihove rešitve, dobljene po sistematični poti, navadno pravilne.

8.3.1. VZROKI MOTENJ POZORNOSTI

Določene individualne razlike v temperamentu in zaznavanju tvorijo osnovo za nadaljnji razvoj.

Pri nekaterih otrocih gre lahko za razvojni zaostanek na področju pozornosti, ki je genetsko pogojen. Pogosto srečamo težave na področju pozornosti in koncentracije pri otrocih, pri katerih je zaradi določenih obolenj ali poškodb v predporodnem obdobju, med porodom ali v zgodnjem otroštvu minimalno prizadeto delovanje možganov. Te minimalne posebnosti v možganskem delovanju imenujemo tudi minimalna cerebralna disfunkcija ali hiperaktivnost (pretirana, brezciljna gibalna aktivnost).

Pogosto se poleg motenj pozornosti in pretirane aktivnosti pojavijo v tej vrsti težav tudi posebne težave pri učenju, imenujemo jih tudi specifične učne težave:

- legastenija
- bralno-pisalne motnje;
- specifične težave pri branju;
- specifične težave pri računanju.

Vzroki za slabšo pozornost so lahko čustvene narave (anksioznost); posledica nepravilnih načinov vzgajanja (neprestano poseganje v otrokovo aktivnost, pretirano vsiljevanje in zaviranje samostojnosti, pretirana popustljivost in nezahtevnost pri otroku; nepravilni način poučevanja (enolična razlaga, pretiran hrup, preveč nove ali pa nezanimive in znane stvari).

8.4. IGRA ŠOLSKEGA OTROKA

Zmotno je misliti, da se z dnem, ko prične obiskovati šolo, otrok ne igra več ali, kar je še huje, da se nima pravice igrati.

Tudi šolski otrok se igra in potrebuje veliko časa za igro. Zato mu jo moramo dovoliti in jo celo spodbujati.

(L.Horvat, 1987)

Pri mlajšem šolskem otroku je igra še zmeraj »vodilna aktivnost« duševnega razvoja. Obstaja veliko učnih in vzgojnih vsebin, ki bi jih otrok spontano laže in uspešneje usvojil skozi ustrezno igralno aktivnost, kot pa s klasičnim poučevanjem. Zato moramo pri šolskem otroku igro še vedno uporabljati kot vzgojno metodo in obliko izobraževalnega dela.

Drugi vidik posebne vrednosti igre pri šolanju je povezan z načinom življenja šolarja in z obveznostmi, ki jih mora izpolnjevati. Vsi ti dejavniki po eni strani omejujejo igralno aktivnost (otrok se ne sem več igrati individualno med zaposlitvami – poukom v razredu) in jo bistveno spreminjajo (prinašajo nove vsebine, nova spoznanja), po drugi strani pa oblikujejo pogoje, da se otrok v določenem času sprosti in pozabi na skrb v šoli.

8.5. MIŠLJENJE IN INTELEKTUALNI RAZVOJ – NIVO KONKRETNO-LOGIČNIH OPERACIJ

Starostno obdobje mlajšega šolarja med 7. in 11. letom je obdobje, ki ga pokriva drugi stadij intelektualnega razvoja (po Piagetu). To je druga polovica stadija »priprava in konkretno-logične operacije«, torej čas, ko se razvijajo v mišljenju otroka sposobnosti, ki jih imenujemo operacije.

Gre za akcije, ki potekajo na nivoju misli oz. za logične postopke vzpostavljanja in spreminjanja odnosov med sestavinami mišljenja (pojmi, predstave, sheme), ter ravnanja s temi odnosi, npr. razvrščanje, primerjanje, razlikovanje, kombiniranje, klasificiranje.

Njihova glavna značilnost je reverzibilnost (obrnjivost). Otrok postane sposoben, da na miselni ravni vzpostavi nek odnos (npr. $11 + 6 = 17$) in se nato v mislih vrne v izhodiščni položaj ($17 - 6 = 11$).

Razvije se tudi sposobnost konservacije (ohranitve), saj otrok dojame, da se predmet lahko spremeni po oblike ali videzu, pa vendar še vedno ohrani isto maso ali količino (npr. razvaljana kroglica gline).

Klub temu, da operacije potekajo na miselni ravni, so med 7. in 11. letom vezane na konkretne predmete in pojave, ki jih otrok zaznava ali si je o njih pridobil izkušnje. Pri razmišljanju uporablja konkretne primere, probleme rešuje z lastnimi izkušnjami, pri poučevanju potrebuje nazorno razlago ipd.

Sposoben je logičnega sklepanja, če stvari vidi, jih opazuje ali sam preizkuša..

Sedemletni otrok nima več težav s klasifikacijo po več značilnostih (decentracija mišljenja) in seriacijo ali razvrščanjem predmetov (po vrstnem redu...).

Otrok ima več težav z nalogami, ki zahtevajo abstraktno mišljenje.

Spremembe v razvoju mišljenja se kažejo na vseh področjih življenja. Govor postaja bolj realističen. Pojmi, ki jih otrok na osnovi izkušenj oblikuje, so še zelo konkretni. Igra ni več domišljajska, ampak prevladujejo igre s pravili. V socialnih odnosih postane otrok sposoben vživljanja v drugega (empatije).

8.6. SOCIOEMOCIONALNI IN OSEBNOSTI RAZVOJ

Po Eriksonu:

četrti stadij – delavnost (podjetnost) nasproti občutku manjvrednosti (6. do 12. leto).

Glavno spremembo v četrti psihosocialni krizi predstavlja vstop v šolo. Z vstopom v šolo se otrok sooči s potrebo po dobivanju priznanja zaradi produktivnosti. Za napredovanje pri učenju branja, pisanja, računanja in drugih specifičnih spretnosti bo v šoli in doma nagrajen in pohvaljen. Naloga tega obdobja je torej razviti repertoar določenih specifičnih spretnosti in sposobnosti, ki jih družba v tem obdobju zahteva. Za otroke v tem obdobju je značilna precejšnja marljivost, pridno so se pripravljani učiti, načrtovati, izdelovati razne stvari – zanje je značilna podjetnost (delavnost).

Za rešitev psihosocialne krize je pomembna vloga odraslih. Spodbujanje pozitivne samopodobe vpliva na povečanje delavnosti mnogo bolj kot razna opozorila, pridiganje in negativne ocene, ki občutek manjvrednosti le poglobljajo.

8.7. RAZVOJ POJMA SAMEGA SEBE

V prvih letih šolanja imajo učenci izdelano že dokaj stabilno sliko o sebi in oceno lastnih značilnosti. Nekateri otroci imajo tako pretežno pozitivno samopodobo (dobro sliko o sebi in svojih zmogljivostih) drugi pa pretežno negativno (nizko samospoštovanje, negativno vrednotenje sebe in svojih zmogljivosti).

Otrokova samopodoba vpliva na to, česa vse se bo lotil, kako dolgo bo vztrajal ter kako se bo obnašal v odnosu do vrstnikov in odraslih (prijazno, samozavestno in altruistično ali pa bo neprestano v obrambi, malodušen in nezaupljiv).

9. INTEGRACIJA OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI

Držali so me, da ne bi padel.

Ustavljali so me, da ne bi pobegnil.

Strašili so me, da ne bi ljubil.

Kaznovali so me, da ne bi živel.

Sedaj, s svojim življenjem, v svojih rokah, se bojim, da bi padel,
se bojim, da bi pobegnil, se bojim ljubiti, se bojim živeti.

(Fiorella Gambeti)

Integracija otrok s posebnimi potrebami postavlja pred učitelje številne probleme ali vprašanja. V vsakem razredu so učenci, katerih individualne posebnosti in lastnosti predstavljajo osebe s posebnimi potrebami.

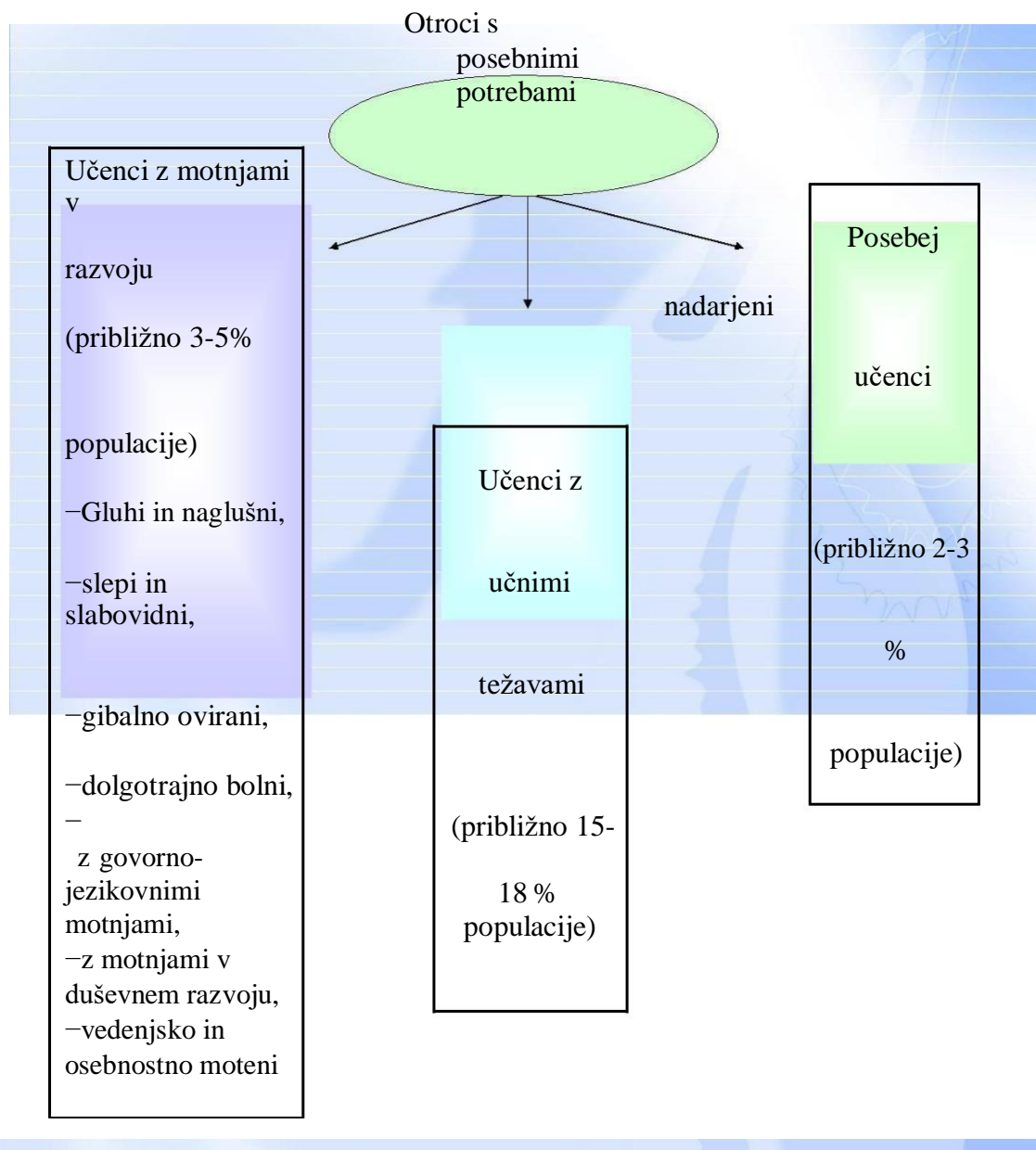
Kaj je integracija? Integracija - organizacijski proces

Kaj je inkluzija? Inkluzija - pedagoški, socialni in psihološki proces

9.1. KDO SO OTROCI S POSEBNIMI POTREBAMI

Otrok s posebnimi potrebami močno spremeni družinsko in zakonsko vzdušje. Resnejša, kot je prizadetost, večji izziv predstavlja staršem. Sprejetje in prilagajanje na vse te spremembe, ki spremljajo otroka in njegovo motnjo, pa je težko. Resnično sprejeti to, da je tvoj otrok drugačen, je močan izziv za vsakega posameznika, prav tako za par, ne nazadnje pa tudi za vse ostale člane ožje in širše družine. Kako najti mesto za to drugačnost in sprejeti otroka

takšnega, kot je, in hkrati biti kos vsem izzivom starševstva, ki spremljajo takega otroka?

Takšni pretresi zahtevajo svojevrstno predelovanje bolečine in stiske, posamično in s partnerjem, ter sprejetje drugačnega življenjskega stila. Ravno iz odnosov z najbližjimi ljudmi (najpogosteje s partnerjem) črpamo moč in energijo, ki jo potrebujemo za premagovanje teh stisk. Ti odnosi nam lahko dajejo trdna tla in moč za nadaljnje soočanje z vsem, kar pride naproti; bogatijo nam življenje, da se lažje soočamo z vsakdanom in da preprosto uživamo svoje življenje in čas, ki ga preživimo s svojim otrokom.

Otroci s posebnimi potrebami so po obstoječi zakonodaji otroci » z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci, gluhi in naglušni otroci, otroci z govorno-jezikovnimi motnjami, gibalno ovirani otroci, dolgotrajno bolni otroci, otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja ter otroci z motnjami vedenja in osebnosti, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov vzgoje in izobraževanja z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe vzgoje in izobraževanja oziroma posebne programe vzgoje in izobraževanja.« (Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, Uradni list RS, št. 3, 12. 1. 2007)

To so otroci s/z:

- avtizmom, Aspergerjevimi sindromom oziroma osebe z MAS,
- splošnimi učnimi težavami,
- specifičnimi učnimi težavami,
- disleksijo,
- dispraksijo,
- epilepsijo,
- neverbalnimi učnimi težavami,
- selektivnim mutizmom,
- ADD/ADHD,
- cerebralno paralizo,
- Downovim sindromom,
- mišično distrofijo,
- kroničnimi zdravstvenimi težavami ...

9.2. ZAKONSKE PODLAGE

	Konvencija o otrokovih pravicah (23.člen, 2002)
	Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (1.7.2000)
	Pravilnik o organizaciji in načinu dela komisije... (2003)
	Pravilnik o postopku usmerjanja otrok s posebnimi potrebami (2003)

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur. l. RS, št. 54/00), ki na konceptualni in sistemski ravni skupaj s področnimi zakoni, ureja vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami, je Državni zbor sprejel 1. junija 2000, veljati pa je začel 1. julija istega leta.

Glavne značilnosti Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami so:

- zakon predstavlja dopolnitev zakonov, ki v okviru svojih določil opredeljujejo vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami za celotno vertikalno, od vrtcev, osnovnega in splošnega srednjega izobraževanja, do poklicnega in strokovnega izobraževanja (ki vključuje tudi višje strokovno izobraževanje), na novo pa prinaša možnost zagotovitve ustreznih pripomočkov in opreme študentom s posebnimi potrebami,
- ureja predvsem usmerjanje v različne programe,
- opredeljuje možnost usmerjanja otrok s posebnimi potrebami v različne programe vzgoje in izobraževanja in možnost prehajanja med programi,
- določa pripravo individualiziranega programa za vsakega otroka v skladu s programom, v katerega je otrok usmerjen,
- uvaja razvojno procesno usmerjanje, namesto dosedanjega enkratnega razvrščanja,
- omogoča aktivnejšo vlogo staršev in vzgojno-izobraževalnih zavodov v postopku usmerjanja,
- kot eno izmed skupin otrok, ki potrebujejo usmerjanje v skladu z zakonom, vključuje tudi otroke z izrazitimi učnimi težavami, ki se kažejo le na določenih

področjih učenja (npr. pri branju in pisanju); ta skupina otrok je v zakonu opredeljena kot otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja,

- odpira možnost za osnovnošolsko izobraževanje otrok s posebnimi potrebami na domu in vključevanje v zasebne zavode na podlagi odločbe o usmeritvi, v skladu s pogoji za izvajanje in kriteriji za financiranje programov osnovnošolskega izobraževanja v zasebnem zavodu, ki jih bo natančneje določil podzakonski akt,
- približuje ureditev vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami rešitvam, ki jih poznajo razvite države Evrope; ne prinaša pa popolne integracije, ker se tovrstna rešitev tudi drugje ni izkazala kot ustrezna.

Dne 2.11.2006 je Državni zbor sprejel spremembe zakona o usmerjanju.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur. l. RS, št. 118/06)

Zakon na novo ureja:

1. Postopek usmerjanja:

- postopek je v zakonu bolj jasno urejen,
- Zavod Republike Slovenije za šolstvo je določen za organizacijsko in vsebinsko vodenje postopkov usmerjanja na prvi stopnji in za imenovanje in sestavo komisij na prvi stopnji,
- uvede se razlikovanje med zahtevo za uvedbo postopka ter predlogom za uvedbo postopka,
- jasno določa, da je potrebno pri spremembi ravni izobraževanja vložiti novo zahtevo za usmerjanje,
- zakon ne določa več obveznega preverjanja ustreznosti usmeritve in je le-to vezano na spremembo uspešnosti otroka v vzgojno-izobraževalnem procesu,
- omogoča spremembo odločbe le v delu, ki določa vključitev v vrtec, šolo ali zavod (npr. v primeru spremembe bivališča),
- določa daljši, šestmesečni rok za izdajo odločbe o usmeritvi.

2. Komisije za usmerjanje:

- zmanjšano je število stalnih članov komisije s šest na tri (defektolog, psiholog, zdravnik specialist pediater ali zdravnik specialist šolske medicine), pri tem ostaja možnost širitve članov komisije kot tudi sodelovanje učiteljev, vzgojiteljev in socialnih delavcev,
- v postopku je poudarek na odločanju na podlagi obstoječe dokumentacije. V postopku usmerjanja je pomemben razgovor z vlagateljem, po potrebi tudi z otrokom, možen pa je tudi pregled otroka,
- strokovno dokumentacijo bo pridobil Zavod RS za šolstvo, lahko jo bo predložil tudi vlagatelj,
- strokovno dokumentacijo, ki je Zavod RS za šolstvo ne bo mogel pridobiti po

uradni dolžnosti, bo moral pridobiti vlagatelj sam.

3. Varstvo osebnih podatkov:

- poleg Zavoda RS za šolstvo določa zakon tudi ministrstvo, pristojno za šolstvo, kot organ, ki je pooblaščen za vodenje zbirk podatkov o otrocih s posebnimi potrebami,
- Zavod RS za šolstvo mora omogočiti ministrstvu, pristojnemu za šolstvo, za potrebe odločanja v postopkih usmerjanja oziroma opravljanje strokovnega nadzora nad njegovim delom, vpogled v zbirko podatkov.

4. Kazenske določbe:

- Zakon določa nadzor nad izvajanjem določb zakona s strani inšpektorja, pristojnega za šolstvo, določa tudi globe za prekrške, ki jih storijo starši, vrtci, šole oziroma zavodi in odgovorne osebe vrtcev, šol oziroma zavodov.

V skladu z določili Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami so bili sprejeti naslednji podzakonski predpisi:

Pravilnik o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami (Ur. l. RS, št. 54/03, 93/04, 97/05, 25/06)

Pravilnik določa usmerjanje posameznih skupin otrok s posebnimi potrebami v posamezne programe vzgoje in izobraževanja, določa sestavo, imenovanje in razreševanje članov komisij prve in druge stopnje.

Priloge k pravilniku so:

- Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami
- obrazec za strokovno mnenje
- obrazec Mnenje o izobraževanju na domu

9.2.1. KAJ PRINAŠA ZAKON O USMERJANJU OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI?

Cilji in načela:

- enake možnosti s hkratnim upoštevanjem različnosti otrok;
- ohranjanje ravnotežja med različnimi vidiki otrokovega telesnega in duševnega razvoja;
- zagotovitev ustreznih pogojev, ki omogočajo optimalni razvoj posameznika;
- pravočasna usmeritev v ustrezen program;

- šole, ki naj bodo čim bliže kraju bivanja;
- celostnost, individualni pristop;
- kontinuiranost programov vzgoje in izobraževanja;
- interdisciplinarnost.

Otrokove posebne potrebe močno vplivajo na partnerski/zakonski odnos ter zahtevajo neposredno soočanje z vsemi težavami in stiskami, ki jih prinašajo. Že stres vsakdanjega življenja (med njimi: začetni šok ob spoznanju, da je otrok drugačen, organizacijske zahteve, diagnoza otrokovih težav, sodelovanje z različnimi strokovnjaki, izobraževalne zahteve, utrujenost ali pomanjkanje spanja in čustvena izčrpanost itd.) zahteva določeno vrsto prilagajanja kar hkrati in posledično močno zaznamuje partnerski odnos. Po navadi pa je ta ravno tisti, iz katerega črpamo moč za soočanje z izzivi.

Le starši z otrokom s posebnimi potrebami vedo, kako zahtevno nalogo opravljajo ter kakšen izziv dejansko predstavlja tako starševstvo. Terapevtska pomoč predstavlja možnost, da v varnem, ne obsojajočem in razumevajočem okolju spregovorijo o svojih stiskah, zmeda in negotovosti, ki vam starševstvo takemu otroku prinaša.

Cilji razgovora so:

- razumeti zmedo in kaos ob spoznanju otrokove diagnoze;
- sprejeti otroka s posebnimi potrebami in njegovo motnjo;
- razumeti otrokove posebnosti, ki so posledica njegove/njene motnje;
- povečati odgovornost v starševstvu in pomagati prekiniti vzorce odnosov, ki nevzpodbujajoče vplivajo na trenutno stanje v družini;
- obvladovati vsakdanje stresorje (stresne situacije), povezane s starševstvom otroka s posebnimi potrebami;
- izboljšati komunikacijo in posledično funkcionalnost partnerskega oziroma zakonskega odnosa ter družinskega življenja,
- kljub "posebnosti" v družini ponovno zaživeti.

9.2.2. SUPERVIZIJA ZA UČITELJE (strokovne delavce v šolstvu)

Vzgojitelji se pri svojem delu srečujejo s številnim stiskami. Za kakovostno strokovno delo je pomembna učinkovita komunikacija z ostalimi vzgojitelji in vodstvom, potrebujejo pa jo tudi pri neposrednem delu z otroci, pri sodelovanju s starši ter pri tinskem delu z drugimi strokovnjaki. Pri delu se soočajo z neprestanimi pritiski in občutji vseh, s katerimi sodelujejo, kar lahko vodi v delovno in/ali osebno izčrpanost. V takšnih primerih lahko pomaga supervizija.

10. UPORABLJENA LITERATURA

1. Marjanovič Umek, L., Zupančič M.; Razvojna psihologija: Izbrane teme, Oddelek za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2001
2. Horvat L., Razvojna psihologija, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1987
3. Kompare A., Psihologija. Spoznanja in dileme, DZS, Ljubljana 2001
4. Toličič I., Otroška psihologija, Mladinska knjiga, Ljubljana 1979
5. Hill G., Psihologija. Spoznanja in dileme, Tehniška založba Slovenije, 1998
6. Žlebnik Leon, Psihologija otroka in mladostnika I, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1973
7. Žlebnik Leon, Psihologija otroka in mladostnika II, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1973
8. Žlebnik Leon, Psihologija otroka in mladostnika III, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1973
9. Marjanovič Umek, L., Mišljenje in govor predšolskega otroka, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1990
10. Marjanovič Umek, L., Zupančič M.; Psihologija otroške igre, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2001
11. Tušak M., Risanje v psihodiagnostiki I, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana 1992
12. Hayes N. Psihologija, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana, 1998
13. Papalija Diane E. Otrokov svet, EDUCY, Ljubljana, 2003